

หลักความเสมอภาคกับกรณีสิทธิการฟ้องคดีของผู้ประกอบธุรกิจ
ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

นายศรชัย อำนวย

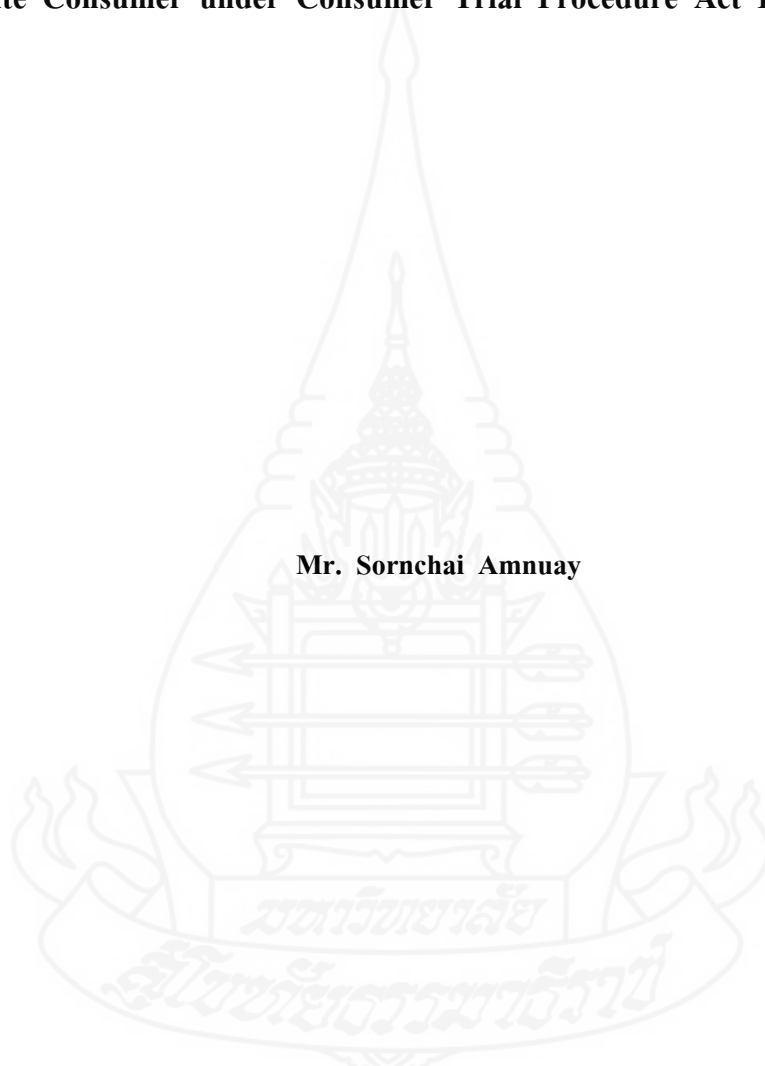

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกกฎหมายมหาชน สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2560

**The Principle of Equality and the Rights of Business Operator to
Prosecute Consumer under Consumer Trial Procedure Act BE. 2551 (2008)**

Mr. Sornchai Amnuay

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Public Law

School of Law

Sukhothai Thammathirat Open University

2017

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ หลักความเสมอภาคกับกรณีสิทธิการฟ้องคดีของผู้ประกอบธุรกิจ
ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

ชื่อและนามสกุล นายศรชัย อำนวย

วิชาเอก กฎหมายมหาชน

สาขาวิชา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์มาลี สุรเชษฐ

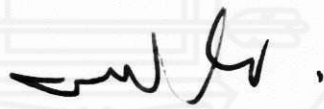
การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2561

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

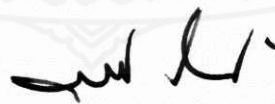
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์มาลี สุรเชษฐ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุมาศ ชัดเจนงาม)

(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุมาศ ชัดเจนงาม)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชานิติศาสตร์

ชื่อการศึกษา คั่นคว้าว้อิสระ หลักความเสมอภาคกับกรณีสิทธิการฟ้องคดีของผู้ประกอบธุรกิจ

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ.2551

ผู้ศึกษา นายศรชัย อำนวย **รหัสนักศึกษา** 25840003657 **ปริญญา** นิติศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์มาลี สุรเชษฐ **ปีการศึกษา** 2560

บทคัดย่อ

การศึกษาคั่นคว้าว้อิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักความเสมอภาค ศึกษาหลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค รวมถึงการคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ศึกษาความหมายของคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และตามกฎหมายต่างประเทศ และศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับความหมายของคดีผู้บริโภคกับหลักความเสมอภาค เพื่อนำมาสู่ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา

การศึกษาคั่นคว้าว้อิสระนี้เป็น การวิจัยทางนิติศาสตร์ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาคั่นคว้าว้อและวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รวมทั้งบทบัญญัติของกฎหมาย พร้อมทั้งศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

ผลจากการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ที่บัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจให้สามารถฟ้องผู้บริโภคได้นั้น พบว่ายังมีปัญหาทางกฎหมายที่ทำให้บทบัญญัติดังกล่าวไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค และไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค เป็นการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน ดังนั้น จึงเห็นควรแก้ไขนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามมาตรา 3 (1) โดยกำหนดให้เฉพาะแต่ผู้บริโภคเท่านั้นที่สามารถฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดีผู้บริโภคได้ และยกเลิกบทบัญญัติมาตรา 17 และเห็นควรกำหนดประเภทคดีผู้บริโภคให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงให้นำมูลค่าของจำนวนเงินมาใช้เป็นเกณฑ์ประกอบการพิจารณาความหมายของผู้บริโภคเพื่อคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจรายย่อย ดังเช่นเดียวกันกับในประเทศออสเตรเลีย

คำสำคัญ หลักความเสมอภาค พิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

Independent study title: The Principle of Equality and the Rights of Business Operator to Prosecute Consumer under Consumer Trial Procedure Act BE. 2551 (2008)

Author: Mr. Sornchai Amnuay; **ID:** 25840003657; **Degree:** Master of Laws;

Independent Study advisor: Malee Surachet, Associate Professor;

Academic year: 2017

Abstract

The objectives of this independent study are to: study principles and theories of equality; study concepts and principles of consumer protection, laws on consumer trial procedure, and consumer protection in accordance with the civil code; study meanings and implications of consumer lawsuits stipulated in the Consumer Trial Procedure Act, B.E. 2551 (2008) and related foreign laws; and analyzes problems of the conflicting meanings and implications of consumer lawsuits and equality in order to find solutions.

This independent study is a legal, qualitative, documentary study with collection and analysis of information from various sources, namely, related textbooks, articles, thesis, independent studies, and comparison with foreign laws on consumer protection.

Findings indicated that Section 3(1) of the Consumer Trial Procedure Act, B.E. 2551 (2008), which gave rights to business operators to prosecute cases against consumers, has legal problems which cause this act in conflict with the intention of the act to protect consumers and give them legal equality. This showed different practices for the same intention. It is, therefore, recommended to redefine a consumer lawsuit in Section 3(1) by giving rights to only consumers to prosecute business operators in consumer lawsuits. In addition, it is recommended to cancel Section 17 and set clear classification of consumer lawsuits. Also, the amount of the incurred damages should be used as a criterion to define consumers in order to protect small business operators like in Australia.

Keywords: Equality principle, The Consumer Trial Procedure Act, B.E. 2551 (2008)

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของท่านรองศาสตราจารย์มาลี สุรเชษฐ ที่ได้กรุณาสละเวลารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าอิสระ และกรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็น ตลอดจนเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้ดียิ่งขึ้น

ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์มาลี สุรเชษฐ ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุมาศ ชัดเจนงามอาจารย์ ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ และอาจารย์ ดร.สาธิตา วิมลคุณารักษ์ ทั้งสามท่าน ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นในการปรับปรุงแก้ไขจนการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จ ลุล่วง และขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และอาจารย์ทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจสำคัญและให้การสนับสนุนผู้ศึกษาในทุก ๆ ด้านจนสามารถสำเร็จการศึกษาถึงระดับมหาบัณฑิต และขอขอบคุณ พี่ น้อง เพื่อน ๆ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการจัดทำการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้สำเร็จด้วยดี

อนึ่ง หากการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีคุณค่าและประโยชน์ต่อการศึกษาและค้นคว้าของผู้ที่สนใจ ผู้ศึกษาขอมอบความดีให้ทุกท่านที่กล่าวมาด้วย ส่วนความผิดพลาดและข้อบกพร่องใด ๆ ผู้ศึกษาขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ศรชัย อำนวย

สิงหาคม 2561

สารบัญ

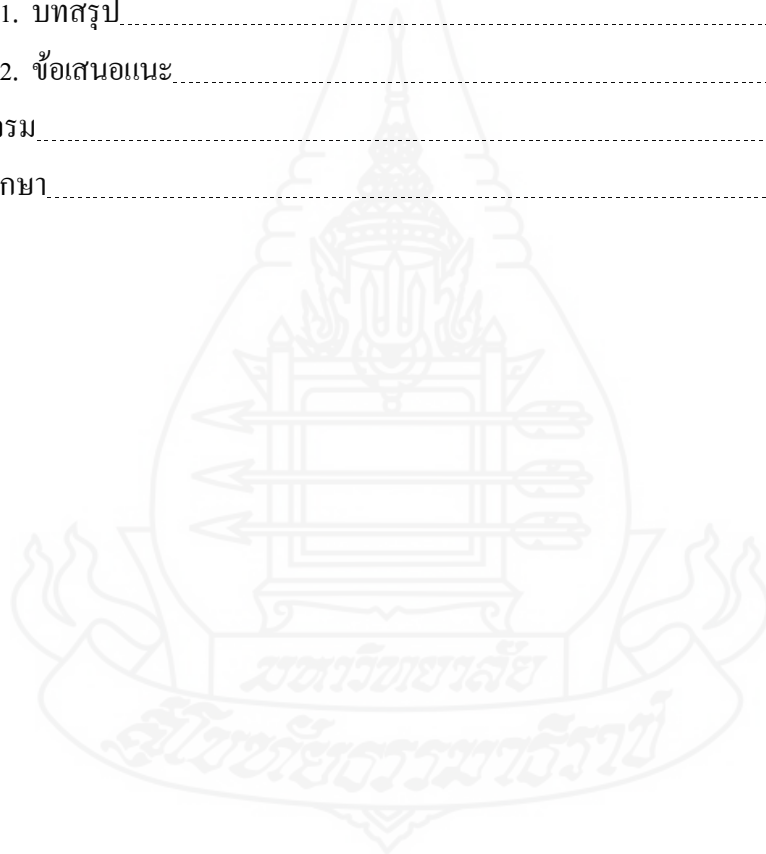
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักความเสมอภาค.....	6
1. พัฒนาการของแนวความคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาค.....	6
2. หลักการทั่วไปของหลักความเสมอภาค.....	9
2.1 ความสำคัญของหลักความเสมอภาค.....	9
2.2 ความหมายของหลักความเสมอภาค.....	12
2.3 สถานะของหลักความเสมอภาค.....	13
2.4 ประเภทของหลักความเสมอภาค.....	14
3. หลักเกณฑ์ของหลักความเสมอภาค.....	16
3.1 การใช้กฎเกณฑ์อันเดียวกันกับทุกคนเว้นแต่สถานการณ์แตกต่างกัน.....	17
3.2 การใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น.....	17
3.3 การปฏิบัติให้แตกต่างกันเนื่องจากผลประโยชน์ของมหาชน.....	17
3.4 การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมเพื่อมุ่งลดความเหลื่อมล้ำ.....	17
4. การรับรองหลักความเสมอภาค.....	18
4.1 การรับรองหลักความเสมอภาคในระบบกฎหมาย common law.....	18
4.2 การรับรองหลักความเสมอภาคในระบบกฎหมาย civil law.....	21
4.3 การรับรองหลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายไทย.....	24

สารบัญ (ต่อ)

5. ผู้ทรงสิทธิต่อหลักความเสมอภาค.....	25
5.1 กรณีของบุคคลธรรมดา.....	25
5.2 กรณีของคณะบุคคลและนิติบุคคล.....	26
6. ผู้ผูกพันต่อหลักความเสมอภาค.....	27
6.1 ความผูกพันขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติต่อหลักความเสมอภาค.....	28
6.2 ความผูกพันขององค์กรฝ่ายบริหารต่อหลักความเสมอภาค.....	29
6.3 ความผูกพันขององค์กรฝ่ายตุลาการต่อหลักความเสมอภาค.....	30
บทที่ 3 แนวคิด พัฒนาการการคุ้มครองผู้บริโภค ความหมายของคดีผู้บริโภค และกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง.....	31
1. แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค.....	31
1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค.....	31
1.2 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของไทย.....	36
2. พัฒนาการการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศไทย.....	41
2.1 การคุ้มครองผู้บริโภคก่อนที่พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 บังคับใช้.....	41
2.2 การคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522.....	43
2.3 การคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.....	44
2.4 การคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551.....	44
3. ความหมายของคดีผู้บริโภคและคดีผู้บริโภคในต่างประเทศ.....	53
3.1 ความหมายของคดีผู้บริโภคตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติ วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551.....	54
3.2 อำนาจของประธานศาลอุทธรณ์ในการวินิจฉัยความหมายของคดีผู้บริโภค.....	60
4. คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2557.....	67
5. คดีผู้บริโภคในต่างประเทศ.....	68
5.1 ประเทศออสเตรเลีย.....	69
5.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	77
5.3 ประเทศญี่ปุ่น.....	81

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 บทวิเคราะห์ความหมายของคดีผู้บริ โภคกับหลักความเสมอภาค.....	87
1. วิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของคำว่า “ผู้บริ โภค” และ “คดีผู้บริ โภค” ของประเทศไทยกับต่างประเทศ.....	88
2. วิเคราะห์ความหมายของคำว่า “คดีผู้บริ โภค” ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดี ผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) กับหลักความเสมอภาค.....	96
3. วิเคราะห์คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2557.....	102
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	108
1. บทสรุป.....	108
2. ข้อเสนอแนะ.....	114
บรรณานุกรม.....	115
ประวัติผู้ศึกษา.....	120

ญ

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1	
เปรียบเทียบความหมายของผู้บริโภค และคดีผู้บริโภค	
ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551	
กับความหมายของผู้บริโภคตามกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย	
ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น	95

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักความเสมอภาคถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยมีต้องคำนึงถึงคุณสมบัติอื่น ๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เป็นต้น และขณะเดียวกันก็ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคนี้เป็นหลักที่ควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจ โดยการใช้อำนาจของรัฐแก่กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งรัฐต้องสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดรัฐจึงกระทำการอันก่อให้เกิดผลกระทบหรือเป็นการให้ประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น โดยเฉพาะ หากการให้เหตุผลไม่อาจรับฟังได้แสดงว่าการใช้อำนาจของรัฐนั้นเป็นไปตามอำเภอใจ ดังนั้น หลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสามารถนำมาตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการได้

อย่างไรก็ตาม หลักความเสมอภาคในที่นี้หมายถึงความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายหรือบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ในทางกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ไม่ใช่ทุกคนจะต้องมีความเสมอภาคกันในการมีวัตถุประสงค์หรือสิ่งของอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือว่า องค์กรใช้อำนาจรัฐทั้งหลายต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญให้แตกต่างกันออกไป การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญให้แตกต่างกันหรือการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญให้เหมือนกัน ย่อมเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค ดังนั้น หลักความเสมอภาคจึงมิได้หมายความว่าความเท่าเทียมกันในทุกกรณี แต่เป็นหลักการที่เรียกร้องให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกันและจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของเรื่องนั้น ๆ

รัฐธรรมนูญของหลาย ๆ ประเทศได้มีการยอมรับโดยนำเอาหลักความเสมอภาคหรือหลักการไม่เลือกปฏิบัติเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร รวมทั้งปรากฏอยู่ตามบทบัญญัติของกฎหมายอื่น และที่เกิดจากการตีความและการนำไปใช้ของศาลในฐานะของหลักกฎหมายทั่วไปด้วย เช่นเดียวกับในระบบ

กฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ครั้งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 แม้ว่าในครั้งนั้นจะมีได้กล่าวถึงหลักความเสมอภาคไว้โดยเฉพาะก็ตาม ต่อมาก็ได้มีการบัญญัติยอมรับซึ่งหลักความเสมอภาคเอาไว้ในรัฐธรรมนูญแทบทุกฉบับ การใช้หลักความเสมอภาคในการควบคุมกฎหมายระดับพระราชบัญญัติหรือกฎหมายอื่นที่มีค่าบังคับเทียบเท่าพระราชบัญญัติ ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรองจากรัฐธรรมนูญมิให้ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ก็เพื่อมุ่งคุ้มครองมิให้รัฐหรือฝ่ายนิติบัญญัติออกกฎหมายจำกัดเสรีภาพของประชาชนเกินความจำเป็นและสมควร กฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติออกมาบังคับใช้ต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อหลักความเสมอภาค

ปัจจุบันในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมผู้ผลิตต่างมุ่งหาวิธีที่จะลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลกำไรให้ได้มากที่สุด ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้ระบบเศรษฐกิจมีความซับซ้อนมากขึ้น การผลิตสินค้าหรือบริการจึงพัฒนาอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่ผู้บริโภคจะตามทัน ทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ได้ ผู้บริโภคจึงไม่อาจได้รับผลตอบแทนอย่างคุ้มค่ากับเงินที่ตนต้องจ่ายค่าสินค้าหรือบริการไป รัฐจึงจำเป็นต้องหาทางช่วยเหลือเยียวยาหรือออกกฎหมายมาคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค สำหรับประเทศไทยได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งมีการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคมากขึ้น แต่สิทธิของผู้บริโภคที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหายยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง เนื่องจากผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลด้วยตนเอง เพื่อเยียวยาความเสียหายหรือผู้บริโภคที่เป็นผู้เสียหายได้ไปร้องขอต่อคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคให้ดำเนินการฟ้องคดีแทนตน เมื่อจะนำคดีขึ้นสู่ศาลและดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลต้องใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่มีอยู่เดิม ซึ่งอยู่ภายใต้แนวความคิดที่ว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันสามารถสู้คดีในฐานะเอกชนกับเอกชนเช่นกัน แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจในปัจจุบันตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา หรืออำนาจต่อรอง อีกทั้งกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งมีขั้นตอนยุ่งยาก ซับซ้อน ค่าความจิงมักจะไม่แพ้คดีเพราะไม่ได้ปฏิบัติตามขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยยังไม่ได้วินิจฉัยในเนื้อหาสาระที่เป็นประเด็นในคดีแต่อย่างใด และระบบวิธีพิจารณาความแพ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความเสมอภาคระหว่างคู่ความ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างตามฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา หรืออำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่สามารถคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง จึงมีความจำเป็นต้องสร้างระบบวิธีพิจารณาความผู้บริโภคขึ้นมาเป็นพิเศษ ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เพื่อให้มีระบบวิธีพิจารณาคดีที่เอื้อต่อการใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภค ให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และมี

ประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภครวม โดยให้สิทธิผู้บริโภคฟ้องคดีได้ โดยที่ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือหรือไม่ได้ทำสัญญาตามแบบที่กฎหมายกำหนด รวมถึงการกำหนดให้ข้อตกลงที่ทำกันไว้นอกสัญญาของผู้ประกอบธุรกิจถือเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา มีการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแก่ผู้บริโภค และมีการแต่งตั้งเจ้าพนักงานคดีในการให้ความช่วยเหลือผู้บริโภค ทั้งยังเพิ่มอำนาจให้ศาลมีดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการสืบหาพยานหลักฐานเพื่อให้ได้ความจริงในคดี เพื่อศาลสามารถตัดสินคดีให้เกิดความเป็นธรรมทุกฝ่าย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 พบว่ามีการฟ้องคดีผู้บริโภคเข้าสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมเป็นจำนวนมาก โดยคดีผู้บริโภคที่มีการฟ้องนั้นปรากฏว่าเป็นคดีที่ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับมีความเห็นและเสียงสะท้อนจากสังคมเกี่ยวกับผลการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ว่าเป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่ฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะนายทุนประเภทสถาบันการเงินในการเร่งรัดหนี้สิน จึงทำให้เกิดปัญหาว่ากฎหมายฉบับดังกล่าวสามารถที่จะคุ้มครองผู้บริโภคได้จริงหรือไม่ ทั้งนี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติดังกล่าว มาตรา 3 (1) ได้ให้หมายความไว้โดยรวมถึงการให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคได้ด้วย ทั้งที่เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติดังกล่าว มีหลักการที่สำคัญเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคให้สามารถฟ้องคดีได้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อย ดังนั้น การที่มาตราดังกล่าวให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคได้ด้วยนั้นจะเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภคเป็นสำคัญหรือไม่ และอาจไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เรียกร้องให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกันและจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของเรื่องนั้น ๆ มิฉะนั้นถือเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันขัดต่อหลักความเสมอภาค เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา หรืออำนาจต่อรอง เป็นต้น จากสภาพการณ์ดังกล่าวผู้ศึกษาเห็นว่า มีประเด็นปัญหาสำคัญที่ควรทำการศึกษาเพื่อนำมาเป็นข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาต่อไป ดังนี้

1.1 การที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1)

หมายความว่ารวมถึงการให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้จะเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับดังกล่าวหรือไม่

1.2 การให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) จะสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคหรือไม่

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักความเสมอภาค
- 2.2 ศึกษาหลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายวิธีพิจารณา คดีผู้บริโภค รวมถึงการคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
- 2.3 ศึกษาความหมายของคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และตามกฎหมายต่างประเทศ
- 2.4 ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับความหมายของคดีผู้บริโภคกับหลักความเสมอภาค และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา

3. สมมติฐานของการศึกษา

- 3.1 คำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ที่นิยามความหมายไว้โดยให้ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องคดีผู้บริโภคได้ด้วยนั้น น่าจะขัดกับเจตนารมณ์ในการตรากฎหมายฉบับดังกล่าวที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภคเป็นสำคัญ
- 3.2 การที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ให้สิทธิแก่ผู้ประกอบการสามารถฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้ด้วยนั้น อาจจะไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค ทั้งนี้เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกัน

4. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะหลักเกณฑ์ ขอบเขต ในการพิจารณาหลักความเสมอภาค กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค คำวินิจฉัยประธานศาลอุทธรณ์ ตลอดจนคำวินิจฉัยและคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

5. วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์จากรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค กฎและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัย บทความต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลทางสารสนเทศ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ทำให้ทราบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักความเสมอภาค
- 6.2 ทำให้ทราบหลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค รวมถึงการคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
- 6.3 ทำให้ทราบความหมายของคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และตามกฎหมายต่างประเทศ
- 6.4 ทำให้ทราบถึงปัญหาเกี่ยวกับความหมายของคดีผู้บริโภคกับหลักความเสมอภาค และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไข

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักความเสมอภาค

1. พัฒนาการของแนวความคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาค

แนวความคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคนั้น ปรากฏว่ามีการแสดงออกถึงแนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยอารยธรรมของกรีก และโรมัน¹ ถึงแม้ความหมายของหลักความเสมอภาคแต่ก่อน ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรมในยุคอดีตนั้น ยังมีอาจถือได้ว่าเป็นการยอมรับซึ่งหลักความเสมอภาคอย่างแท้จริง เพราะเป็นเพียงหลักการหรือแนวคิดของนักคิดนักปราชญ์บางท่านเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงทางสังคม วัฒนธรรม และกฎหมายแบบเก่า นั้นยังคงมีระบบศักดินา ชนชั้น และมีทาสและการค้าทาสอยู่ อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคที่เรียกร้องให้ปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกันนั้น อาจกล่าวได้ว่าปรากฏให้เห็นอยู่ในแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมของท่านอริสโตเติล ซึ่งได้เคยกล่าวถึงความยุติธรรมไว้ว่า ความยุติธรรมในแต่ละเรื่องนั้น แบ่งออกเป็นความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วน (Distributive justice) และความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนทดแทน (Commutative justice) สำหรับความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วนนั้นเป็นความยุติธรรมที่ใช้เป็นเครื่องแบ่งสรรอำนาจหน้าที่ในกิจการสาธารณะ เกียรติยศ ความมั่งคั่ง และภาระของแต่ละคนในชุมชน ซึ่งจะต้องแบ่งสรรสิ่งต่าง ๆ แก่บุคคลแต่ละคนอย่างมีสัดส่วน เหมาะสมแก่คุณภาพของแต่ละบุคคล โดยที่คนทุกคนมีความแตกต่างกันในแง่คุณธรรม เช่น ในการแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางราชการ ย่อมต้องคำนึงถึงการศึกษา ความสามารถรวมทั้งคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งต่าง ๆ ประกอบด้วยความสามารถแบ่งสรรสิ่งต่าง ๆ ให้แต่ละคนย่อมอาจแตกต่างกันได้ตามความเหมาะสม โดยนัยดังกล่าวนี้ การให้สิ่งที่เท่ากันแก่ผู้มีความสามารถหรือคุณธรรมต่างกัน และการให้สิ่งที่ไม่เท่ากันแก่ผู้มีความสามารถหรือคุณสมบัติเท่ากัน ย่อมไม่เป็นธรรม²

¹ภาคภูมิ โกะอินทร์, *หลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายไทย*, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549, หน้า 5

²สมยศ เชื้อไทย, *ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น*, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554, หน้า 91

ในส่วนของการปรากฏซึ่งการยอมรับต่อหลักความเสมอภาคอย่างมีนัยยะสำคัญนั้น กล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเกิดขึ้นของกฎหมายสมัยใหม่ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคที่ยุโรปกำลังก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่และเป็นยุคที่มีนักคิดและบุคคลที่มีคุณูปการต่อวิทยาการในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เป็นยุคแห่งการอาศัยหลักเหตุผลตามธรรมชาติ วิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่ไม่ชอบด้วยเหตุผลของผู้ถืออำนาจปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่ใช้อำนาจเด็ดขาดล่วงล้ำสิทธิตามธรรมชาติของราษฎรมากขึ้นทุกที กฎหมายธรรมชาติได้กลายมาเป็นหลักการที่นักปราชญ์ในยุคนี้ยกขึ้นอ้างเพื่อต่อสู้ปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และมีการเน้นย้ำถึงหลักความเสมอภาคและหลักความมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันของมนุษย์ ยุคนี้จึงเป็นยุคที่มนุษย์เชื่อมั่นในเหตุผลว่าจะสามารถทำให้มนุษย์เข้าใจทุกสรรพสิ่งได้ พลังแห่งความเชื่อมั่นในเหตุผลต่อความก้าวหน้าและต่อความเชื่อที่จะบรรลุสภาวะอุดมคติแห่งการสร้างสังคมใหม่ให้ได้ นั้น ได้นำไปสู่การปฏิวัติเพื่อล้มล้างสิ่งเก่าด้วยความเชื่อมั่นของการสร้างสิ่งใหม่ ดังจะเห็นได้ในยุคของการปฏิวัติฝรั่งเศสและการปฏิวัติใหญ่ในยุโรปช่วงปลายศตวรรษที่ 18 และครั้งแรกของศตวรรษที่ 19 นั่นเอง³

ท่านศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นและความสำคัญของกฎหมายสมัยใหม่ไว้ว่า การปรากฏตัวของกฎหมายสมัยใหม่ในรูปลักษณะที่สมบูรณ์เพียบพร้อมตามหลักวิชากฎหมายและเปี่ยมด้วยหลักเหตุผลตามหลักมนุษยธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้น นับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่นำมาห้ศรัทธาในตำนานอันยาวนานของประวัติศาสตร์มนุษยชาติและถือว่าเป็นความสำเร็จที่น่าภูมิใจของวัฒนธรรมตะวันตก ปรากฏการณ์ที่สำคัญเช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นในวันสองวัน แต่เป็นผลจากเหตุอันนับการทั้งในทางความคิด ในทางสถาบัน และในทางเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันอย่างสลับซับซ้อน และเป็นที่ยืนยันได้อย่างชัดเจนว่ากฎหมายสมัยใหม่นั้นมีลักษณะพิเศษที่ดีกว่ากฎหมายก่อนสมัยใหม่อย่างมากในหลายประการ ทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา⁴

โดยหลักการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งในหลายประการของระบบกฎหมายสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับหลักความเสมอภาค ก็คือการรับรู้ว่ามีมนุษย์ทุกผู้ทุกนามนั้นเป็นบุคคลและเป็น “ตัวการของกฎหมาย” (Subject of Law) โดยความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นตัวการของกฎหมายนี้เป็นการรับรู้ถึงศักดิ์ศรีของมนุษย์ ว่ามนุษย์นั้นจะถูกกระทำให้กลายเป็นเพียงวัตถุหรือเป็น

³ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา*, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, หน้า 194 - 195

⁴“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 168

ทรัพย์สินไม่ได้ ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้วที่ระบบทาสนั้นถือว่ามนุษย์ตกเป็นทรัพย์สินของมนุษย์ด้วยกันได้ ชีวิตและร่างกายของผู้หนึ่งผู้นั้นอยู่ใต้อำนาจสิทธิขาดของผู้อื่นได้ การเลิกทาสในสมัยใหม่ของโลกตะวันตกจึงเป็นผลมาจากการรับรู้ซึ่งศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันของมนุษย์นี้เอง มนุษย์ที่เกิดมาในระบบกฎหมายสมัยใหม่จึงมีศักดิ์ศรีเป็นบุคคลตามกฎหมายโดยเท่าเทียมกันฐานันดรหรือสถานะโดยกำเนิดหรือโดยการยกย่องหรือแต่งตั้งไม่ก่อให้เกิดอภิสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษใด ๆ ทั้งสิ้น หลักนี้จึงมีความหมายโดยปริยายถึง “ความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย” (Equality before the law) และความรู้สำนึกใน “ความเสมอภาค” ของคนในสมัยใหม่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณของกฎหมายสมัยใหม่ที่วางเคียงจอกอภิสิทธิ์ (Privilege) ทั้งปวง ดังนั้นการให้หรือรับรองสิทธิพิเศษแก่บุคคลในกรณีใด ๆ ในระบบกฎหมายสมัยใหม่นั้นจะทำได้ต่อเมื่อมีเหตุผลอันสมควรเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น⁵

ในแง่ของการยอมรับซึ่งหลักความเสมอภาคโดยลายลักษณ์อักษรในรูปของบทบัญญัตินั้น แม้ว่าก่อนหน้าคริสต์ศตวรรษที่ 18 จะปรากฏซึ่งเอกสารทางประวัติศาสตร์อยู่หลายชิ้นที่ระบุถึงความเสมอภาคไว้ก็ตาม เช่น Magna Carta Libertatum ลงวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 1215 หรือ the Petition of Right ปี ค.ศ. 1628 ซึ่งก็เป็นการยืนยันสิทธิและต่อรองอำนาจกันระหว่างกษัตริย์กับขุนนางมากกว่าจะเป็นการรับรองซึ่งหลักความเสมอภาคของบุคคลทุกคน หรือในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ลงวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 นั้น ก็ถือได้ว่าเป็นการประกาศสังขรณ์ที่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วว่า มนุษย์ย่อมมีสิทธิต่าง ๆ ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดไม่อาจซื้อขายได้ ได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิที่จะแสวงหาความสุข แต่ก็ยังมีบัญญัติเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคเอาไว้อย่างชัดเจน กระทั่งหลังสงครามกลางเมืองยุติลงจึงได้มีการกำหนดบทแก้ไขของรัฐธรรมนูญที่รับรองหลักความเสมอภาคเอาไว้⁶ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่แสดงออกซึ่งหลักความเสมอภาคได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง ลงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 ของประเทศฝรั่งเศส⁷ ซึ่งหลังจากนั้นเป็นต้นมารัฐธรรมนูญของเกือบทุกประเทศก็ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ซึ่งหลักความเสมอภาคอย่างชัดเจน

⁵“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 168

⁶บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, *คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญเยอรมัน*, กรุงเทพมหานคร, หน้า 46

⁷สมคิด เลิศไพฑูรย์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 71 - 72

2. หลักการทั่วไปของหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากสิทธิในชีวิตและร่างกายที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันตามธรรมชาติ และทุกคนจะต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน อันมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลและกับสังคม แม้รัฐธรรมนูญจะให้การรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นย่อมไร้ความหมาย ถ้ารัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติรับรองหลักความเสมอภาคไว้ด้วย เพราะหลักความเสมอภาคเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มนุษย์จะดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีหากมนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับมนุษย์คนอื่น ๆ ในสังคม หลักความเสมอภาคจึงหมายถึงความเสมอภาคในกฎหมาย กล่าวคือบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ในทางกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ไม่ใช่หมายความว่าทุกคนจะต้องมีความเสมอภาคในการมีวัตถุประสงค์ของและความเสมอภาคในกฎหมายนี้อาจเป็นไปได้ทั้งในทางสิทธิและในทางหน้าที่หรือภาระ⁸

2.1 ความสำคัญของหลักความเสมอภาค

เมื่อพิจารณาถึงการยอมรับนับถือซึ่งหลักความเสมอภาคของนานาอารยประเทศแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสิทธิในความเสมอภาคหรือหลักความเสมอภาคนั้น ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในหลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพที่มีความสำคัญมากที่สุดประการหนึ่งต่อมนุษย์ทุกคนที่จะดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และย่อมต้องการการเคารพและคุ้มครองจากรัฐและปัจเจกชนผู้อื่นด้วย ในเบื้องต้นนี้จะกล่าวถึงความสำคัญของหลักความเสมอภาค ดังนี้

1) หลักความเสมอภาคเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของสิทธิและเสรีภาพทั้งหลาย เพราะถึงแม้ว่ารัฐหนึ่งรัฐใดจะได้รับการรับรองไว้ทั้งสิทธิและเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และสิทธิหรือเสรีภาพอื่นใดของบุคคลไว้ก็ตาม แต่หากบุคคลนั้น ๆ ไม่อาจใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นได้เท่าเทียมกับผู้อื่น ต้องถูกปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคม หรือถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายแล้ว สิทธิและเสรีภาพที่ได้รับการรับรองไว้นั้นย่อมไร้ความหมาย เพราะฉะนั้นสิทธิทุกสิทธิจึงต้องมีความเสมอภาค และจะต้องได้รับการ

⁸บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2558, หน้า 156 - 157

ยอมรับนับถือจากรัฐ ตลอดจนรัฐจะต้องคุ้มครองมิให้ผู้ใดมาล่วงละเมิดต่อหลักความเสมอภาค หรือสิทธิในความเสมอภาคของบุคคลได้⁹

2) หลักความเสมอภาคถือเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คำถามที่ตามมาคือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นหมายความว่าอย่างไร ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะยังไม่มีนิยามใดที่ได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไป แต่ก็อาจกล่าวโดยสรุปสำหรับความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ว่า เป็นคุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะอันสืบเนื่องมาจากความเป็นมนุษย์และผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์เท่านั้น เป็นคุณค่าที่มีอยู่เพื่อให้มนุษย์มีอิสระที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง นั่นคือ บุคคลที่เป็นมนุษย์ทุกคนย่อมได้รับการคุ้มครองซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรือคุณสมบัติอื่นใดของบุคคลนั้น¹⁰

โดยสิ่งที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นสาระสำคัญนั้นมีอยู่ 2 ประการ ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ก็คือ

(1) สิทธิในชีวิตและร่างกาย

สิทธิในชีวิตและร่างกายนั้นถือได้ว่าเป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาแต่กำเนิดไม่อาจถูกพรากไปจากบุคคลได้ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ และแสดงให้เห็นว่ามนุษย์นั้นมีอิสระที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้ตามเจตจำนงที่ตนประสงค์ ทั้งนี้ภายใต้ปริมาตรส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคลแต่ละคนที่ไม่เป็นการล่วงละเมิดต่อผู้อื่น และยังสามารถได้รับหลักประกันที่เพิ่มมากขึ้นจากรัฐโดยบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้ด้วย ฉะนั้นสิทธิในชีวิตร่างกายนั้นจึงถือเป็นรากฐานที่สำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹¹

(2) สิทธิในความเสมอภาค

สิทธิในความเสมอภาคหรือหลักประกันตามหลักความเสมอภาคนั้นเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง เพราะถึงแม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะใช้สิทธิในชีวิตและร่างกายเพียงใดก็ตาม แต่หากเขาได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมหรือถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากใช้อำนาจรัฐทั้งหลายแล้ว ย่อมไม่อาจถือได้ว่าเขาได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นสิทธิในความเสมอภาคหรือหลัก

⁹บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547 หน้า 107 - 110

¹⁰“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 107 - 110

¹¹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 107 - 110

ความเสมอภาคจึงเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีสิทธิและเสรีภาพได้อย่างเท่าเทียมกัน และถือเป็นรากฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย นอกจากนี้ตามรัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐเยอรมัน มาตรา 1 (1) และศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันยังได้เคยตีความเอาไว้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นถือได้ว่าเป็นคุณค่าสูงสุดอันไม่อาจล่วงละเมิดได้ และจะต้องได้รับการเคารพและคุ้มครองจากองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยทั้งปวง¹² และเนื่องจากความผูกพันต่อหลักความเสมอภาคขององค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยทั้งหลาย และความผูกพันที่สิทธิและเสรีภาพทั้งหลายจะต้องมีความเสมอภาคด้วยที่นำไปสู่ความสำคัญประการที่ 3 นั่นก็คือ

3) หลักความเสมอภาคถือเป็นหลักที่ควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจอย่างอำเภอใจ ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 27 ที่กำหนดให้สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง และตามมาตรา 30 ซึ่งได้รับรองหลักความเสมอภาคไว้ในรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงต้องผูกพันต่อหลักความเสมอภาค นั่นคือองค์การทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจหรือเป็นผู้กระทำการแทนรัฐ จะต้องผูกพันตนต่อหลักความเสมอภาค และจะต้องไม่กระทำการที่เป็นการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจอันขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค ซึ่งได้รับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญ การต้องผูกพันตนของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้หลักความเสมอภาคนั้นสามารถนำไปใช้ตรวจสอบการกระทำของรัฐทั้งหลายได้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของฝ่ายปกครอง การกระทำของฝ่ายนิติบัญญัติ หรือการกระทำขององค์กรตุลาการ โดยหากว่าการกระทำขององค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐเหล่านั้นไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคแล้ว ย่อมถือได้ว่าเป็นการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจซึ่งขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญนั่นเอง

4) หลักความเสมอภาคถือเป็นหลักการที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญและกติการะหว่างประเทศ หลักความเสมอกาคนั้นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของทวีปยุโรปอย่างมาก โดยเฉพาะการปรากฏให้เห็นเป็นลายลักษณ์อักษรของบทบัญญัติที่ยืนยันซึ่งหลักความเสมอภาคของปัจเจกชนต่อรัฐ ซึ่งเป็นกรณีที่ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาของหลักความเสมอภาคอย่างยิ่ง ได้แก่ การปรากฏขึ้นของปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง เมื่อปี ค.ศ. 1789¹³ ภายหลังจากการปฏิวัติใหญ่ในประเทศฝรั่งเศส

¹²“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 107 - 110

¹³สมคิด เลิศไพฑูรย์, “หลักความเสมอภาค”, *วารสารนิติศาสตร์* ปีที่ 30, ฉบับที่ 2, 2542, หน้า 161 - 162

เป็นต้นมา ที่เป็นจุดเริ่มที่ทำให้หลักความเสมอภาคได้เบ่งบานให้เห็นปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะพิจารณาเป็นเบื้องต้นเสียก่อนว่า ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐในประเทศต่าง ๆ นั้น ได้กำหนดรับรองซึ่งหลักความเสมอภาคไว้อย่างไรบ้าง

2.2 ความหมายของหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคหรือที่เรียกว่าหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (Equality before the law) หรืออีกนัยหนึ่งสิทธิของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันนี้ กล่าวได้ว่ามีบัญญัติรับรองอยู่ในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยแทบทุกรัฐ หลักความเสมอภาคนี้หมายความว่าองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญให้แตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญให้แตกต่างกันก็ตีการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญให้เหมือนกันก็ตี ย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค¹⁴

หลักความเสมอภาคจึงมิได้หมายถึงความเท่าเทียมกันในทุกกรณี สาระสำคัญก็คือเป็นหลักการที่เรียกร้องให้ “ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของเรื่องนั้น ๆ”¹⁵ และหากจะมีการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกัน หรือปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกัน ซึ่งถือเป็นการเลือกปฏิบัตินั้น จะกระทำได้ต่อเมื่อเป็นเหตุผลอันสืบเนื่องมาจากธรรมชาติของเรื่องนั่นเอง หรือเป็นกรณีที่ได้ว่าการปฏิบัติให้แตกต่างกันนั้นมีเหตุผลอันหนักแน่นสมควรรับฟังได้ต่อการปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้ การปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันนั้นจะต้องมุ่งหมายเพื่อวัตถุประสงค์ในทางที่ชอบธรรม และจะต้องเป็นไปตามหลักความได้สัดส่วนด้วย นั่นคือการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันนั้นจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย โดยวิธีการที่เป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมาย และต้องเป็นวิธีที่มีความเหมาะสมและมีความจำเป็น ดังนั้น หากปรากฏว่าการปฏิบัติให้แตกต่างกันดังกล่าวนี้ได้ตั้งอยู่บนเหตุผลอันสมควร กรณีจึงอาจถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่ขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค

¹⁴วราภรณ์ วิสชุดพิชญ์, *หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครอง*, กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2538, หน้า 34 - 35

¹⁵บรรเจิด สิงคะเนติ, *โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค*, กรุงเทพมหานคร: องค์การศาลรัฐธรรมนูญ, 2543, หน้า 3

การพิจารณาว่าในกรณีนั้น ๆ ได้มีการปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคหรือไม่ จึงจำเป็นจะต้องมีการเปรียบเทียบกันว่ามี การปฏิบัติต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งให้เหมือนหรือแตกต่างไปจากการปฏิบัติต่อบุคคลหนึ่งหรืออีกกลุ่มบุคคลหนึ่งหรือไม่ และสิ่งที่ จะนำมาเปรียบเทียบกันนั้นก็ต้องเป็นสาระสำคัญของเรื่องพอที่สามารถจะนำมาเปรียบเทียบกัน ได้ด้วย ส่วนอะไรที่จะถือว่าเป็นสิ่งที่มีสาระสำคัญที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันนั้นจะต้องอาศัย การพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป

2.3 สถานะของหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคนั้นได้รับการยอมรับกันว่าเป็น “หลักกฎหมายทั่วไป” ที่มีคุณค่าเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนว่าจะต้องได้รับการ ปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน¹⁶ ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร. วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ได้เคยกล่าวถึงหลัก กฎหมายทั่วไปไว้ว่า ได้แก่บรรดาหลักการที่เป็นรากฐานของกฎหมายของประเทศทั้งระบบ บาง หลักสืบทอดมาจากรากฐานของวัฒนธรรมหรือค่านิยมของชาติหรืออารยธรรม หรืออีกนัย หนึ่งระบอบรัฐธรรมนูญนิยม บางหลักก็สืบทอดมาจากตรรกะทางนิติศาสตร์ ซึ่งหากไม่มีอยู่ แล้วจะเป็นช่องทางให้มีการใช้อำนาจตามอำเภอใจหรือเกิดสภาวะไร้ข้อแม้ขึ้นในบ้านเมือง¹⁷ หลักกฎหมายทั่วไปจึงมีความเป็นนามธรรมและยากที่จะกำหนดขอบเขตให้แน่นอนตายตัว และยัง เป็นที่ถกเถียงกันได้ อย่างไรก็ดี หลักกฎหมายทั่วไปนั้นถือเป็นหลักที่มีความสำคัญ เพราะถือเป็น หลักการที่ใช้ควบคุมหรือเป็นข้อจำกัดการใช้อำนาจขององค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายมิให้ใช้อำนาจกระทำการต่าง ๆ โดยอำเภอใจ และยังถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับศาลเพื่อใช้ในการตัดสินคดี เพราะโดยทั่วไปมีหลักกฎหมายอยู่ว่าศาลไม่อาจจะปฏิเสธไม่ตัดสินคดีโดยอ้างว่าไม่มีกฎหมาย ไม่ได้ ดังนั้น ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายบัญญัติไว้ ศาลจึงจำเป็นต้องสร้างหรือสกัด หลักกฎหมายขึ้นมาใช้ โดยศาลจะใช้หลักกฎหมายทั่วไปเข้าไปอุดช่องว่างของกฎหมายลายลักษณ์ อักษร ตลอดจนใช้หลักกฎหมายทั่วไปเป็นพื้นฐานในการตีความกฎหมายลายลักษณ์อักษรนั่นเอง¹⁸

¹⁶บุปผา อัครพิมาน, *หลักกฎหมายทั่วไป ในรวมบทความทางวิชาการ เล่ม 1 : กฎหมายปกครอง ภาค สารบัญญัติ*, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2548, หน้า 10

¹⁷วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543, หน้า 36

¹⁸บุปผา อัครพิมาน, *หลักกฎหมายทั่วไป ในรวมบทความทางวิชาการ เล่ม 1 : กฎหมายปกครอง ภาค สารบัญญัติ*, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2548, หน้า 10

หลักกฎหมายทั่วไปนั้นถือกันว่ามีสภาพบังคับ แม้จะไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดไว้ แต่หลักกฎหมายทั่วไปก็ยังมีความสัมพันธ์กับกฎหมายลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ ในแง่กระบวนการสร้างหลักกฎหมายทั่วไปนั้นศาลมิได้มีอิสระอย่างเต็มที่ การสร้างหลักกฎหมายของศาลจะต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลบางอย่าง ซึ่งอาจสกัดจากหลักที่ได้มาจากบทบัญญัติของกฎหมายที่มีอยู่ โดยอาจเกิดขึ้นจากการตีความตัวบทกฎหมายที่มีอยู่หรือจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง หรือการค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายหลาย ๆ ฉบับ หรือจากกฎเกณฑ์ทางจารีตประเพณี แล้วนำมาแปรสภาพเป็นหลักกฎหมายทั่วไปโดยศาล ในแง่เนื้อหาของหลักกฎหมายทั่วไป จึงมิใช่ผลจากอำเภอใจ โดยความรู้สึส่วนตัวของศาล ศาลไม่อาจสร้างหลักกฎหมายทั่วไปที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นของสังคม หรือมนโสนำนึกของส่วนรวมได้ หลักกฎหมายทั่วไปจึงเป็นสิ่งที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับอำนาจรัฐ¹⁹ สภาพบังคับของหลักกฎหมายทั่วไปนั้น ๆ จึงต้องเกิดขึ้นจากหลักนั้นเอง มิได้อาศัยบทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่ กล่าวคือ มิใช่มีผลบังคับเพราะกฎหมายเขียนไว้ เพราะกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่เป็นเพียงที่มาโดยอ้อมของหลักกฎหมายทั่วไปเท่านั้น เนื่องจากหากต้องอาศัยบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรกำหนดไว้จึงมีสภาพบังคับ หลักกฎหมายนั้นก็ได้ถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นหลักกฎหมายทั่วไป แต่ถูกนำมาใช้ในฐานะของกฎหมายลายลักษณ์อักษร²⁰

หลักความเสมอภาคถือกันว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในระดับของรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรใช้อำนาจรัฐทุกองค์กร เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อย่างไรก็ตาม หลักความเสมอภาคนั้นก็ยังถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ได้รับการยอมรับและถูกนำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของหลายประเทศด้วย

2.4 ประเภทของหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายสามารถแยกประเภทของหลักความเสมอภาคได้ 3 ประเภท คือ

1) หลักความเสมอภาคทั่วไป

หลักความเสมอภาคทั่วไปนั้น เป็นหลักการที่มีได้เรียกร้องให้มีการปฏิบัติให้เหมือนกันในทุกกรณี แต่เรียกร้องมิให้มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้แตกต่างกันอย่างอำเภอใจ หรือมิให้มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญต่างกันให้เหมือนกันอย่างอำเภอใจ

¹⁹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 1 - 8

²⁰“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 2

ดังนั้น หลักความเสมอภาคทั่วไปจึงถือว่าเป็นหลักข้อห้ามหรือเป็นสิทธิเรียกร้องของบุคคลเพื่อให้มีการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจนั่นเอง ซึ่งการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจนั้นหมายถึง การใช้อำนาจโดยไม่พิจารณาเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ และไม่อาจจะค้นหาเหตุผลอันรับฟังได้จากการพิจารณาหรือตัดสินใจดังกล่าว²¹ ตัวอย่างของหลักความเสมอภาคทั่วไปนั้นปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมอยู่ในมาตรา 30 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 ที่กำหนดว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” เช่นเดียวกับที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 3 (1) ของรัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมันฉบับปัจจุบัน ที่กำหนดว่า “มาตรา 3 (ความเสมอภาค) (1) บุคคลย่อมเสมอกันต่อหน้ากฎหมาย” นั่นเอง และถือกันว่าหลักความเสมอภาคทั่วไปนี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะกล่าวอ้างกับการกระทำใด ๆ ของรัฐได้ หากมิได้มีการกำหนดเรื่องนั้นไว้ในหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องแล้ว²² ทั้งนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังคงปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคหนึ่ง

2) หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง

ในแง่ของการนำหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องไปใช้ โดยพิจารณาว่ากรณีใดจะขัดหรือแย้งต่อหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องหรือไม่ จึงต้องดูที่หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องที่กำหนดไว้ก่อนเสียก่อน หากเห็นว่าไม่ขัดกับหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องแล้ว กรณีดังกล่าวก็ไม่ต้องกลับมาพิจารณาหลักความเสมอภาคทั่วไปอีก เพราะถือได้ว่าหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้นเป็นหลักกฎหมายพิเศษซึ่งมาก่อนหลักความเสมอภาคทั่วไป²³ ตัวอย่างของหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องหญิงและชาย เช่น กรณีของชื่อสกุลของหญิงมีสามีภายหลังการสมรสที่กฎหมายกำหนดให้ต้องเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีเท่านั้น โดยมีได้ให้ใช้ชื่อสกุลของฝ่ายหญิงเป็นชื่อสกุลของคู่สมรสแต่อย่างใดนั้น เป็นการเลือกปฏิบัติของกฎหมายโดยอาศัยเหตุผลจากประเพณีวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว จึงไม่อาจถือเป็นเหตุผลอันสมควรที่จะเป็นข้อยกเว้นซึ่งหลักความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายได้²⁴ เป็นต้น

²¹บรรเจิด สิงคะเนติ, *โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค*, กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา, 2543, หน้า 7

²²“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 7

²³บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547, หน้า 167

²⁴“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 167 - 171

3) หลักข้อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติ

ข้อห้ามในการเลือกปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติอันทำให้บุคคลได้เปรียบหรือเสียเปรียบกันเนื่องมาจากคุณสมบัติที่กำหนดไว้ย่อมไม่อาจกระทำได้ ดังเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคสาม ซึ่งบัญญัติว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดจะกระทำมิได้”

การเลือกปฏิบัติอันทำให้เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบกันนั้นอาจเกิดจากการกระทำหรือละเว้นกระทำก็ได้ ตัวอย่างเช่น การสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งให้ได้คะแนนเพิ่มพิเศษแก่บุคคลที่เป็นบุตรของข้าราชการในสถาบันการศึกษาแห่งนั้น กรณีนี้ถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติในลักษณะที่เป็นการให้ประโยชน์แก่บุคคลโดยอาศัยสถานะของบุคคล ซึ่งเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค²⁵ แต่บางกรณีแล้วการปฏิบัติให้แตกต่างกันโดยอาศัยคุณสมบัติที่กำหนดไว้เหล่านั้นก็อาจไม่ขัดต่อหลักความเสมอภาคได้ หากถือได้ว่าเป็นกรณีที่ “มีเหตุผลอันสมควร” เช่น การใช้ “อายุ” มาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดสิทธิเลือกตั้งให้ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี ที่ถือว่าไม่ขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า สิทธิเลือกตั้งนั้นไม่อาจกำหนดให้กับคนทุกคนได้²⁶

3. หลักเกณฑ์ของหลักความเสมอภาค

หลักเกณฑ์ของการปฏิบัติให้เท่าเทียมกันหรือข้อห้ามเลือกปฏิบัติตามหลักความเสมอภาค มีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ดังนี้²⁷

²⁵บรรเจิด สิงคะเนติ, *โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค*, กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา, 2543, หน้า 16

²⁶“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 16

²⁷ภาณุ ขวัญขึ้น, *หลักความเสมอภาคและหลักแห่งความได้สัดส่วน* ศึกษากรณี กฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ. 2546 ออกตามความในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19, การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555, หน้า 16 - 17

3.1 การใช้กฎเกณฑ์อันเดียวกันกับทุกคนเว้นแต่สถานการณ์แตกต่างกัน

หลักเกณฑ์ทั่วไปของการปฏิบัติ คือ ต้องใช้กฎเกณฑ์เดียวกันในสถานการณ์เดียวกัน เว้นแต่ว่าสถานการณ์นั้นแตกต่างออกไป เป็นการบังคับให้ผู้มีอำนาจจะต้องไม่ออกกฎเกณฑ์ให้มีผลเป็นความไม่เสมอภาคแก่บุคคล กล่าวคือ เหตุการณ์ที่เหมือนกันหรือมีสาระสำคัญที่เหมือนกันต้องได้รับการปฏิบัติโดยกฎเกณฑ์อย่างเดียวกัน แต่หากมิใช่เป็นเรื่องที่มีสภาพการณ์อย่างเดียวกันหรือมีสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็สามารถออกกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติแตกต่างกันได้ ดังนั้น กฎเกณฑ์ที่มาบังคับใช้แก่บุคคลซึ่งออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารย่อมมีเนื้อหา รายละเอียด และผลบังคับที่แตกต่างกันได้ เช่น ความเสมอภาคในการได้รับบริการสาธารณะจากรัฐ ประชาชนทุกคนสามารถใช้บริการรถเมล์ของรัฐอย่างเสมอภาคทุกคน ซึ่งเป็นหลักความเสมอภาคอย่างกว้าง ๆ หรือการที่รัฐกำหนดราคาค่าโดยสารรถไฟซึ่งเป็นบริการสาธารณะเป็นชั้นหนึ่ง ชั้นสอง และชั้นสามก็เป็นการกำหนดราคาค่าโดยสารตามปัจจัยทางเศรษฐกิจของแต่ละคนที่แตกต่างกันไป

3.2 การใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น

การใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันนั้นต้องคำนึงถึงสาระสำคัญของกฎเกณฑ์ คือ กฎเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ต้องมีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ดังนั้น ถึงแม้จะอยู่ในสถานะที่เหมือนกันแต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอันเป็นสาระสำคัญนั้นแตกต่างกันแล้ว กฎเกณฑ์ที่นำมาใช้บังคับนั้นต้องแตกต่างกันไปด้วย แต่ถ้าเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นสาระสำคัญและอยู่ในสถานะที่เหมือนกัน กฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับนั้นจะต้องเป็นกฎเกณฑ์เดียวกัน

3.3 การปฏิบัติให้แตกต่างกันเนื่องจากผลประโยชน์ของมหาชน

การปฏิบัติต่อบุคคลตามหลักความเสมอภาคนั้นย่อมต้องคำนึงถึงเรื่องประโยชน์สาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนบุคคลหรือประโยชน์ของปัจเจกชน ดังนั้น บุคคลจะอ้างหลักความเสมอภาคในการใช้กฎเกณฑ์เพื่อมาคุ้มครองปัจเจกชนนั้นหากกระทำไม่ได้ไม่ เช่น ในกรณีที่มีความไม่สงบเกิดขึ้นในบ้านเมืองทางการจำเป็นต้องใช้มาตรการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขกลับมาสู่บ้านเมืองอย่างรวดเร็วที่สุด และการใช้มาตรการดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเลือกปฏิบัติและการเคารพต่อหลักความเสมอภาค ผู้ที่เดือดร้อนจากการกระทำดังกล่าวจะอ้างหลักความเสมอภาคต่อรัฐหาได้ไม่

3.4 การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมเพื่อมุ่งลดความเหลื่อมล้ำ

การเลือกปฏิบัติที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่หรือการปฏิบัติในทางบวก คือ การดำเนินการตามกฎหมายที่แตกต่างกัน ในลักษณะชั่วคราวที่ผู้มีอำนาจกำหนดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและยกระดับบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มีสถานะด้อยกว่าบุคคลอื่น

เพื่อทดแทนความไม่เท่าเทียมกันที่ดำรงอยู่ หลักการนี้ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคสี่ “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

4. การรับรองหลักความเสมอภาค

แนวคิดเรื่องห้ามการเลือกปฏิบัติเป็นหลักการพื้นฐานอันนำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย และได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดทำให้หลักความเสมอภาคผูกพันองค์กรของรัฐให้ต้องปฏิบัติตาม รัฐธรรมนูญเกือบทุกประเทศทั่วโลกก็ได้รับรองหลักการดังกล่าวไว้อย่างแข็งขัน ดังตัวอย่างรัฐธรรมนูญที่รับรองหลักความเสมอภาคของต่างประเทศ ดังนี้

4.1 การรับรองหลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ (Common law)²⁸

ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคของประเทศอังกฤษนั้น กล่าวได้ว่า มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศอังกฤษ ตลอดจนในภาคพื้นยุโรปในช่วงยุคสมัยใหม่เป็นอย่างมาก เพราะตั้งแต่ช่วงเวลาของยุคกลางและก่อนหน้านั้นของยุโรป สภาพทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเวลาดังกล่าวปรากฏโครงสร้างที่มีลำดับชั้นหรือจำแนกด้วยฐานันดรศักดิ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน สิทธิและหน้าที่ของบุคคลถูกกำหนดโดยการเกิดหรือฐานะมากกว่าที่จะได้รับการยอมรับซึ่งสิทธิเหล่านั้น เนื่องจากความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน สภาพะดังกล่าวนั้นปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในยุคสมัยของกรีกแล้ว เช่น อริสโตเติลที่มองว่าผู้หญิงและทาสนั้นอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่า เป็นพวกที่ปราศจากเหตุผล และต้องการการควบคุมและชี้นำจากผู้ชายซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินในครอบครัวทั้งหมด

ต่อมาเมื่อมีการเกิดระบบการค้าแบบทุนนิยมขึ้น นอกจากจะทำให้พันธะต่าง ๆ ทางสังคมของยุคกลางที่มีอยู่ในระบบศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudalism) เสื่อมสลายลงแล้ว ในแง่หนึ่งยังเป็นการส่งผลให้เกิดการพัฒนาซึ่งหลักความเสมอภาคขึ้นมาในฐานะที่เป็นหลักซึ่งใช้ในการก่อร่างสร้างรูปแบบของสังคมขึ้นใหม่ มีการให้เสรีภาพแก่ปัจเจกชนในทางเศรษฐกิจในระบบของตลาดเสรี ซึ่งก็สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีเสรีภาพในทางการเมืองของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น

²⁸ภาคภูมิ โภคะอินทร์, *หลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายไทย*, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549, หน้า 72 - 75

ขึ้นด้วย แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านอำนาจสูงสุดจากกษัตริย์มาเป็นของประชาชนผ่านสภานั้นเอง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงแห่งความเปลี่ยนแปลงที่แนวคิดอุดมการณ์แบบเสรีนิยมกำลังเบ่งบาน ดังเช่นที่ John Locke เคยกล่าวไว้ว่า “สภาวะธรรมชาติของมนุษย์นั้นล้วนแต่มีอิสระเท่าเทียมกันและมีเสรีภาพ” สภาพการณ์เช่นนี้จึงหมายถึงการยึดกุมอำนาจมาจากกษัตริย์ยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ จนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาในที่สุด

ดังนั้น พัฒนาการของหลักความเสมอภาคของประเทศอังกฤษนับตั้งแต่มีการพัฒนาเข้าสู่ระบบกฎหมายสมัยใหม่เป็นต้นมานั้น อาจจำแนกออกได้เป็น 3 ลำดับช่วงเวลา ได้แก่

1) ช่วงแรก ได้แก่การพยายามปลดปล่อยพันธนาการ ซึ่งได้แก่ข้อจำกัดต่าง ๆ ของกฎหมายออกไป เช่น ยกเลิกการมีทาส และยกเลิกข้อจำกัดต่าง ๆ ทางกฎหมาย ที่แต่เดิมกีดกันมิให้สตรีซึ่งแต่งงานแล้วมีสิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการปกครองบุตร หรือกระทั่งสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งสตรีในประเทศอังกฤษนั้นเพิ่งจะสามารถใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้เมื่อปี ค.ศ. 1928 เป็นต้นมานี้เอง อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการพยายามแก้ไขยกเลิกกฎหมายหรือพัฒนาแนวการใช้กฎหมายของศาลเพื่อแก้ไขความไม่เป็นธรรมเหล่านั้นแล้วก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วบุคคลบางกลุ่มก็ยังมิได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันอยู่ เช่น สตรีมักจะได้รับเงินเดือนจากงานปกติน้อยกว่าผู้ชายซึ่งทำงานอย่างเดียวกัน จนกระทั่งมีแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีการร่างกฎหมาย เพื่อบังคับมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ทั้งจากหน่วยงานของรัฐหรือจากภาคเอกชน

2) ช่วงที่สอง เป็นช่วงเวลาของการออกกฎหมายเพื่อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติ (Anti - Discrimination Law) ซึ่งเป็นการตราบทบัญญัติของกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติขึ้น เพื่อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติเป็นการเฉพาะด้านในเรื่องต่าง ๆ เช่น ในเรื่องเชื้อชาติ เพศ หรือการจ้างงาน เป็นต้น แม้ว่าในช่วงก่อนหน้าปี ค.ศ. 1975 ในประเทศอังกฤษเองก็ปรากฏว่ามีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่มีผลเป็นการคุ้มครองหลักความเสมอภาคหรือที่มีผลเป็นการห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมอยู่หลายฉบับด้วยกัน เช่น กฎหมายที่ห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากเชื้อชาติ ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ ค.ศ. 1968 หลักกฎหมายที่อยู่ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการขาดคุณสมบัติหรือเพิกถอนสิทธิอันเนื่องมาจากเพศ ค.ศ. 1919 หรือหลักกฎหมายที่อยู่ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการจ้างงานบุคคลพิการ ค.ศ. 1944 และตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการจ่ายค่าตอบแทนอย่างเสมอภาค ค.ศ. 1970 อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วกฎหมายเหล่านี้ก็แทบจะมิได้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจังนัก

จนกระทั่งปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ที่มีการพัฒนาให้มีการออกกฎหมายซึ่งมีผลเป็นการห้ามการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมออกมาหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างเพศ ค.ศ. 1975 พระราชบัญญัติว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ ค.ศ. 1976 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อผู้พิการ ค.ศ. 1995 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี ค.ศ. 1996 และปี ค.ศ. 1999 เป็นต้น และจากการที่พรรคแรงงานของอังกฤษก้าวขึ้นมาบริหารประเทศในปี ค.ศ. 1997 ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องจากมีการนำนโยบายการปฏิรูปกฎหมายมาใช้ โดยเฉพาะการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติ

3) ช่วงที่สาม คือเวลาปัจจุบันที่มีการยอมรับกันว่าจะต้องมีทั้งการห้ามมิให้การเลือกปฏิบัติ และต้องมีการสนับสนุนปัจจัยที่จะส่งผลทำให้ไม่มีการเลือกปฏิบัติอีกด้วย นั่นคือจะต้องมีทั้ง “การห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติ” และ “การส่งเสริมเพื่อให้มีการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาค” ด้วย และปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของหลักความเสมอภาคของสหราชอาณาจักรในช่วงปัจจุบันนี้ก็คือ การที่สหราชอาณาจักรได้อนุมัติให้หลักเกณฑ์ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรป (The European Convention on Human Rights) มีผลเป็นกฎหมายของสหราชอาณาจักรในปี ค.ศ. 2000 โดยเฉพาะหลักเกณฑ์ในข้อ 14 ที่กล่าวไว้ว่า “สิทธิและเสรีภาพทั้งหลายที่ได้รับการระบุภายใต้อนุสัญญานี้ จะต้องได้รับการคุ้มครองโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม เพราะเหตุแห่งความแตกต่างอันเนื่องมาจากเพศ เชื้อชาติ สีผิว ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือในทางอื่นใด ชาติหรือสังคมอันเป็นที่มาดั้งเดิม ความเป็นชนกลุ่มน้อย ทรัพย์สิน ชาติกำเนิด หรือสถานะอื่นใด” ทำให้ประเทศอังกฤษจะต้องปรับปรุงให้มีกฎหมายที่ห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม และจะต้องมีกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่เหมาะสมเพื่อจะส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคด้วย

ในกรณีของการตีความและการนำมาใช้ซึ่งหลักความเสมอภาคในประเทศอังกฤษนั้น Dicey ซึ่งเป็นนักกฎหมายคนสำคัญคนหนึ่งของประเทศอังกฤษได้เคยกล่าวไว้ว่า แนวคิดเรื่องความเสมอภาคตามกฎหมาย (the idea of legal equality) นั้น เป็นหลักการพื้นฐานของหลักนิติธรรม (the rule of law) ของอังกฤษทีเดียว ที่ทุกผู้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรีหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ต้องอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบตามกฎหมาย หากว่าได้กระทำการอันมิชอบด้วยกฎหมาย เช่นเดียวกับประชาชนทั้งหลาย

แต่เดิมหลักกฎหมายของ Common Law ก็มีได้มีหลักเกณฑ์ที่จะถือเป็นการป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติเท่าใดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการแบ่งแยกทางเชื้อชาติหรือการกีดกันทางเพศ แม้ว่า Lord Mansfield จะได้เคยกล่าวไว้ว่า “อากาศของอังกฤษนั้นจะ

บริสุทธิ่มากพอที่ทาสจะหายใจ” ก็ตาม แต่ท่าทีของ Common Law ต่อหลักในเรื่องการเลือกปฏิบัติหรือหลักความเสมอภาคนี้กลับมีปรากฏอยู่เป็นสองนัย คือ บางกรณีศาลมักจะให้เหตุผลว่า ทาสในดินแดนที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษนั้น อยู่ภายใต้นโยบายของรัฐที่แตกต่างกัน จึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างไปได้ เช่นเดียวกันหากมีการฟ้องร้องเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศแล้ว ศาลอังกฤษในช่วงศตวรรษที่แล้วจะยึดถือคำว่า “บุคคล” นั้น ไม่รวมถึงสตรีด้วย และยังขัดขวางมิให้มีการขยายสิทธิในการเข้าศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย รวมทั้งการสมัครเข้ารับเลือกตั้ง และการเข้าสู่วิชาชีพทางด้านแก่ผู้หญิงด้วย แต่ในทางตรงกันข้ามในคดี Constantine v. Imperial Hotel นั้น ศาลตัดสินให้โรงแรมชดใช้ค่าเสียหายจากการปฏิเสธการเข้าพักในโรงแรม อันเนื่องจากสาเหตุทางเชื้อชาติของผู้เข้าพัก นอกจากนี้ในคดีของ Nagle v. Fielden ซึ่ง Lord Denning ได้วินิจฉัยว่า การที่ Jockey Club ได้ปฏิเสธที่จะให้ผู้หญิงได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพผู้ฝึกสอนนั้น เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย

4.2 การรับรองหลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายซีวิล ลอว์ (Civil law)

1) บทบัญญัติที่รับรองหลักความเสมอภาคในกฎหมายฝรั่งเศส²⁹

หลักความเสมอภาคปรากฏอยู่ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองของฝรั่งเศสลงวันที่ 26 สิงหาคม 1789 ดังนี้ “...สถานิติบัญญัติแห่งชาตินี้จึงรับรองและประกาศสิทธิต่อไปนี้ของมนุษย์และพลเมืองแต่ละคนภายใต้การคุ้มครองของพระเจ้า มาตรา 1 มนุษย์ทุกคนเกิดมาและดำรงอยู่อย่างมีอิสระและเสมอภาคกันในสิทธิ การแบ่งแยกทางสังคมจะกระทำได้อีกแต่เพื่อประโยชน์ร่วมกัน มาตรา 2 วัตถุประสงค์ของสังคมการเมืองทุกสังคมย่อมเป็นไปเพื่อการคุ้มครองรักษาสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งไม่มีอายุความของมนุษย์ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ เสรีภาพ กรรมสิทธิ์ ความมั่นคงปลอดภัยและการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง มาตรา 6 ...กฎหมายต้องเป็นสิ่งที่เหมือนกันสำหรับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองหรือการลงโทษ พลเมืองย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมาย”³⁰

หลักแห่งความเสมอภาคได้ปรากฏอยู่ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ลงวันที่ 26 สิงหาคม 1789 ดังนี้

“...สถานิติบัญญัติแห่งชาตินี้ จึงรับรองและประกาศสิทธิต่อไปนี้ของมนุษย์และพลเมืองแต่ละคนภายใต้การคุ้มครองของพระเจ้า

²⁹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 45

³⁰บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, *กฎหมายมหาชนเล่ม 3*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538, หน้า 73 - 74

มาตรา 1 มนุษย์ทุกคนเกิดมาและดำรงอยู่อย่างมีอิสระและเสมอภาคกันในสิทธิ การแบ่งแยกทางสังคมจะกระทำได้อีกแต่เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

มาตรา 2 วัตถุประสงค์ของสังคมการเมืองทุกสังคมย่อมเป็นไปเพื่อการคุ้มครองรักษาสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งไม่มีอายุความของมนุษย์ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ เสรีภาพ ธรรมชาติที่ความมั่นคงปลอดภัยและการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง

มาตรา 6 ...กฎหมายต้องเป็นสิ่งที่เหมือนกันสำหรับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองหรือการลงโทษ พลเมืองย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมาย...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าฝรั่งเศสในยุคนั้นได้ตระหนักถึงหลักสิทธิมนุษยชนของปัจเจกชนและนำมาบัญญัติเป็นตัวบทกฎหมาย ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าในช่วงนั้นของฝรั่งเศสเป็นยุคแห่งการปฏิวัติครั้งใหญ่ของฝรั่งเศสอันเกิดจากความไม่พึงพอใจในการปกครองประเทศของผู้ปกครองประเทศที่กดขี่ข่มเหงเอาเปรียบประชาชนและไม่สนใจความเป็นอยู่ของประชาชน เมื่อมีการปฏิวัติเกิดขึ้นในปี 1789 ผู้ก่อการปฏิวัติจึงต้องการประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรรับรองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและการรับประกันแก่ปัจเจกชนว่าจะไม่ได้รับการข่มเหงจากชนชั้นปกครองอีกต่อไปและถ้าสังเกตชื่อของคำประกาศดังกล่าวในภาษาฝรั่งเศสที่เขียนว่า “Declaration des droits del’ home et du citoyen” จะเห็นว่าเป็นการรับรองสิทธิมนุษยชนของประชาชนแต่ละคนและของพลเมืองแต่ละคน ดังที่ Robespierre³¹ กล่าวไว้ว่า “พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้ถูกทำลายลงแล้ว ชนชั้นขุนนางชนชั้นพระได้ปลดสนาการไปแล้ว ยุคแห่งความเสมอภาคได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว” การประกาศรับรองดังกล่าวเป็นการยกเลิกกลุ่มอภิสิทธิ์ชนตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงประมุขแห่งประเทศและเป็นการประกาศรับรองความเสมอภาคของปัจเจกชนโดยกฎหมาย ซึ่งก็หมายความว่าทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย ผู้ปกครอง ผู้ใช้กฎหมายต้องปฏิบัติและใช้กฎหมายแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน

ถ้าพิจารณาคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศสได้แสดงถึงที่มาในส่วนที่เกี่ยวกับหลักแห่งความเสมอภาคอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกนั้นมาจากแนวความคิดทางปรัชญาแห่งสำนักกฎหมายฝ่ายธรรมชาติประกอบกับแนวคิดปัจเจกชนนิยม

³¹โรเบสปีแยร์เป็นผู้นำกลุ่มมงตาญยาร์ดคนหนึ่งที่นิยมระบอบสาธารณรัฐ เป็นสมาชิกของคณะกรรมการรักษาความปลอดภัยสาธารณะและเป็นผู้เสนอนโยบายก่อความสยดสยอง อันนำไปสู่ยุคแห่งความสยดสยองของฝรั่งเศสที่นำพาความตามมาสู่ประชาชน นักการเมือง ผู้ก่อการปฏิวัติโดยการประหารชีวิตด้วยกิโยตินและในที่สุดโรเบสปีแยร์ก็ถูกประหารชีวิตด้วยกิโยตินเช่นกันในปี 1794

ประการที่สองมาจากสภาพความกดดันของสังคมในยุคนั้นอันนำไปสู่ความจำเป็นที่ต้องมีการรับรองสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นจนถึงทุกวันนี้ คำประกาศดังกล่าวเป็นเอกสารและหลักการทางการเมืองสมัยใหม่และทำให้ประเทศฝรั่งเศสได้ชื่อว่าเป็นประเทศแห่งสิทธิมนุษยชนมาจนถึงทุกวันนี้ การประกาศรับรองหลักแห่งความเสมอภาคที่ปรากฏอยู่ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ได้เป็นต้นแบบของกฎหมายฝรั่งเศสที่ตามมาภายหลังว่าการบัญญัติด้วยบทกฎหมายใดนั้นจะต้องคำนึงและเคารพถึงหลักการแห่งความเสมอภาคที่ประกาศในคำประกาศดังกล่าวด้วย ดังปรากฏอยู่ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญปี 1946 วรรค 3 ที่บัญญัติว่า “กฎหมายให้หลักประกันว่าสิทธิของผู้หญิงเท่าเทียมกันกับสิทธิของผู้ชาย” และในคำปรารภของรัฐธรรมนูญปี 1958 วรรค 3 บัญญัติว่า “อาศัยอำนาจตามหลักการดังกล่าวและหลักเสรีภาพในการตัดสินใจของประชาชน สาธารณรัฐได้มอบดินแดนโพ้นทะเลแสดงเจตจำนงที่จะเข้าร่วมกับสาธารณรัฐสถาบันใหม่ได้จัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานของอุดมคติร่วมกันแห่งเสรีภาพเสมอภาค และการดราภาพ...” และในมาตรา 1 ถัดมาก็ได้บัญญัติรับรองหลักแห่งความเสมอภาคอีก “ฝรั่งเศส...รับรองถึงความเสมอภาคตามกฎหมายของประชาชน โดยไม่แบ่งแยกแหล่งกำเนิดเชื้อชาติหรือศาสนา”

ด้วยเหตุนี้หลักแห่งความเสมอภาคจึงเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญอันหนึ่งของกฎหมายมหาชนฝรั่งเศส เช่น ความเสมอภาคทางกฎหมาย ความเสมอภาคในการได้รับการบริการจากรัฐ ความเสมอภาคในการรับเข้าทำงานจากรัฐ และถือว่าหลักแห่งความเสมอภาคเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายมหาชนฝรั่งเศส เป็นต้น ดังนั้น องค์การของรัฐจึงรับรองและต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดด้วย เช่น ศาลปกครองฝรั่งเศสได้ตัดสินในคดี *Sieur Roubeau* ลงวันที่ 9 พฤษภาคม 1913 โดยรับรอง “หลักแห่งความเสมอภาคของพลเมืองทุกคนต่อกฎเกณฑ์ของฝ่ายปกครอง” และในคำวินิจฉัยของตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสในวันที่ 27 ธันวาคม 1973 ได้กล่าวว่า “โดยพิจารณาจากบทบัญญัติสุดท้ายและวรรคที่เพิ่มเติมขึ้นโดยมาตรา 180 ของประมวลกฎหมายอาญานั้น...มีความพยายามที่จะสร้างการแบ่งแยกระหว่างพลเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะนำพยานหักล้างคำตัดสินของสำนักภาษีของฝ่ายปกครอง บทบัญญัติมาตราดังกล่าวนั้นขัดกับหลักความเสมอภาคตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองปี 1789 และที่ได้รับการบัญญัติรับรองอย่างสมเกียรติในคำปรารภของรัฐธรรมนูญ...” และในวันที่ 22 มกราคม 1990 ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสได้ตัดสินรับรองหลักการดังกล่าวในคดีที่สำคัญอันเกี่ยวกับมาตรฐานขั้นต่ำที่สำคัญเกี่ยวกับบุคคลต่างชาติผู้สูงอายุว่า “พิจารณาเห็นว่าผู้บัญญัติกฎหมายสามารถบัญญัติกฎหมายลักษณะพิเศษที่เกี่ยวกับคนต่างชาติโดยมีเงื่อนไขที่ต้องเคารพ...

เสรีภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานที่มีศักดิ์เทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญอันเป็นที่ยอมรับนับถือโดยทุกคนที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรสาธาณรัฐ”

2) บทบัญญัติที่รับรองหลักความเสมอภาคในกฎหมายเยอรมัน³²

หลักความเสมอภาคของกฎหมายเยอรมันได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 3 ดังนี้

มาตรา 3 (ความเสมอภาค)

“ (1) บุคคลย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย

(2) ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ให้รัฐดำเนินการสนับสนุนเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งความมีสิทธิเท่าเทียมกันของหญิงและชาย และก่อให้เกิดผลในการจัดความไม่เท่าเทียมกันที่มีอยู่

(3) บุคคลไม่อาจจะถูกเลือกปฏิบัติได้เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ เชื้อชาติ สัญชาติ ภาษา ถิ่นกำเนิด และเผ่าพันธุ์ ความเชื่อ ความคิดในทางศาสนาหรือการเมือง บุคคลไม่อาจได้รับการปฏิบัติอย่างเสียเปรียบเพราะเหตุแห่งความพิการของบุคคลนั้น”

หลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญของเยอรมันดังกล่าว ได้วางหลักการพื้นฐานของหลักความเสมอภาคไว้ กล่าวคือ

มาตรา 3 วรรคหนึ่ง เป็นบทบัญญัติถึงหลักความเสมอภาคทั่วไปที่กำหนดให้ฝ่ายนิติบัญญัติต้องผูกพันต่อสิทธิขั้นพื้นฐาน และควบคุมการกระทำของฝ่ายปกครองที่ต้องคำนึงถึงหลักความเสมอภาค

มาตรา 3 วรรคสอง เป็นเรื่องหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง ที่กล่าวถึงความเสมอภาคเฉพาะเรื่องระหว่างชายและหญิง

มาตรา 3 วรรคสาม เป็นเรื่องหลักข้อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา เป็นต้น ที่มีอาจยกเป็นเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติได้ เนื่องจากสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิอันเป็นศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีอาจถูกล่วงละเมิดได้โดยประการทั้งปวง

4.3 การรับรองหลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการบัญญัติในเรื่องความเสมอภาคไว้ในมาตรา 27 ว่า

³²บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543, หน้า 107 - 109

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม ...”

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 ดังกล่าวข้างต้นเป็นการนำมาจากมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมันนั่นเอง โดยวรรคหนึ่งเป็นการรับรองหลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย (Equality before the law) วรรคสองเป็นการรับรองความเสมอภาคระหว่างเพศ และวรรคสามกำหนดห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเช่นเดียวกัน แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคสี่ ได้บัญญัติรับรองให้รัฐสามารถเลือกปฏิบัติอันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ได้อันเป็นความก้าวหน้ากว่ารัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมันเสียอีก

5. ผู้ทรงสิทธิต่อหลักความเสมอภาค

ในการพิจารณาเรื่องผู้ทรงสิทธิในหลักความเสมอภาคนี้อาจเทียบเคียงได้กับการพิจารณาถึงการเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ที่ได้รับการระบุนับรองไว้ตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้แก่กรณีของบุคคลธรรมดา และกรณีของนิติบุคคล

5.1 กรณีของบุคคลธรรมดา

อาจพิจารณาได้ว่าขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพที่จะตกได้แก่บุคคลธรรมดานั้น ทั้งนี้อาจแบ่งแยกสิทธิและเสรีภาพโดยดูจากผู้ซึ่งได้รับสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญมุ่งคุ้มครองว่าตกแก่ใครได้บ้างโดยจำแนกได้เป็นสิทธิที่ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนและสิทธิที่เป็นสิทธิพลเมือง

1) สิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิและเสรีภาพซึ่งกำหนดให้แก่บุคคลทุกคนโดยไม่มีข้อจำกัดในทางลักษณะบุคคล เป็นสิทธิที่ผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์และเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์ทุกคน กล่าวคือเป็นสิทธิและเสรีภาพที่ “บุคคลทุกคนเป็นผู้ทรงสิทธิ” นั้นเอง ดังนั้นโดยหลักทั่วไปแล้วสิทธิประเภทนี้จึงมิได้เป็นการที่รัฐบัญญัติกฎหมายให้สิทธิแก่บุคคล หากแต่เป็นการที่กฎหมายของรัฐได้รับรองสิทธิที่ติดตัวมนุษย์ไว้ในบทบัญญัติของกฎหมาย³³

2) สิทธิพลเมือง

สิทธิพลเมืองนั้นเป็นสิทธิและเสรีภาพที่กำหนดได้แก่ “บุคคลที่เป็นพลเมืองของรัฐนั้น ๆ” เท่านั้นที่เป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ตัวอย่างของสิทธิประเภทนี้มักเป็นสิทธิและเสรีภาพเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง หรือสิทธิในการตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น และเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสถานะของความเป็นบุคคลของชาตินั้นเท่านั้น เช่น การห้ามมิให้เนรเทศบุคคลที่มีสัญชาติ การคุ้มครองมิให้มีการถอนสัญชาติของบุคคลชาตินั้น เป็นต้น สิทธิพื้นฐานดังกล่าวนี้จึงเป็นสิทธิของประชาชนของรัฐนั้นเท่านั้น³⁴

5.2 กรณีของคณะบุคคลและนิติบุคคล

หลักความเสมอภาคนั้นมีความสัมพันธ์กับการทรงสิทธิเสรีภาพของนิติบุคคล ซึ่งเมื่อได้พิจารณาถึงการมีสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาจสรุปได้ว่านิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิหรือสามารถอ้างถึงหลักความเสมอภาคได้ แต่สิทธิที่นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนจะเป็นผู้ทรงสิทธิได้นั้น จะต้องไม่ใช่สิทธิและเสรีภาพซึ่งโดยสภาพแล้วจะพึงมีพึงได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือสิทธิที่นิติบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะอ้างได้นั้น จะต้องไม่ใช่สิทธิและเสรีภาพที่เชื่อมโยงอยู่กับความเป็นมนุษย์หรือสิทธิและเสรีภาพในลักษณะที่เกี่ยวกับความเป็นบุคคล ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่มีอยู่ในความเป็นนิติบุคคล อาทิ สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น³⁵

³³ อุมตม รัฐอมฤต, นพนิตี สุริยะ, และบรรเจิด สิงคะเนติ, *การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544, หน้า 98

³⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543, หน้า 73 - 74

³⁵ “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 67

ส่วนกรณีนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนจะสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพได้หรือไม่ กรณีนี้ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมันได้เคยวินิจฉัยว่านิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนไม่อาจเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพได้ โดยได้ให้เหตุผลว่าเนื่องจากผู้ที่อยู่เบื้องหลังนิติบุคคลมหาชนนั้นมิใช่บุคคลธรรมดาเช่นเดียวกับนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน แต่หมายถึง “รัฐ” นั่นเองที่เป็นผู้อยู่เบื้องหลังนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน³⁶

อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นของกรณีการเป็นทั้งผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพของนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนอยู่ด้วย โดยศาลรัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมันได้เคยวินิจฉัยว่านิติบุคคลมหาชนอาจเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพได้ หากนิติบุคคลมหาชนนั้นจำเป็นต้องปกป้องตนเองในขอบเขตของนิติบุคคลที่เป็นอิสระจากรัฐ หรือจะต้องได้รับความคุ้มครองซึ่งสิทธิและเสรีภาพในขอบเขตของเรื่องดังกล่าว เช่นในกรณีของมหาวิทยาลัยและคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยในการปกป้องความเป็นอิสระทางวิชาการหรือในกรณีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับรัฐบาลกลาง เป็นต้น³⁷ ดังนั้น กรณีของนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนจะสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิในความเสมอภาคได้หรือไม่นั้น จึงอาจเทียบเคียงได้จากกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมันได้เคยวินิจฉัยเอาไว้ว่า นิติบุคคลที่ปฏิบัติภาระหน้าที่ทางมหาชนนั้นไม่อาจที่จะเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพได้ แต่ก็มีข้อยกเว้นในกรณีที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างนิติบุคคลมหาชนด้วยกัน³⁸ เท่าที่จำเป็นจะต้องปกป้องตนเองในขอบเขตของนิติบุคคลที่เป็นอิสระจากรัฐเท่านั้น³⁹

6. ผู้ผูกพันต่อหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคผูกพันองค์กรใช้อำนาจรัฐทั้งหลายทุกองค์กร ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรคหนึ่ง ความว่า “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพ

³⁶“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 84 - 85

³⁷“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 85

³⁸“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 156

³⁹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 85

เช่นว่านั้น ไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น” จึงเห็นได้ว่าหลักความเสมอภาคหรือสิทธิในความเสมอภาคที่ถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไป และได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญทั้งที่บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 และที่เป็นหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องที่ปรากฏในมาตราต่าง ๆ นั้นย่อมผูกพันองค์กรใช้อำนาจมหาชนทั้งหลาย ดังนี้

6.1 ความผูกพันขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติต่อหลักความเสมอภาค

ความผูกพันของฝ่ายนิติบัญญัติต่อหลักความเสมอภาคเป็นไปตาม “หลักความเสมอภาคของกฎหมาย” หรือหลักความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมาย (Equality before the law) ซึ่งการบัญญัติกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งของฝ่ายนิติบัญญัติจะต้องบัญญัติกฎหมายให้มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ดังเช่นในรัฐธรรมนูญของไทยก็ได้มีการบัญญัติให้การจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะต้องมีผลเป็นการทั่วไป ห้ามมิให้มีการบัญญัติกฎหมายอันเป็นจำกัดสิทธิและเสรีภาพโดยมุ่งหมายเพื่อใช้บังคับกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการเฉพาะตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 26 วรรคสอง ถึงแม้ฝ่ายนิติบัญญัติจะได้บัญญัติกฎหมายในลักษณะที่มีผลเป็นการทั่วไปแล้วก็ตาม แต่ก็อาจนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันได้ แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้หลักการแบ่งแยกอำนาจแล้วฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการย่อมจะต้องเคารพในความเป็นอิสระในการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติด้วย กรณีจะเป็นการละเมิดต่อหลักความเสมอภาคก็ต่อเมื่อฝ่ายนิติบัญญัติได้บัญญัติให้มีการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันกับสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกัน หรือได้บัญญัติให้มีการปฏิบัติแตกต่างกันกับสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น ฝ่ายนิติบัญญัติจะออกกฎหมายห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยสมัครเข้ารับราชการ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นมีบิดาเป็นคนต่างด้าวมิได้⁴⁰ อันเนื่องมาจากเขาก็เป็นผู้มีสัญชาติไทย เช่นเดียวกับผู้มีสัญชาติไทยคนอื่น และภายใต้หลักข้อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคสาม แล้ว ย่อมไม่อาจยกเอาเรื่องของสถานะและเชื้อชาติของบุคคลอันเนื่องมาจากความเป็นบุตรของคนต่างด้าวมาเป็นเหตุให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลให้แตกต่างกันได้

⁴⁰สมยศ เชื้อไทย, *คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป*, กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2535, หน้า 139

6.2 ความผูกพันขององค์กรฝ่ายบริหารต่อหลักความเสมอภาค

โดยหลักแล้วฝ่ายบริหารย่อมหมายถึง 2 ลักษณะ คือ ในฐานะที่เป็น “รัฐบาล” และในฐานะที่เป็น “ฝ่ายปกครอง” ในกรณีที่เป็นกรกระทำของฝ่ายบริหารอาจแบ่งแยกพิจารณาได้เป็น 2 กรณี ได้แก่

1) ความผูกพันของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลต่อหลักความเสมอภาค ในส่วนที่เป็นกรกระทำของ “รัฐบาล” ก็อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ⁴¹

(1) กรกระทำในลักษณะทั่วไปของฝ่ายบริหาร ได้แก่ กรณีกำหนดนโยบายและการกระทำต่าง ๆ ทางรัฐบาล ซึ่งโดยหลักแล้วกรกระทำทางรัฐบาลนั้นจะไปละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมิได้ กรกำหนดนโยบายและการกระทำทั้งหลายทางรัฐบาลที่ขัดแย้งกับหลักความเสมอภาคจึงเป็นการไม่ชอบด้วยบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น กรกำหนดนโยบายและการกระทำต่าง ๆ ทางรัฐบาลจึงต้องเป็นไปตามหลักความเสมอภาคด้วย

(2) กรณีกกรกระทำในลักษณะที่เป็นการออกกฎหมายของฝ่ายบริหารตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เช่น มติคณะรัฐมนตรี พระราชกฤษฎีกาที่มีใช้กฎหมายลำดับรองหรือพระราชกำหนด โดยหลักการแล้วกรออกกฎหมายของฝ่ายบริหารนั้นไม่อาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้เช่นเดียวกัน เพราะกรจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทำได้เฉพาะเท่าที่ฝ่ายนิติบัญญัติกำหนดไว้และภายใต้เงื่อนไขตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดเท่านั้น กรออกกฎหมายของฝ่ายบริหารจึงต้องชอบด้วยกฎหมายและผูกพันต่อรัฐธรรมนูญด้วย

2) ความผูกพันของฝ่ายปกครองต่อหลักความเสมอภาค

โดยหลักแล้ว “ฝ่ายปกครอง” นั้นต้องผูกพันต่อกฎหมายอย่างเคร่งครัด กรณินี้จะถือว่าเป็นกรขัดแย้งกับหลักความเสมอภาคก็ต่อเมื่อฝ่ายปกครองปฏิบัติต่อกรณีเฉพาะเรื่องที่มีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันให้แตกต่างกันโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำในทางที่เป็นการ “ให้ประโยชน์” หรือเป็นการ “สร้างภาระ” แก่ประชาชนก็ตาม ซึ่งกรณีของฝ่ายปกครองอาจแยกพิจารณาได้ 2 กรณี⁴² คือ

(1) กรณีกกรออกกฎหมายลำดับรอง ได้แก่ กรออกพระราชกฤษฎีกาที่มีฐานะเป็นกฎหมายลำดับรอง กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศต่าง ๆ ซึ่งนอกจากต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายแม่บทที่ให้อำนาจแล้ว ยังต้องไม่ขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค

⁴¹บรรเจิด สิงคะเนติ, *โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค*, กรุงเทพมหานคร: องค์การคำคุรุสภา, 2543, หน้า 28 - 29

⁴²“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 29 - 31

ตามรัฐธรรมนูญด้วย หากการออกกฎหมายลำดับรองของฝ่ายปกครองดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายแม่บทที่ย่อมถือว่ากฎหมายลำดับรองนั้นไม่ขัดกับหลักความเสมอภาค เว้นแต่กฎหมายแม่บทที่ให้อำนาจนั้นขัดต่อหลักความเสมอภาคเสียเอง

(2) กรณีเป็นการกระทำที่มีผลเป็นการเฉพาะรายหรือเฉพาะบุคคล เช่น การที่ฝ่ายปกครองมีอำนาจออกใบอนุญาตต่าง ๆ แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง และหลักความเสมอภาคนั้นยังถือได้ว่าเป็นข้อจำกัดการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองที่สำคัญประการหนึ่ง

6.3 ความผูกพันขององค์กรฝ่ายตุลาการต่อหลักความเสมอภาค

ความผูกพันของฝ่ายตุลาการต่อหลักความเสมอภาค ในกรณีนี้อาจแยกพิจารณาได้ 3 ประการ⁴³ ดังนี้

6.3.1 ความเสมอภาคของประชาชนต่อการฟ้องคดีต่อศาล

ประชาชนมีสิทธิที่จะโต้แย้งและฟ้องร้องการกระทำของรัฐ อันเป็นสิทธิที่รับรองคุ้มครองให้ประชาชนสามารถฟ้องศาลได้ตามสิทธิที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการนำบรรดาข้อพิพาทระหว่างประชาชนด้วยกันขึ้นสู่ศาลได้โดยไม่มีข้อจำกัด ทั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายวิธีพิจารณาความของเรื่องนั้น ๆ

6.3.2 ความเสมอภาคของประชาชนต่อหน้าศาล

ประชาชนมีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อหน้าศาล ซึ่งเป็นไปตาม “หลักการรับฟังคู่ความ” โดยในการดำเนินกระบวนการพิจารณานั้นต้องเปิดโอกาสให้แก่คู่กรณีข้อต่อสู้ของตนขึ้นกล่าวอ้างในคดีได้ และศาลต้องเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการรับฟังคู่ความทั้งสองฝ่าย หากกระบวนการพิจารณาคดีดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงหลักการดังกล่าวจะถือเป็นการดำเนินกระบวนการอันขัดกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยังขัดกับความเสมอภาคของประชาชนต่อหน้าศาลด้วย

6.3.3 ความเสมอภาคในการใช้กฎหมายโดยศาล

เป็นความผูกพันของผู้พิพากษาต่อกฎหมายต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยหลักดังกล่าวเป็นข้อห้ามมิให้ศาลใช้อำนาจโดยอำเภอใจ

⁴³“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 34 - 35

บทที่ 3

แนวคิด พัฒนาการการคุ้มครองผู้บริโภค ความหมายของ คดีผู้บริโภคในประเทศไทย และกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาจะได้ศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับหลักกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 กรณี คือ แนวคิดเกี่ยวกับหลักกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค และแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

การเกิดขึ้นของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในสมัยหนึ่งเมื่อเกิดช่องว่างขึ้นหรือขาดความเหมาะสมเนื่องจากกฎหมายสมัยก่อนบัญญัติขึ้นมาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของสังคมในสมัยนั้น อันเป็นสังคมที่แคบและวิธีการผลิตยังไม่สลับซับซ้อนเท่าสังคมในปัจจุบัน เช่น สัญญาซื้อขาย ที่ใช้หลักว่า “ผู้ซื้อต้องระวัง” (Caveat Emptor) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายโรมันที่ยึดถือกันหลายประเทศ อันมีหลักการว่า หากมีความเสียหายใดๆ ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันนั้น ความเสียหายนั้นตกเป็นของผู้ซื้อเอง กล่าวคือ ผู้ขายอาจไม่ต้องรับผิดชอบในบางกรณี ถ้าผู้ซื้อได้ล่วงรู้ความชำรุดบกพร่องหรือควร จะรู้หากได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร ทั้งนี้ เพราะทฤษฎีทางกฎหมายนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจในการเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการเท่ากัน หลักการดังกล่าวได้รับอิทธิพลของแนวคิดในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมีอิสระและเสรีภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกัน ต่อมาหลักการดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez - Faire) ในเวลาต่อมา²⁴

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของหลักความผิดตามความสัมพันธ์ในสัญญาซึ่งมีผลว่าเฉพาะ คู่กรณีในสัญญา คือ ผู้ซื้อ - ผู้ขาย ในสัญญาเท่านั้น ที่มีสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบต่อกัน

²⁴ปณิธาน ช่อผูก, *อำนาจของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 : ศึกษากรณี การดำเนินคดีแทนผู้บริโภค*, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549, หน้า 11

ถ้ามีความเสียหายเกิดขึ้นจากการบริโภคทรัพย์สินตามสัญญาดังกล่าว หากผู้ที่ได้รับความเสียหายมิใช่คู่สัญญา ก็จะไม่มีสิทธิเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายรับผิดชอบได้ ซึ่งถ้าพิจารณาจากสภาพสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้นก็คงพิจารณาได้ว่า ผู้ที่ไม่ใช่คู่สัญญาจะเป็นผู้บริโภคที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ นี้ อาจจะเป็นเพียงสาเหตุหนึ่งในหลาย ๆ สาเหตุที่ทำให้กฎหมายที่มีอยู่แต่เดิมต้องถูกเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การปฏิวัติอุตสาหกรรมในปี ค.ศ. 1760 มีการนำเครื่องจักรไอน้ำมาใช้แทนแรงงานคนทำให้เกิดการพลิกโฉมการผลิตในภาคอุตสาหกรรมครั้งใหญ่ ประกอบกับการที่ อัดัม สมิท (Adam Smith) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้เสนอทฤษฎีการแข่งขันเสรีอย่างชัดเจนขึ้น ตลอดจนแนวคิดของนักปรัชญาเมธีต่าง ๆ ทำให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองอย่างมาก จนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบกษัตริย์เป็นระบบประชาธิปไตยแบบที่เรียกว่า สาธารณรัฐ (Republic) ในทวีปอเมริกา โดยมีการสถาปนาเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789²⁵

ซึ่งเหตุการณ์ทั้งสองทำให้ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) อันเป็นแก่นของระบบการปกครองรูปแบบใหม่แพร่หลายมากขึ้น และเช่นเดียวกันกับที่ระบบเศรษฐกิจเสรีได้รับการยอมรับและถือเป็นหลักสำคัญที่ใช้ในการปกครอง และจัดทำระบบเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ เกิดเป็นแนวคิดในทางเศรษฐกิจขึ้นว่า การให้รัฐเป็นผู้ดำเนินกิจการส่วนใหญ่ในสังคมตามแนวคิดพาณิชยนิยม (Mercantilism) จะเป็นผลให้เศรษฐกิจของสังคมไม่อาจเจริญงอกงามเท่าที่ควร ในที่สุดระบบเศรษฐกิจเสรี และการปกครองรูปแบบสาธารณรัฐ จึงวางข้อห้ามไม่ให้รัฐเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการค้า²⁶ และมีการออกกฎหมายต่าง ๆ มาเพื่อปรับรูปแบบหรือโครงสร้างทางสังคมให้เหมาะสมกับการปกครองหรือระบบเศรษฐกิจ และให้ถือว่ารัฐควรมีแต่หน้าที่ตามภารกิจพื้นฐาน 4 ประการ คือ การป้องกันประเทศ การรักษาความสงบเรียบร้อย การติดต่อกับต่างประเทศ และการอำนวยความสะดวก²⁷ แนวคิดในระบบเศรษฐกิจเสรีมีอิทธิพลในการกำหนดหลักกฎหมายใหม่ ๆ มีการยอมรับกับการที่ประชาชนทุกคนมีอิสระที่จะทำสัญญา ซึ่งเมื่อตกลงกันเช่นไรแล้วก็ต้องเป็นไปตามนั้น อันเป็นไปตามลัทธิปัจเจกนิยมซึ่งเท่ากับว่าทุกคนที่ทำ

²⁵“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 11 - 12

²⁶ชัชวาทน์ วงศ์วัฒนสานต์, การควบคุมโฆษณาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค, “วารสารนิติศาสตร์”, ฉบับที่ 2, ปีที่ 10, 2523, หน้า 245

²⁷สุรพล นิติไกรพจน์, ข้อความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจ, “วารสารนิติศาสตร์”, ฉบับที่ 3, ปีที่ 21, 2534, หน้า 372

สัญญาามีหน้าที่ต้องปกป้องประโยชน์ของตนเอง²⁸ จากหลักการดังกล่าวทำให้เกิดหลักว่า “ผู้ซื้อต้องระวัง” ที่ถือว่าในการซื้อขายสินค้า ถ้ามีข้อบกพร่องในสินค้าอย่างไรก็เป็นเรื่องของผู้ซื้อเองจะต้องรับภาระในความเสียหายนั้น เนื่องจากตนเป็นผู้เลือกซื้อสินค้าเอง หลักการดังกล่าวนี้มีขึ้นเพราะถือว่าหรือเชื่อว่า “คนทุกคนมีความรู้และความสามารถเท่าเทียมกัน คนทุกคนจึงมีอิสระเท่าเทียมกันที่จะตกลงให้มีนิติสัมพันธ์กันเช่นใดก็ได้”²⁹

ในช่วงปี ค.ศ. 1929 - 1930 เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งร้ายแรงของโลก ซึ่งกระทบกระเทือนอย่างร้ายแรงต่อแนวคิดแบบเสรีนิยม ที่ถูกมองว่าไม่สามารถเอื้อประโยชน์ที่มากที่สุดแก่สังคมได้ รัฐในฐานะเจ้าของทรัพยากรมากที่สุดและเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมืองจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจแทนการปล่อยให้เอกชนประกอบการอย่างเสรี โดยที่รัฐควบคุมอยู่ห่าง ๆ อย่างที่เป็นมาในอดีต โดยผลของความคิดนี้ การแทรกแซงทางเศรษฐกิจโดยรัฐจึงเกิดขึ้นในทุกลักษณะ และเครื่องมือของรัฐในการดำเนินการประการหนึ่ง คือ “กฎหมาย” และกฎหมายนั้นมีใช้กฎหมายเอกชน หากแต่เป็นกฎหมายมหาชน³⁰ และกฎหมายที่จะมาจัดการกับปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น นอกจากกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นการมีบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของกฎหมายมหาชนแล้วก็ยังมีกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจปรากฏขึ้นตามมาด้วย และกฎหมายฉบับหนึ่งที่สามารถทำให้การจัดการเกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยรัฐดำเนินไปได้ก็คือ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค³¹

กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ถือเป็นเครื่องมือของรัฐอย่างหนึ่งที่รัฐสามารถใช้กลไกทางกฎหมายดำเนินการให้เกิดความเป็นธรรมต่อประชาชนในฐานะผู้บริโภค เนื่องจากรัฐได้เล็งเห็นแล้วว่า แนวโน้มที่ผู้บริโภคจะเสียเปรียบ และไม่มีอำนาจในการต่อรองกับผู้ประกอบการภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมีความเป็นไปได้มาก ประกอบกับอำนาจของรัฐเองในการถูกจำกัดในการเข้าแทรกแซงกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ จึงทำให้รัฐเป็นได้เพียงผู้ควบคุมการดำเนินการทางเศรษฐกิจภายใต้การแข่งขันอย่างเสรี ดังนั้น การจะบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้อำนาจของรัฐในการดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภคหรือการแก้ไขปัญหาของผู้บริโภคจะต้องมีกฎหมายที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากกฎหมายอื่นที่ใช้บังคับอยู่ทั่วไป เนื่องจากกฎหมายในอดีต

²⁸ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศาสตร์, *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543, หน้า 14

²⁹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 246

³⁰อมร จันทสมบุญ, *กฎหมายปกครอง*, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545, หน้า 25

³¹ปณิธาน ช่อผูก, “เรื่องเดิม”, หน้า 13

บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ปัญหาสังคมยังไม่มีความสลับซับซ้อนและเทคโนโลยีในการผลิตไม่สลับซับซ้อนเท่าสังคมปัจจุบัน³²

สำหรับสังคมปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้น ทำให้มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการได้ตามอิสระ อันเป็นแนวคิดตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของควมมีอิสระและเสรีภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกัน ซึ่งต่อมาหลักการดังกล่าวได้พัฒนาต่อมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีที่เน้นการแข่งขันด้านการบริโภคสูง จึงได้มีการนำกลยุทธการรับประกันและคุ้มครองผู้บริโภคเป็นจุดขายในการทำตลาด ซึ่งผู้ซื้อที่ทำการซื้อสินค้าในขณะเวลาใดเวลาหนึ่งไม่สามารถที่จะตรวจสอบได้ด้วยตาเปล่า ขณะซื้อจะได้รับใบรับประกันสินค้าที่มีอายุการรับประกันกำหนดไว้เพื่อที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งความรับผิดชอบระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย กำเนิดของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจึงเกิดขึ้นในช่วงที่โลกกำลังเกิดพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลงในยุคที่เศรษฐกิจเสรีนิยมกำลังขยายตัว ภายใต้ปัญหาที่กำลังก่อตัวขึ้นจากภาคเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มเป็นไปได้ว่า ทฤษฎีเศรษฐกิจเสรีที่ยึดถือความสามารถของบุคคลและตัดสินใจของบุคคลบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันกำลังถูกท้าทายด้วยการเกิดขึ้นของสังคมอุตสาหกรรม หลักทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวถึงระบบของตลาดที่สมบูรณ์ มีอุปสงค์ - อุปทาน (Demand - Supply) กำลังถูกผู้ประกอบการที่มีอำนาจเหนือกว่าทั้งปัจจัยด้านทุนทางธุรกิจ แรงงาน กำลัง จะกลืนตลาดให้เป็นของตัวเองเพียงผู้เดียว ทำให้เกิดการผูกขาดตลาดได้ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่อง “รัฐสวัสดิการ” หรือแนวคิดที่ถือว่ารัฐในฐานะฝ่ายปกครองเป็นผู้มีหน้าที่ในการคุ้มครองให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และถือเป็นหน้าที่หลักของรัฐในการให้ความคุ้มครองประชาชน โดยอาศัยกลไกทางกฎหมาย และใช้อำนาจในการบริหารจัดการให้เป็นไปตามกฎหมายและป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน

การแทรกแซงของรัฐในทางเศรษฐกิจสามารถแยกออกได้ 2 วิธีด้วยกัน คือ³³

- 1) รัฐอาจจะจำกัดบทบาทของตนเอง โดยออกกฎหมายกำหนดบทบาทของตนเองและให้เป็นหน้าที่ของศาลในการที่จะควบคุมให้เป็นไปตามนั้น โดยที่ฝ่ายปกครองไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว
- 2) รัฐอาจจะเข้ามามีบทบาท โดยอาศัยหน่วยราชการ โดยจะมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยราชการ มอบหมายให้มีหน้าที่อย่างหนึ่งอย่างใดในการที่จะเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการทางเศรษฐกิจ โดยรัฐต้องกำหนดรูปแบบและวิธีการของบทบาทนี้ด้วย

³²“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 14

³³“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 15

ทั้งนี้ รัฐสามารถเลือกหาวิธีการที่เหมาะสมได้ ในการที่รัฐจะอาศัยกลไกของตนที่มีอยู่มาใช้ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะประเด็นของการแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของประชาชนเรื่องของเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐที่ใช้ระบบการปกครองเสรีประชาธิปไตยที่มีหลักนิติรัฐในการปกครอง จะต้องระมัดระวังในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองและให้ความคุ้มครองแก่ราษฎร ซึ่งเรียกว่า “สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” (Fundamental Right and Liberties)³⁴ แต่เมื่อสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมถึงจุด ๆ หนึ่งแล้ว รัฐซึ่งต้องดำรงตนอยู่เสมอในการที่จะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับแดนของเอกชนโดยอาศัยอำนาจที่ได้รับจากประชาชน ผ่านกระบวนการใช้อำนาจตามกฎหมายเพื่อให้เกิดความสมดุลทางสังคม และตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 ประเทศในยุโรปตะวันตกที่เคยยึดมั่นในความเป็นปัจเจกนิยม และเสรีนิยมได้ปรับตัว เพื่อแก้ไขจุดอ่อนที่เกิดจากความเป็นปัจเจกนิยม และเสรีนิยม โดยมีการมองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมถอยของลัทธิทั้งสองเป็นมติดการมองปัญหาและการแก้ปัญหาที่มีได้หยุดที่สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคตามรูปแบบของมนุษย์แต่ละคนที่กฎหมายรับรองอีกต่อไป แต่รัฐบาล กฎหมาย ต้องลงไปสร้างสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมให้ได้ตามความเป็นจริง โดยเชื่อมโยงมนุษย์แต่ละคนเข้ากับสังคมมากขึ้น มีการมองสถานะของมนุษย์แต่ละคนตามที่เป็นจริงในทางสังคม และพยายามที่จะให้เป็นหน้าที่ของสังคมโดยส่วนรวมที่จะลงไปให้ความคุ้มครองกลุ่มคนต่าง ๆ ครอบคลุมมนุษย์แต่ละคนยังคงมีคุณค่าในฐานะปัจเจกชนอยู่ แต่สังคมจะลงไปคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือกลุ่มมนุษย์ที่ด้อยกว่า และต้องการความคุ้มครองช่วยเหลือ ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่ากระบวนการทำให้สิทธิของมนุษย์แต่ละคนกลายเป็นเรื่องของสังคม และอาจเรียกว่าเป็นยุครัฐสังคม³⁵ และนั่นอาจถือเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้เกิดกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

จึงพอสรุปได้ถึงที่มาของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคได้ว่า เกิดขึ้นมาในสาขาหนึ่งของกฎหมายมหาชนที่ยึดถือหลักการที่ว่ารัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองย่อมมีอำนาจที่จะบริหารจัดการผู้อยู่ภายใต้อำนาจปกครองได้ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยกฎหมายที่ให้อำนาจและการกระทำนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของประโยชน์สาธารณะ (Public interest) โดยที่จะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งทั้งนี้ถ้ามีการกระทำใดที่จะต้องมีการ

³⁴วราภรณ์ วิสชุดพิชญ์, *หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครอง*, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชธรรมสาร จำกัด, 2538, หน้า 15

³⁵บวรศักดิ์ อวรรณโณ, *กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546, หน้า 114

กระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนแล้ว รัฐจะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ของปัจเจกบุคคลกับประโยชน์ของสาธารณะว่าสิ่งใดสำคัญกว่ากัน³⁶

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของไทย

แนวคิดทางกฎหมายของไทยตั้งอยู่บนรากฐานของหลักการที่ว่า เป็นหน้าที่ของรัฐหรือภารกิจที่สำคัญของรัฐที่จะต้องให้ความคุ้มครองป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของประชาชน รัฐในฐานะที่เป็นผู้ปกครองจึงไม่อาจปฏิเสธในความรับผิดชอบดังกล่าวได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นหลักการคล้ายกับหลาย ๆ ประเทศ คือ ทำให้ประชาชนมีความคิดมาตลอดว่า เป็นหน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครองต้องดูแลประชาชน โดยมีหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดูแลสังคม ดูแลประชาชนให้ได้รับความปลอดภัยในการดำรงชีวิต และในการประกอบอาชีพ ซึ่งเหมือนสิ่งนี้จะเป็สิ่งที่ผูกพันกับสังคมไทยมาโดยตลอด เช่นเดียวกับการจัดให้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. 2470 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว โดยมีเหตุผลว่า “โดยที่แพทย์ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวุฒิและความสามารถได้ลงความเห็น ว่า หางน้ำนม นั้นเมื่อใช้เลี้ยงทารกก็ทำให้เกิดความมีอาหารไม่เพียงพอเลี้ยงร่างกายและโรคร้ายแรงต่าง ๆ และในเวลา นี้ปรากฏว่ามีผู้ใช้หางน้ำนมเลี้ยงทารกแพร่หลายในพระราชอาณาจักร...”³⁷ จากเหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัติดังกล่าวที่สอดคล้องกับการปกครองที่มีลักษณะของการที่ผู้ปกครองประเทศหรือรัฐเป็นผู้เล็งเห็นถึงปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นจากภาวะของการบริโภคหางน้ำนมในพระราชอาณาจักร จึงจัดให้มีกฎหมายฉบับนี้ขึ้น ทั้งนี้ ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับทั้งในระดับพระราชบัญญัติหรือกฎหมายระดับรองอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภครวมแล้วมากกว่า 60 ฉบับ³⁸

1) แนวคิดและเหตุผลของการจัดให้มีพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522

แนวคิดการบัญญัติกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคตั้งอยู่บนแนวคิดหลัก 2 แนวคิดที่สำคัญ คือ แนวคิดแรกเห็นว่า การคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของการค้าที่ไม่เป็นธรรม

³⁶ปณิธาน ช่อผูก, “เรื่องเดิม”, หน้า 16

³⁷สุขุม ศุภนิตย์, คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค, พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552, หน้า 24

³⁸สุขุม ศุภนิตย์, องค์กรเอกชนเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2544, หน้า 36

จึงถือว่ากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่กำกับการแข่งขันทางการค้า เช่น ออสเตรเลีย ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งเห็นว่า การคุ้มครองผู้บริโภคต้องใช้มาตรการเฉพาะ จึงแยกออกมาเป็นกฎหมายอีกฉบับหนึ่งต่างหาก เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ไทย เป็นต้น อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคตามแนวคิดใด การให้ความคุ้มครองผู้บริโภคทุกประเทศจะมีลักษณะสำคัญร่วมกัน 2 ประการ คือ³⁹

(1) การผลักภาระพิสูจน์ในเรื่องทางเทคนิคให้แก่ผู้ผลิตหรือผู้ขายสินค้า โดยผู้บริโภคมีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่าตนได้รับความเสียหายจากสินค้าที่ชำรุด บกพร่อง หรือที่ไม่ปลอดภัยอย่างไรเท่านั้น

(2) การให้รัฐมีอำนาจดำเนินคดีแทนผู้บริโภค

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดให้มีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทยนั้นอาจกล่าวได้ว่า หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. 2470 แล้ว แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของไทยก็ได้มีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคอีกหลายฉบับ ซึ่งเป็นการบัญญัติถึงมาตรการด้านการคุ้มครองผู้บริโภคที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในด้านต่าง ๆ ตามชื่อของกฎหมายฉบับนั้น ๆ โดยตรง เช่น พระราชบัญญัติการขายยาพ.ศ. 2493 เป็นต้น แต่ไม่ได้มีกฎหมายฉบับใดที่มีการบัญญัติถึงสิทธิของผู้บริโภค จนกระทั่งปี พ.ศ. 2512 สหพันธ์องค์การผู้บริโภคระหว่างประเทศ (International Organization of Consumer Union : IOCU) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่มีวัตถุประสงค์ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาชักชวนองค์กรเอกชนในไทยให้มีการจัดตั้งสมาคมผู้บริโภคขึ้น แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จนเมื่อปี พ.ศ. 2517 สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ ภายใต้โครงการสภาสตรีส่งเสริมผู้บริโภค (ส.ส.บ.) ในนามประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกของสหพันธ์องค์การผู้บริโภคระหว่างประเทศ⁴⁰ ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 สมัยรัฐบาลที่มีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อาศัยอำนาจตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 ลงวันที่ 29 กันยายน 2515 ข้อ 9 (6) มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคขึ้น เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2521⁴¹ เพื่อศึกษาหามาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภค และจัดตั้งองค์กรของรัฐเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค

³⁹ปกรณณ์ นิลประพันธ์, *การพัฒนามาตรการคุ้มครองผู้บริโภค*, สืบค้นจาก www.lawerform.go.th.

⁴⁰มานิตย์ สุชาพร, ลักษณะเฉพาะบางประการของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค, “นิตยสารดุลยภาพ”, เล่ม 5, ปีที่ 32, (กันยายน - ตุลาคม), 2528, หน้า 49

⁴¹วิรัช จีระแพทย์, *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคด้านการโฆษณา*, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 23

พร้อมทั้งพิจารณากร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. ภายใต้กรอบความคิดหลัก 3 ประการ คือ

- (1) เพื่อกำหนดสิทธิของผู้บริโภค
- (2) เพื่อกำหนดหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจ
- (3) เพื่อกำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรของรัฐในการคุ้มครองผู้บริโภค

เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 จะพบว่าเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคฉบับแรกที่ปรากฏลักษณะพิเศษบางประการ คือ การให้สิทธิแก่ประชาชนในฐานะผู้บริโภคให้ได้รับความคุ้มครองจากการซื้อสินค้าหรือรับบริการ เพราะประชาชนในฐานะผู้บริโภคนั้นซื้อหาสินค้าหรือรับบริการมากกว่าที่กฎหมายใช้บังคับอยู่ ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาว่า เมื่อเกิดความเสียหายจากการใช้สินค้าหรือบริการ กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ ดังนั้น สิ่งที่ประชาชนในฐานะผู้บริโภคต้องการ คือ กฎหมายที่ให้อำนาจรัฐเป็นการทั่วไปที่จะให้การคุ้มครองผู้บริโภคได้กับทุกปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าสินค้าหรือบริการนั้นจะเป็นสินค้าหรือบริการประเภทใดชนิดใด⁴² และแม้จะมีกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกลางในการคุ้มครองผู้บริโภคแล้วก็ตาม แต่ในการคุ้มครองผู้บริโภคก็ยังคงอาศัยกลไกทางกฎหมายและหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการ โดยมุ่งใช้วิธีบังคับหรือลงโทษผู้ประกอบการในลักษณะที่มีโทษทางอาญาเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวและการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งเมื่อพิจารณาจากกฎหมายฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค จะพบว่าหน่วยงานระดับกระทรวงดูแลอยู่หลายหน่วยงาน ซึ่งในบางครั้งงานที่ส่วนราชการดำเนินการก็เกิดการทับซ้อนกันเป็นเหตุให้การคุ้มครองผู้บริโภคที่ผ่านมาไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร ดังนั้น เมื่อมีร่างรัฐธรรมนูญ ในปี 2540 จึงได้มีการบัญญัติให้สิทธิของผู้บริโภคปรากฏในรัฐธรรมนูญขึ้น และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิของผู้บริโภคตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา

2) สิทธิของผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

สิทธิของผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ได้เริ่มมีการรับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และเมื่อมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ยังคงรับรองไว้เช่นเดิม

⁴²รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2522, ครั้งที่ 28/2522, วันพฤหัสบดีที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2522, หน้า 177

(1) สิทธิของผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติถึงสิทธิของผู้บริโภคไว้ในมาตรา 57 เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นิยามในฐานะผู้บริโภคไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบอันเกิดจากการบริโภคได้ เนื่องจากมีฐานะไม่เท่าเทียมกับผู้ผลิต ทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ ดังนั้น เพื่อให้ประชาชนในฐานะผู้บริโภคมีสิทธิได้รับการคุ้มครองสิทธิของตน รัฐธรรมนูญจึงจัดให้มีองค์การอิสระที่ประกอบด้วยตัวแทนผู้บริโภค ที่จะมาทำหน้าที่ให้ความเห็นในการตรากฎ ข้อบังคับ และกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคและมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง และแนวทางเพื่อคุ้มครองสิทธิของตนเอง เพื่อคุ้มครองสิทธิของตนเองให้พ้นจากการเอาเปรียบของเอกชนผู้ประกอบการผลิตหรือจำหน่ายสินค้าหรือบริการที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบบการเมืองมากขึ้น⁴³

(2) สิทธิของผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดให้สิทธิของบุคคลซึ่งเป็นผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครองในการได้รับข้อมูลที่เป็นจริง และมีสิทธิร้องเรียนเพื่อให้ได้รับการแก้ไขเยียวยาความเสียหาย รวมทั้งมีสิทธิรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค โดยให้มีองค์กรเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นอิสระจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนผู้บริโภคทำหน้าที่ให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาของหน่วยงานของรัฐในการตราและการบังคับใช้กฎหมาย และให้ความเห็นในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการคุ้มครองผู้บริโภค ทั้งนี้ ให้รัฐสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการขององค์กรอิสระดังกล่าวด้วย⁴⁴ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดสิทธิการได้รับการชดเชยเยียวยาของผู้บริโภค การจัดตั้งองค์กรอิสระ และมีสิทธิได้รับการจัดสรรงบประมาณจากรัฐชัดเจนกว่าที่ผ่านมา เนื่องจากเห็นปัญหาการขาดบทบาทในส่วนกลางของภาคประชาชนที่มีส่วนร่วมในการคุ้มครองผู้บริโภค รัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 จึงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นพิเศษ

⁴³ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, *ภาพรวมของรัฐธรรมนูญและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*, สถาบันพระปกเกล้า, กรุงเทพมหานคร: คลังวิชา, 2547, หน้า 9

⁴⁴ หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 10 สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 61

(3) สิทธิของผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 46 บัญญัติ
ให้สิทธิของผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง และบุคคลมีสิทธิรวมกันจัดตั้งองค์กรของผู้บริโภคที่
มีความเป็นอิสระเพื่อให้เกิดพลังในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค โดยได้รับการ
สนับสนุนจากรัฐ⁴⁵

3) แนวคิดและเหตุผลของการจัดให้มีพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค
พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้ให้เหตุผลในการออก
กฎหมายฉบับนี้ว่า โดยที่ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีการนำความรู้
ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการมากขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภค
ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเรื่องของคุณภาพสินค้าหรือบริการ ตลอดจนเทคนิคการตลาดของ
ผู้ประกอบการ ทั้งยังขาดอำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ
ทำให้ผู้บริโภคถูกเอาเปรียบอยู่เสมอ นอกจากนี้เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นกระบวนการในการ
เรียกร้องค่าเสียหายต้องใช้เวลาและสร้างความยุ่งยากให้แก่ผู้บริโภคที่จะต้องพิสูจน์ถึง
ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งไม่อยู่ในความรู้เห็นของตนเอง อีกทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสูง
ผู้บริโภคจึงตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบจนบางครั้งนำไปสู่การใช้วิธีการที่รุนแรงและก่อให้เกิดการ
เผชิญหน้าระหว่างผู้ประกอบการกับกลุ่มผู้บริโภคที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม อันส่งผลกระทบต่อ
ระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ สมควรให้มีระบบวิธีพิจารณาคดีที่เอื้อต่อการใช้สิทธิเรียกร้อง
ของผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว
ประหยัด และมีประสิทธิภาพอันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค ขณะเดียวกันเป็นการส่งเสริม
ให้ผู้ประกอบการหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการให้ดียิ่งขึ้น
จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้⁴⁶

วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่สำคัญ
มี 4 ประการ คือ⁴⁷

(1) ให้ผู้บริโภคมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้สะดวกยิ่งขึ้น

⁴⁵รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 46

⁴⁶เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ตามท้ายพระราชบัญญัติ

⁴⁷ชาญณรงค์ ปรานิจิตต์, คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551, สำนักงานศาล
ยุติธรรม, หน้า 2

- (2) จัดกระบวนการค้นหาความจริงให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม
- (3) ปรับปรุงระบบวิธีพิจารณาคดีให้รวดเร็ว และเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ที่เอื้อต่อการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภค
- (4) เสริมสร้างมาตรฐานทางจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ และป้องปรามผู้ประกอบการธุรกิจที่ไม่สุจริต

2. พัฒนาการการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศไทย

พัฒนาการของการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง คือ ก่อนที่พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 บังคับใช้ ภายหลังจากที่พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 บังคับใช้ และการคุ้มครองผู้บริโภคตามกฎหมายอื่นในปัจจุบัน

2.1 การคุ้มครองผู้บริโภคก่อนที่พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 บังคับใช้

การคุ้มครองผู้บริโภคก่อนที่จะนำพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ประกาศใช้บังคับนั้น ความรับผิดชอบในทางกฎหมายสารบัญญัติอยู่บนหลักความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคของผู้บริโภค และผู้ประกอบการ หรืออาจกล่าวได้ว่าอยู่บนหลัก “เสรีภาพในการทำสัญญา” (Freedom of Contract) เนื่องจากกระบวนการในการผลิตสินค้าและการทำสัญญาไม่มีความสลับซับซ้อนกระบวนการพิจารณาคดีก็จะขึ้นไปตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามหลัก “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบ” ฉะนั้น เมื่อผู้บริโภคได้รับความเสียหาย จะฟ้องคดีหรือกล่าวอ้างก็ต้องนำสืบพยานหลักฐานให้ศาลเห็นว่าผู้ประกอบการได้กระทำผิดจริง สังคมในอดีตขณะนั้นยอมรับได้ว่าคู่สัญญาจะอยู่ในอำนาจที่สามารถต่อรองกันได้อยู่ ผู้บริโภคที่ใช้สินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบการจึงอยู่ในฐานะ “ผู้ซื้อต้องระวัง” และเมื่อสังคมได้มีการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อย ๆ ยังผลทำให้ผู้ประกอบการพยายามพัฒนาสินค้าและบริการของตนให้เท่าเทียมหรือดีกว่าคู่แข่งขึ้น เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของประเทศได้พัฒนาอยู่ในระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม จึงได้นำกระบวนการวิจัยและเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาสินค้า ทำให้ผู้บริโภคไม่อาจตามได้เท่าทันถึงการพัฒนาสินค้าของผู้ประกอบการที่มีกระบวนการสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ และไม่สามารถทราบถึงกระบวนการผลิตสินค้าที่บกพร่องของผู้ประกอบการที่ผู้บริโภคได้ใช้แล้วเกิดความเสียหายขึ้นได้ จากการไม่อยู่ในความรู้เห็นของตนและขาดอำนาจที่จะต่อรอง จนถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบการมากขึ้น หลัก “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นมีหน้าที่

นำสืบ” ไม่อาจสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้ จนได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาบังคับใช้ในที่สุด⁴⁸

สำหรับปัญหาการคุ้มครองผู้บริโภคก่อนพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ใช้บังคับนั้น เดิมยังคงอาศัยหลักความสัมพันธ์ทางสัญญา (Privity of Contract) ผู้ที่จะรับผิดชอบผู้บริโภคเฉพาะบุคคลที่เป็นคู่สัญญาเท่านั้น ผู้ที่มีใช้คู่สัญญาหรือบุคคลที่สาม แม้เกิดความเสียหายก็ไม่ต้องรับผิดชอบ จึงเป็นปัญหาว่า ผู้บริโภคที่ไม่ได้เข้าทำสัญญาด้วยตนเองกับผู้ประกอบธุรกิจแต่ได้ใช้หรือบริการสินค้าของผู้ประกอบธุรกิจ และได้รับความเสียหาย ก็ย่อมอาจทำให้ผู้ประกอบธุรกิจหลุดพ้นจากความรับผิดไปได้ เพียงแต่พิสูจน์ให้เห็นว่าตนมิได้ตั้งใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้ผู้บริโภคเสียหายแก่ร่างกาย อนามัย หรือชีวิต ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ผู้บริโภคที่เป็นผู้เสียหายฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้ประกอบธุรกิจ จำต้องนำสืบข้อเท็จจริงถึงความบกพร่องของสินค้าหรือบริการของผู้ประกอบธุรกิจซึ่งเป็นไปได้อย่างยาก เพราะเอกสารพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่จะนำสืบสนับสนุนอยู่ในความครอบครองของผู้ประกอบธุรกิจ คงแต่เพียงนำสืบได้ถึงความเสียหายและตนได้รับความเสียหายจากเหตุหรือสินค้านั้น ประกอบกับวิธีการกระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการของผู้ประกอบธุรกิจเริ่มพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มีกระบวนการซับซ้อน ยากแก่การพิสูจน์ เป็นเหตุให้ผู้บริโภคแพ็คคืออยู่เรื่อยไปและไม่ได้รับการชดเชยเยียวยา หรือแม้แต่บางครั้งผู้บริโภคอาจได้รับการชดเชยเยียวยา แต่ก็ช้าเกินที่จะเยียวยาได้ เนื่องจากการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมที่มีจำนวนคดีมาก ต้องรอศาลกำหนดวันนัดสืบพยานและพิจารณาตัดสินคดี ซึ่งกว่าจะตัดสินคดีก็ทำให้เวลาล่วงเลยไป 2 - 3 ปี บางครั้งก็มากกว่านั้น ยิ่งกว่านั้นยังต้องต่อสู้ถึงการพิจารณาของศาลฎีกา จนกว่าคดีจะเสร็จสิ้นและบางครั้งคดีเกี่ยวกับผู้บริโภคก็มีคดีที่เล็กน้อยที่ไม่ต้องปล่อยให้การต่อสู้คดียาวนาน ซึ่งเหตุเพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่กำหนดไว้ในขณะนั้น อาศัยหลักความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนที่ได้รับการพิจารณาคดี แต่จะเห็นได้ว่าในคดีเกี่ยวกับผู้บริโภคหากปล่อยให้ไปเป็นไปตามกระบวนการพิจารณาคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ก็จะไม่เกิดความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในการต่อสู้คดีเพราะอำนาจต่อรองของผู้บริโภคที่น้อยกว่า ความสามารถในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจจะชนะคดีได้เลย⁴⁹

⁴⁸ ชัชชัย วงศ์พยัคฆ์, *วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กรณีศึกษา : ความหมายของคดีผู้บริโภค*, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554, หน้า 25

⁴⁹ “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 35

2.2 การคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ได้บัญญัติให้มีหน่วยงานคุ้มครองผู้บริโภคขึ้น ได้แก่ คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (คคบ.) และสมาคมเฉพาะที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ถือได้ว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทยที่มีการจัดตั้งองค์กรของรัฐขึ้น เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคโดยตรง เพราะกฎหมายอื่น ๆ ได้บัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมผู้ประกอบการธุรกิจ ซึ่งเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคทางอ้อม ผู้บริโภคไม่สามารถใช้สิทธิในการฟ้องร้องผู้ประกอบการทางอาญาต่อศาลได้ ส่วนการดำเนินการทางแพ่งก็เป็นภาระและเสียค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินคดีด้วยตนเองได้

วิธีดำเนินการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ได้บัญญัติให้มีองค์กรของรัฐมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลผู้ประกอบการธุรกิจมิให้ประกอบธุรกิจที่เป็นการละเมิดสิทธิผู้บริโภค และประสานการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อให้ความคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งเป็นหน่วยงานที่ให้ผู้บริโภคได้ใช้สิทธิร้องเรียน เพื่อขอให้ได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย เมื่อถูกผู้ประกอบการละเมิดสิทธิ

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 10 เช่น พิจารณาเรื่องราวร้องทุกข์จากผู้บริโภคที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำของผู้ประกอบธุรกิจ เป็นต้น ดังนั้นในทางปฏิบัติแล้ว กรณีที่ผู้บริโภคประสงค์ให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคดำเนินคดีแก่ผู้กระทำการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค ผู้บริโภคจะต้องร้องเรียนเกี่ยวกับการกระทำละเมิดสิทธิต่อสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคที่มีอำนาจและหน้าที่รับเรื่องราวร้องทุกข์จากผู้บริโภคที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย อันเนื่องมาจากการกระทำของผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค และคณะกรรมการหรือสำนักงานจะนัดให้ผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคมาเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาทที่มีต่อกัน หากสามารถเจรจากันได้เจ้าหน้าที่จะจัดทำบันทึกการตกลงโดยให้ทั้งสองฝ่ายลงลายมือชื่อไว้ในบันทึกนั้นด้วย ในกรณีที่ไม่สามารถเจรจาไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้ สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคจะดำเนินการตรวจสอบและรวบรวมข้อเท็จจริง โดยสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจจัดให้มีการทดสอบหรือพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการได้⁵⁰

⁵⁰พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 20 บัญญัติว่า “ให้สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

2.3 การคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยมีหลักการสำคัญในเรื่องผลของคำพิพากษาอยู่ว่า⁵¹ เมื่อมีการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในคดีเรื่องใดย่อมมีผลผูกพันเฉพาะคู่ความในคดีเท่านั้น บุคคลอื่นไม่ต้องผูกพันด้วยจนกว่าคำพิพากษาดังกล่าวจะถูกศาลสูงกว่าเปลี่ยนแปลงแก้ไข กลับ หรือคดีเสีย⁵² ด้วยเหตุนี้เองบุคคลภายนอกจึงไม่จำเป็นต้องมีหนี้กระทำการใด ๆ ตามคำพิพากษาหรือผูกพันตามคำพิพากษา เว้นแต่จะเข้าช้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในทางกลับกันบุคคลภายนอกย่อมไม่อาจถือประโยชน์จากคำพิพากษาได้เช่นกัน

การเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยปกติเริ่มจากการเข้าเป็นคู่ความในคดี คำว่า “คู่ความ” หมายถึง บุคคลผู้ยื่นคำฟ้อง หรือถูกฟ้องต่อศาล รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้น ๆ ตามกฎหมายหรือในฐานะทนายความ⁵³ ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หากมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่งเกิดขึ้น บุคคลผู้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่มีสิทธิที่จะเสนอคดีให้ศาลพิจารณาได้⁵⁴ โดยอาจฟ้องคดีเองหรือมอบอำนาจให้บุคคล

(2) ติดตามและสอดส่องพฤติกรรมของผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค และจัดให้มีการทดสอบหรือพิสูจน์สินค้าหรือบริการใด ๆ ตามที่เห็นสมควรและจำเป็น เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค”

⁵¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา และการพิจารณาคดีใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่าผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่งนับตั้งแต่วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่ง จนวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไข กลับ หรือคดีเสีย ถ้าหากมี”

⁵²จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ภาค 1 ถึงภาค 3)*, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2545, หน้า 278

⁵³ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (11) บัญญัติว่า “คู่ความ” หมายความว่า บุคคลผู้ยื่นคำฟ้องหรือถูกฟ้องต่อศาล และเพื่อประโยชน์แห่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้น ๆ ตามกฎหมาย หรือในฐานะทนายความ

⁵⁴ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 บัญญัติว่า “เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใด ตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้”

อื่นฟ้องคดีแทนก็ได้⁵⁵ ซึ่งผู้ที่จะเป็นคู่ความอาจเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในมูลความแห่งคดี อาจเป็นคู่ความแห่งคดี อาจเป็นคู่ความในคดีเดียวกันโดยเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วม⁵⁶

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีหน่วยงานหรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค แต่การดำเนินคดีผู้บริโภคโดยส่วนใหญ่เป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ที่เรียกร้องไม่มาก ไม่คุ้มกับการฟ้องร้องที่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี นอกจากนี้ ระบบวิธีพิจารณาความแพ่งในปัจจุบันตั้งอยู่บนหลักความเท่าเทียมกันของการก่อกันคดีสัมพันธ์ ซึ่งอยู่ภายใต้แนวความคิดที่ว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันสามารถสู้คดีในฐานะเอกชนกับเอกชนเช่นกัน แต่ปัจจุบันคดีผู้บริโภคเป็นคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ และมีการผลิตที่ซับซ้อนเกินกว่าที่ผู้บริโภคจะเข้าถึงข้อมูลของสินค้าหรือบริการของผู้ประกอบการได้ จึงทำให้การดำเนินคดีผู้บริโภคของหน่วยงาน หรือองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2551 ได้มีการออกพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคมาบังคับใช้

2.4 การคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

ปัจจุบันนับตั้งแต่ที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บังคับใช้ได้มีการนำระบบวิธีพิจารณาคดีที่ค่อนข้างไปทางระบบไต่สวน และมีการนำหลักความรับผิดชอบ

⁵⁵ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 60 บัญญัติว่า “คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือผู้แทนโดยชอบธรรมในกรณีที่อยู่ความเป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้แทนในกรณีที่อยู่ความเป็นนิติบุคคลจะว่าความด้วยตนเอง และดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งปวงตามที่เห็นสมควรเพื่อประโยชน์ของตน หรือจะแต่งตั้งทนายความคนเดียวหรือหลายคนให้ว่าความและดำเนินกระบวนการพิจารณาแทนตนก็ได้”

ถ้าคู่ความ หรือผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้แทนดั่งที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำหนังสือมอบอำนาจให้บุคคลใดเป็นผู้แทนตน ในคดีผู้รับมอบอำนาจเช่นว่านั้นจะว่าความอย่างทนายความไม่ได้ แต่ขอมอบอำนาจเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาได้”

⁵⁶ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 59 บัญญัติว่า “บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป อาจเป็นคู่ความในคดีเดียวกันได้โดยเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วม ถ้าหากปรากฏว่าบุคคลเหล่านั้นมีผลประโยชน์ร่วมกันในมูลความแห่งคดี แต่ห้ามมิให้ถือว่าบุคคลเหล่านั้นแทนซึ่งกันและกัน เว้นแต่มูลความแห่งคดีเป็นการชำระหนี้ ซึ่งแบ่งแยกจากกันมิได้ หรือได้มีกฎหมายบัญญัติไว้ดั่งนั้นชัดเจน ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าบุคคลเหล่านั้นแทนซึ่งกันและกันเพียงเท่าที่จะกล่าวต่อไปนี้

(1) บรรดากระบวนการพิจารณาซึ่งได้ทำโดย หรือทำต่อคู่ความร่วมคนหนึ่งนั้นให้ถือว่าได้ทำโดย หรือทำต่อคู่ความร่วมคนอื่น ๆ ด้วย เว้นแต่กระบวนการพิจารณาที่คู่ความร่วมคนหนึ่งกระทำไปเป็นที่เสื่อมเสียแก่คู่ความร่วมคนอื่น ๆ

(2) การเลื่อนคดีหรือการงดพิจารณาคดีซึ่งเกี่ยวกับคู่ความร่วมคนหนึ่งนั้นให้ใช้ถึงคู่ความร่วมคนอื่น ๆ

โดยเคร่งครัดมาใช้ในการคุ้มครองผู้บริโภค โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวมีเจตนารมณ์และหลักการ ดังนี้

1) เจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

แม้จะมีหน่วยงานที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แล้วก็ตาม รวมถึงมีกฎหมายสารบัญญัติที่ตราออกมาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคมากขึ้น เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 และอื่น ๆ ก็ตาม แต่เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างคู่กรณีตามกฎหมายดังกล่าว ระบบวิธีพิจารณาคดีแพ่งไม่มีประสิทธิภาพที่เพียงพอจะคุ้มครองผู้บริโภค ผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ใช้บังคับ ซึ่งมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 23 สิงหาคม 2551 กำหนดวิธีพิจารณาแบบพิเศษสำหรับใช้กับคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวคือ โดยที่ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีการนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการมากขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเรื่องของคุณภาพสินค้าหรือบริการ ตลอดจนเทคนิคการตลาดของผู้ประกอบธุรกิจ ทั้งยังขาดอำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ ทำให้ผู้บริโภคถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ นอกจากนี้ เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้น กระบวนการในการเรียกร้องค่าเสียหายต้องใช้เวลาอันยาวนานและสร้างความยุ่งยากให้แก่ผู้บริโภคที่จะต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งไม่อยู่ในความรู้เห็นของตนเอง อีกทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสูง ผู้บริโภคจึงตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบจนบางครั้งนำไปสู่การใช้วิธีการที่รุนแรงและก่อให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างผู้ประกอบธุรกิจกับกลุ่มผู้บริโภคที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม อันส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ สมควรให้มีระบบวิธีพิจารณาคดีที่เอื้อต่อการใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค ขณะเดียวกัน เป็นการส่งเสริมให้ผู้ประกอบธุรกิจหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการให้ดียิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่าก็เพื่อให้มีการคุ้มครองผู้บริโภคให้ดียิ่งขึ้น จึงได้มีการกำหนดวิธีพิจารณาแบบพิเศษสำหรับใช้กับคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นการให้อำนาจศาลใช้บทบาทเชิงไต่สวนได้ มีแนวโน้มเอนไปทางระบบไต่สวนเพื่อหาความจริงมากขึ้น เมื่อเทียบกับกระบวนการพิจารณาทางแพ่งปัจจุบันที่เป็นระบบกล่าวหา

2) หลักการตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

หลักพื้นฐานและลักษณะเฉพาะของวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค ซึ่งแตกต่างกับกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งโดยทั่วไป โดยเน้นหลักสำคัญดังนี้⁵⁷

(1) หลักความสะดวกและประหยัด เป็นหลักการสำคัญเพื่อให้ผู้บริโภคมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้ง่ายขึ้น ดังปรากฏอยู่ในมาตรา 18 ที่กำหนดให้ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง หรือมาตรา 20 และมาตรา 26 ที่ให้โจทก์และจำเลยสามารถยื่นฟ้องหรือให้การด้วยวาจาได้ เป็นต้น

(2) หลักความรวดเร็ว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหายโดยเร็ว และไม่ให้เกิดผลกระทบต่อผู้ประกอบการธุรกิจเกินสมควร ดังปรากฏอยู่ในมาตรา 24 และมาตรา 35 ที่กำหนดให้การนัดพิจารณาคดีครั้งแรกจะต้องกระทำโดยเร็ว และในกรณีที่จำเป็นต้องสืบพยานจะต้องสืบพยานติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดี เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันไม่อาจก้าวล่วงเสียได้ เป็นต้น

(3) หลักไม่เป็นทางการ การดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีผู้บริโภคมีลักษณะไม่เคร่งครัดต่อระเบียบพิธีการเหมือนคดีแพ่งทั่วไป เพื่อมิให้อาชนะกันโดยอาศัยเทคนิคทางกฎหมาย หลักการดังกล่าวปรากฏอยู่ในมาตรา 9 ที่ให้อำนาจศาลสั่งให้คู่ความทำการแก้ไขข้อผิดระเบียบหรือผิดหลงภายในระยะเวลาและเงื่อนไขที่ศาลเห็นสมควรกำหนดได้ เป็นต้น

(4) หลักสุจริต การใช้สิทธิภายใต้พระราชบัญญัตินี้จะต้องกระทำด้วยความสุจริตไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้ประกอบการหรือฝ่ายผู้บริโภค ดังที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 12 ซึ่งบังคับว่าในการใช้สิทธิหรือการชำระหนี้ ผู้ประกอบการต้องกระทำด้วยความสุจริต เป็นต้น

วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคในศาลชั้นต้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้⁵⁸

วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคในศาลชั้นต้น ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคพ.ศ. 2551 กำหนดอยู่ในหมวด 2 ตั้งแต่มาตรา 17 ถึงมาตรา 44 โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ชั้นก่อนฟ้องคดีหรือบททั่วไป 2) ชั้นการฟ้องคดี 3) ชั้นการพิจารณา และ 4) ชั้นคำพิพากษาและคำสั่งชี้ขาดตัดสินคดี โดยมีรายละเอียดและสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) ชั้นก่อนการฟ้องคดี

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อการใช้สิทธิของผู้บริโภคในชั้นก่อนการฟ้องคดีต่อผู้

⁵⁷“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 50 - 51

⁵⁸“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 51 - 52

ประกอบธุรกิจไว้หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสามเรื่องสำคัญ ได้แก่ บทบัญญัติที่ “ยกเว้น” หลักกฎหมาย “สารบัญญัติ” ที่เกี่ยวกับหลักฐานการทำสัญญาเป็นหนังสือหรือแบบของสัญญา อายุความการฟ้องคดี และการขอคุ้มครองชั่วคราวก่อนยื่นฟ้องคดี

(1) บทบัญญัติที่ “ยกเว้น” หลักกฎหมาย “สารบัญญัติ” ที่เกี่ยวกับหลักฐานการทำสัญญาเป็นหนังสือหรือแบบของสัญญา เพื่อเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของผู้บริโภคในการใช้สิทธิฟ้องคดีผู้บริโภค พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 จึงได้กำหนดบทบัญญัติที่เป็นการยกเว้นหลักกฎหมายในกฎหมายสารบัญญัติ โดยมีให้นำหลักกฎหมายดังกล่าวมาใช้บังคับกับคดีผู้บริโภคในกรณีที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องคดี กล่าวคือ บทบัญญัติมาตรา 10 และมาตรา 11⁵⁹ ให้สิทธิผู้บริโภคฟ้องคดีได้โดยที่ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือหรือไม่ได้ทำสัญญาตามแบบที่กฎหมายกำหนด แม้ว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวจะเป็นเพียงกฎหมายวิธีสบัญญัติก็ตาม

(2) อายุความการฟ้องคดี

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้กำหนดบทบัญญัติที่เอื้อต่อการใช้สิทธิฟ้องคดีของผู้บริโภคในส่วนที่เกี่ยวกับอายุความการฟ้องคดีไว้ 2 ประการ คือ

ก) การขยายอายุความการฟ้องคดี กรณีความเสียหายเพิ่งปรากฏให้เห็นหรือแสดงอาการในภายหลัง⁶⁰ กรณีความเสียหายที่ผู้บริโภคได้รับเป็นกรณีที่เกิดจากการสะสมของสารในร่างกายของผู้บริโภคหรือต้องใช้เวลาในการแสดงอาการ ในกรณีเช่นนี้ ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคสามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ภายใน 3 ปี นับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหายและรู้ตัวผู้ประกอบธุรกิจที่ต้องรับผิดชอบ แต่ไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหายโดยนัยดังกล่าว ผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิมากยิ่งขึ้นในการใช้สิทธิเรียกร้องต่อผู้ประกอบธุรกิจ

ข) การกำหนดให้อายุความการฟ้องคดีสะดุดหยุดอยู่ในระหว่างการเจรจาแก้ค่าเสียหาย⁶¹ เพื่อมิให้ผู้ประกอบธุรกิจใช้การเจรจาทันทีเกี่ยวกับค่าเสียหายเป็นวิธีการถ่วงเวลา

⁵⁹ นพวัชร นวตระกูลพิสุทธ์, พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 : กฎหมาย “วิธีสบัญญัติ” ที่บัญญัติ “เกินกรอบ” ของหลักกฎหมาย “สารบัญญัติ”, “วารสารกฎหมายใหม่ (Law Digest)”, ปีที่ 6, ฉบับที่ 99, (กันยายน) 2551, หน้า 44 - 61

⁶⁰ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 13

⁶¹ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 14

การฟ้องคดีจนทำให้อายุความการฟ้องคดีของผู้บริโกลสิ้นสุดลง อันกระทบต่อสิทธิในการฟ้องคดีของผู้บริโกล มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโกล พ.ศ. 2551 จึงได้กำหนดให้อายุความสะดุดหยุดอยู่ในระหว่างการเจรจาเกี่ยวกับค่าเสียหายระหว่างผู้บริโกลและผู้ประกอบธุรกิจ ทั้งนี้ จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบอกเลิกการเจรจา

(3) การขอคุ้มครองชั่วคราวก่อนฟ้องคดี⁶²

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามชั่วคราวมิให้ผู้ประกอบธุรกิจกระทำการหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนยื่นฟ้องคดีผู้บริโกล เพื่อประโยชน์แก่การคุ้มครองผู้บริโกลโดยส่วนรวม มาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโกล พ.ศ. 2551 จึงบัญญัติว่า ผู้บริโกลอาจยื่นคำขอฝ่ายเดียวเพื่อขอให้ใช้วิธีการชั่วคราวก่อนฟ้องได้ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ผู้บริโกลจะต้องชี้แจงข้อเท็จจริงที่แสดงว่ามีเหตุที่จะฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดีผู้บริโกลได้ และมีเหตุผลเพียงพอที่จะทำให้เชื่อว่าสมควรที่จะมีคำสั่งอนุญาตตามคำขอนั้น ในกรณีที่ศาลพิจารณาอนุญาตตามคำขอดังกล่าว คำสั่งของศาลให้มีผลบังคับแก่ผู้ประกอบธุรกิจทันที⁶³

2) ชั้นการฟ้องคดี

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโกล พ.ศ. 2551 ได้กำหนดบทบัญญัติที่เอื้อประโยชน์ต่อการฟ้องคดีของผู้บริโกลในหลายประการ เพื่อให้การฟ้องคดีของผู้บริโกลเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และง่ายต่อผู้บริโกล ไม่ว่าจะเปิดช่องให้ผู้อื่นฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้บริโกลได้ การอำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโกลในเรื่องเขตอำนาจศาลที่จะฟ้องคดีการยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมศาล การให้ความช่วยเหลือในการฟ้องคดีแก่ผู้บริโกล ซึ่งอาจพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

(1) การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้บริโกลได้ ด้วยเหตุที่ผู้บริโกลโดยทั่วไปไม่กล้าหรือไม่คุ้นเคยที่จะฟ้องคดีต่อผู้ประกอบธุรกิจ มาตรา 19 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโกล พ.ศ. 2551 จึงได้กำหนดให้คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโกลหรือสมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโกลรับรองมีอำนาจฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้บริโกลได้ นอกจากนี้ หากผู้มีอำนาจฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้บริโกลดังกล่าวข้างต้นจะขอถอนฟ้องหรือทำการประนีประนอมยอมความในคดี การกระทำเช่นนั้นจะต้องได้รับความยินยอม

⁶²พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโกล พ.ศ. 2551 มาตรา 56

⁶³พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโกล พ.ศ. 2551 มาตรา 58 วรรคสอง

เป็นหนังสือจากผู้บริโภคด้วย ทั้งนี้ ในกรณีขอถอนฟ้องนั้น ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตได้ก็ต่อเมื่อเห็นว่าการถอนฟ้องนั้น ไม่เป็นผลเสียต่อการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนรวม⁶⁴

(2) การอำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภคในเรื่องเขตอำนาจศาล เพื่อมิให้เป็นภาระแก่ผู้บริโภคในการต่อสู้คดีเมื่อถูกผู้ประกอบธุรกิจฟ้องเป็นคดีผู้บริโภค มาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 จึงกำหนดบทบัญญัติที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภคเกี่ยวกับเรื่องเขตอำนาจศาลในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภค โดยกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจจะต้องยื่นฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

(3) การฟ้องคดีและการให้การด้วยวาจา ผู้บริโภคสามารถฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดีผู้บริโภคโดยยื่นฟ้องด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือก็ได้ และในกรณีที่ผู้บริโภคฟ้องด้วยวาจา มาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้เจ้าพนักงานคดีจัดให้มีการบันทึกรายละเอียดแห่งคำฟ้องแล้วให้ผู้บริโภคนั้นลงลายมือชื่อไว้ ในทำนองเดียวกันกับการยื่นคำฟ้องดังกล่าว ในกรณีที่ผู้บริโภคถูกผู้ประกอบธุรกิจฟ้องเป็นคดีผู้บริโภค ผู้บริโภคสามารถยื่นคำให้การเป็นหนังสือหรือให้การด้วยวาจาก็ได้ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 26

(4) การยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมศาล เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภคในการใช้สิทธิฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดีผู้บริโภค มาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 จึงได้บัญญัติให้การฟ้องคดีผู้บริโภคของผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคได้รับการยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง แต่ไม่รวมถึงความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมในชั้นที่สุด

(5) การให้ความช่วยเหลือในการฟ้องคดีแก่ผู้บริโภค มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้บัญญัติให้อำนาจแก่ประธานศาลฎีกาในการออกข้อกำหนดเพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วและเที่ยงธรรม และเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2551 ประธานศาลฎีกาได้ออก “ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีในคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551”⁶⁵ ในการนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภคในการฟ้องคดีผู้บริโภค ข้อ 7 ของข้อกำหนดดังกล่าวจึงได้กำหนดให้เจ้าพนักงานคดีให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือแก่

⁶⁴พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 19 วรรคสาม

⁶⁵ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 95 ก ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2551 หน้า 27

ผู้บริโภครวมตามสมควรในการยื่นคำฟ้อง โดยเฉพาะการตรวจสอบสถานะความเป็นนิติบุคคล และภูมิฐานะของผู้ประกอบธุรกิจ ตลอดจนการตรวจหาข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ซึ่งจำเป็นแก่การฟ้องคดี

3) ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี

นอกจากผู้บริโภครจะสามารถดำเนินคดีได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องว่าจ้างทนายความ การดำเนินคดีผู้บริโภครยังมีความรวดเร็วและไม่ยึดติดกับเทคนิคทางกฎหมายที่เคร่งครัด ซึ่งอาจพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

(1) การดำเนินคดีด้วยความรวดเร็ว มาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติว่า เมื่อศาลรับคำฟ้องแล้ว ให้ศาลกำหนดวันพิจารณาโดยเร็ว และออกหมายเรียกผู้ประกอบธุรกิจให้มาศาลเพื่อกำหนดนัดเพื่อการไต่ถามถ้อยคำ และสืบพยาน วันเดียวกัน ในกรณีจำเป็นที่จะต้องสืบพยาน การนั่งพิจารณาสืบพยานจะต้องกระทำติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นอันไม่อาจก้าวล่วงได้ และในกรณีเช่นนี้ ศาลจะมีคำสั่งเลื่อนการพิจารณาได้ครั้งละไม่เกินสิบห้าวัน ทั้งนี้ ตามมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 นอกจากนี้พระราชบัญญัติดังกล่าวยังได้กำหนดการพิจารณาคดีผู้บริโภคสิ้นสุดลงที่ชั้นศาลอุทธรณ์อีกด้วย โดยมาตรา 49 ได้กำหนดให้การพิจารณาพิพากษาของศาลอุทธรณ์ต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว และคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สิ้นสุด

(2) การดำเนินคดีแบบไม่ยึดติดกับเทคนิคทางกฎหมายที่เคร่งครัด อย่างเช่นในการดำเนินคดีแพ่งทั่วไป และมีได้มุ่งเอาชนะกันด้วยเทคนิคทางกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ นอกจากการดำเนินคดีผู้บริโภครจะใช้กระบวนการไต่ถามถ้อยคำเป็นหลัก โดยให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันแล้ว ในกรณีที่มีข้อพิพาทหรือข้อพิพาทในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ศาลก็มีอำนาจสั่งให้คู่ความทำการแก้ไขข้อพิพาทหรือข้อพิพาทนั้นภายในระยะเวลา และเงื่อนไขที่ศาลเห็นสมควรกำหนดได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 25 และมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

(3) การดำเนินคดีที่ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจ ในคดีผู้บริโภคที่ต้องมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการผลิต การออกแบบ หรือการประกอบสินค้า หรือการให้บริการ ซึ่งศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงนั้นอยู่ในความรู้เห็นของผู้ประกอบธุรกิจแต่เพียงฝ่าย

เดียวในกรณีเช่นนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ภาระการพิสูจน์ในประเด็นนั้นตกอยู่กับคู่ความฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจนั้น⁶⁶

4) ชั้นพิพาทภาคี

การทำคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในคดีผู้บริโภคปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภคในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขอบเขตของคำพิพากษาหรือคำสั่ง และผลของคำพิพากษาหรือคำสั่ง

(1) ขอบเขตของคำพิพากษาหรือคำสั่ง

ในส่วนที่เกี่ยวกับขอบเขตของคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น นอกจากศาลจะมีอำนาจพิพากษาคดีเกินคำขอของโจทก์ที่เป็นผู้บริโภค และสงวนสิทธิในการแก้ไขคำพิพากษาในภายหลังได้แล้ว ศาลยังมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบธุรกิจดำเนินการใด ๆ เพื่อประโยชน์แก่คดีผู้บริโภคอีกด้วย

ก) การพิพากษาคดีเกินคำขอของโจทก์ที่เป็นผู้บริโภค ในคดีผู้บริโภคที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์ หากปรากฏแก่ศาลว่าจำนวนค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องไม่ถูกต้องหรือวิธีการบังคับตามคำขอของโจทก์ไม่เพียงพอต่อการเยียวยาความเสียหาย ศาลมีอำนาจพิพากษาคดีเกินกว่าคำขอบังคับของโจทก์⁶⁷

ข) การสงวนสิทธิในการแก้ไขคำพิพากษาในภายหลัง ในคดีผู้บริโภคที่เกี่ยวกับความเสียหายต่อร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัย ที่ยากที่ศาลจะทราบจำนวนความเสียหายที่แท้จริงในขณะที่ทำการพิพากษาคดี ศาลมีอำนาจสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่งภายหลังได้ ทั้งนี้ ภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด⁶⁸

ค) การพิพากษาให้ผู้ประกอบธุรกิจดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่ผู้บริโภค ในคดีผู้บริโภคที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการเกี่ยวกับความชำรุดบกพร่องของสินค้า และศาลเชื่อว่าความชำรุดบกพร่องของสินค้านั้นปรากฏอยู่ในขณะส่งมอบสินค้า และไม่อาจแก้ไขปัญหานั้น หรืออาจเกิดอันตรายแก่ผู้บริโภคที่นำสินค้านั้นไปใช้ได้ ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ประกอบธุรกิจเปลี่ยนสินค้าใหม่ให้แก่ผู้บริโภคแทนการซ่อมแซมสินค้านั้น⁶⁹ ตลอดจนสั่งให้ผู้ประกอบ

⁶⁶พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 29

⁶⁷พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 39

⁶⁸พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 40

⁶⁹พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 41

ธุรกิจจัดการเกี่ยวกับสินค้าที่ได้จำหน่ายไปแล้ว หรือที่เหลืออยู่ในท้องตลาดอันอาจเป็นอันตรายแก่ผู้บริโภคโดยส่วนรวม⁷⁰ ได้อีกด้วย

(2) ผลของคำพิพากษาหรือคำสั่ง

กรณีภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลในคดีผู้บริโภคคดีหนึ่งแล้ว หากภายหลังปรากฏว่ามีการฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคอีก โดยมีข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกันกับคดีก่อนที่ศาลได้วินิจฉัยแล้วในคดีก่อนนั้น ศาลในคดีผู้บริโภคในคดีหลังอาจมีคำสั่งให้ถือตามข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้น โดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐานใด ๆ ก็ได้⁷¹

3. ความหมายของคดีผู้บริโภคและคดีผู้บริโภคในต่างประเทศ

ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “คดีผู้บริโภค” หมายถึง⁷²

1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นกับผู้ประกอบการธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย อันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ

2) คดีแพ่งตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

3) คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีตาม 1) หรือ 2)

4) คดีแพ่งที่กฎหมายบัญญัติให้ใช้วิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัตินี้

“ผู้บริโภค” หมายความว่า ผู้บริโภคตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และให้หมายความรวมถึงผู้เสียหายตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

“ผู้ประกอบการธุรกิจ” หมายความว่า ผู้ประกอบการตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคและให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

⁷⁰พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 43

⁷¹พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30

⁷²“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 64

ตามคำจำกัดความของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ดังกล่าว กฎหมายได้จำแนกคดีผู้บริโภคออกเป็น 4 ประเภท แต่ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะได้ศึกษาเฉพาะประเภทที่ 1 ตามมาตรา 3 (1) เท่านั้น

3.1 ความหมายของคดีผู้บริโภคตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา คดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

มาตรา 3 (1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นกับผู้ประกอบธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ

ความหมายของคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) มีหลักเกณฑ์ดังนี้⁷³

3.1.1 ต้องเป็นคดีแพ่ง ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ หากขาดหลักข้อนี้ไปก็จะไม่เป็นคดีผู้บริโภค และเป็นหลักเกณฑ์ร่วมของบทนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ทั้ง 4 กลุ่ม

3.1.2 ต้องเป็นคดีระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นฝ่ายหนึ่ง กับผู้ประกอบธุรกิจอีกฝ่ายหนึ่ง

คดีผู้บริโภคตามมาตรา 3 (1) แตกต่างจากคดีของศาลชำนาญพิเศษอื่น ๆ ซึ่งคดีของศาลชำนาญพิเศษจะใช้สภาพของข้อหาที่คู่ความพิพาทกันเป็นหลักในการกำหนดความหมายของคดีที่จะอยู่ในอำนาจศาล โดยไม่คำนึงถึงสถานะของบุคคลที่เป็นคู่ความในคดีเลย ส่วนคดีผู้บริโภคนอกจากจะจำกัดขอบเขตในสภาพแห่งข้อหาว่า ต้องเป็นคดีที่พิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย อันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการตามมาตรา 3 (1) หรือต้องเป็นคดีแพ่งเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าไม่ปลอดภัย แล้วยังจำกัดตัวบุคคลผู้เป็นคู่ความในคดีด้วย ว่าต้องเป็นข้อพิพาทระหว่างผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจด้วย ซึ่งสถานะของบุคคลที่จะเข้าลักษณะเป็น “ผู้บริโภค” และ “ผู้ประกอบธุรกิจ” นั้น นอกจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 จะบัญญัติกำหนดนิยามความหมายไว้แล้ว ยังมีกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกำหนดคำนิยามความหมายของถ้อยคำที่เกี่ยวข้อง หรือขยายความออกไปอีกมากมายหลายคำ ซึ่งจำเป็นจะต้องนำมาพิจารณาประกอบกันทั้งหมด จึงจะสามารถวินิจฉัยตีความได้ว่าคดีที่เกิดขึ้นนั้น เข้าลักษณะ “คดีผู้บริโภค” ตามบทบัญญัติแห่งมาตรา 3 หรือไม่

⁷³“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 64 - 65

สำหรับหลักเกณฑ์ในข้อสองนี้ จะเป็นคดีผู้บริโภคได้ต้องเป็นคดีพิพาทกันระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นฝ่ายหนึ่งกับผู้ประกอบการอีกฝ่ายหนึ่ง แยกรายละเอียดของความหมายแต่ละส่วนได้ดังนี้

1) ความหมายของคำว่า “ผู้บริโภค”⁷⁴

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 ได้นิยามความหมายของคำว่า “ผู้บริโภค” หมายความว่า “ผู้บริโภค ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคและให้หมายความรวมถึงผู้เสียหายตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย”

(1) ผู้บริโภคตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 3 ได้นิยามความหมายของคำว่า “ผู้บริโภค” หมายถึง “ผู้ซื้อหรือได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการ และหมายความรวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม” ดังนั้น ผู้บริโภคตามความหมายของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจึงหมายความถึง

ก. ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ

“ผู้ซื้อ” เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “ซื้อ” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว หมายความรวมถึง ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ หรือผู้ได้มาไม่ว่าด้วยประการใด ๆ โดยให้ค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น และ “ผู้ได้รับบริการ” เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “บริการ” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว หมายความว่า ผู้ได้รับการจัดทำกรงานให้ ผู้ได้รับสิทธิใด ๆ หรือได้ใช้หรือได้ประโยชน์ในทรัพย์สินหรือกิจการใด ๆ โดยเสียค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น แต่ไม่รวมถึงการจ้างแรงงานตามกฎหมายแรงงาน

ข้อสังเกต คำว่า “ซื้อ” หรือ “บริการ” ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคมีเกณฑ์ร่วมกันประการหนึ่งว่า ผู้ซื้อหรือผู้ใช้บริการต้องให้ค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น

ข. ผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการ ถ้าเพียงแต่ได้รับการเสนอหรือชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือบริการหากตราบใดที่ยังไม่มีการตกลงซื้อขายสินค้าหรือบริการกัน กรณีนี้ถือว่ายังไม่มีข้อโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย อันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการเกิดขึ้น อันจะทำให้

⁷⁴“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 65 - 67

ให้ผู้บริโภครหรือผู้ประกอบการมีอำนาจฟ้องคดีผู้บริโภคได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ประกอบกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 7 อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ประกอบการได้มอบตัวอย่างสินค้าหรือบริการของตนให้ทดลองใช้บริการหรือทดลองให้บริการแล้ว และปรากฏความเสียหายเกิดขึ้น บุคคลเหล่านั้นย่อมเข้าเกณฑ์เป็นผู้เสียหายตามกฎหมาย คือเป็นผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ซึ่งนอกจากจะเข้าเกณฑ์ “คดีผู้บริโภค” ตามมาตรา 3 (2) เพราะเป็นคดีแพ่งตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย แล้วยังเข้าเกณฑ์มาตรา 3 (1) ด้วย เพราะต้องถือว่าเป็นผู้ได้รับการเสนอหรือชักชวนจากผู้ประกอบการ เพื่อให้ซื้อสินค้าหรือบริการ เป็น “ผู้บริโภค” และมีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย อันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการตามมาตรา 3 (1) อันเป็นกรณีที่ต้องถือว่ามีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้นแล้ว

ค. ผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับการจากผู้ประกอบการโดยชอบแม้มิได้เป็นผู้เสียหายค่าตอบแทนก็ตาม

ผู้บริโภคที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริโภคที่ได้มาซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบการเท่านั้น หากแต่กฎหมายยังขยายขอบเขตให้ความคุ้มครองไปถึงผู้ใช้สินค้าหรือบริการโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียหายค่าตอบแทนก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการคุ้มครองผู้บริโภคของสหประชาชาติ (General Assembly Resolution) ที่ต้องการให้รัฐดูแลรักษาสินค้าให้มีความปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นการใช้อย่างตั้งใจหรือการใช้แบบที่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ กล่าวคือ ผู้ประกอบการย่อมสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าสินค้าหรือบริการที่นำออกกระจายสู่ท้องตลาดนั้น อาจเกิดความไม่ปลอดภัยแก่ผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับการนั้น โดยไม่เสียหายค่าตอบแทนก็ได้

(2) ผู้เสียหายตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

การจะวินิจฉัยความหมายของ “ผู้บริโภค” ที่ขยายความรวมถึงความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยนี้ การจะวินิจฉัยว่าผู้ใดเป็น “ผู้เสียหาย” ตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยนี้ ต้องวินิจฉัยความหมายของคำว่า “สินค้า”, “ผลิตภัณฑ์”, “ผลิตภัณฑ์”, “ผู้เสียหาย”, “ความเสียหาย” และ “สินค้าที่ไม่ปลอดภัย” ตามที่พระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 บัญญัติไว้ในมาตรา 4 ดังนี้

“สินค้า” หมายความว่า สังกหริมทรัพย์ทุกชนิดที่ผลิตหรือนำเข้าเพื่อขาย รวมทั้งผลิตผลเกษตรกรรม และให้หมายความรวมถึงกระแสไฟฟ้า ยกเว้นสินค้าตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

“ผลิตผลเกษตรกรรม” หมายความว่า ผลิตผลอันเกิดจากเกษตรกรรมต่าง ๆ เช่นการทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ เลี้ยงไหม เลี้ยงรัง เพาะเห็ด แต่ไม่รวมถึงผลิตผลที่เกิดจากธรรมชาติ

“ผลิต” หมายความว่า ทำ ผสม ปรง แต่ง ประกอบ ประดิษฐ์ แปรสภาพ เปลี่ยนรูป ดัดแปลง คัดเลือก แบ่งบรรจุ แซ่เยือกแข็ง หรือฉายรังสี รวมถึงการกระทำใด ๆ ที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน

“ผู้เสียหาย” หมายความว่า ผู้ได้รับความเสียหายอันเกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

“ความเสียหาย” หมายความว่า ความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย จิตใจ หรือทรัพย์สิน ทั้งนี้ไม่รวมถึงความเสียหายต่อตัวสินค้าที่ไม่ปลอดภัยนั้น

“ความเสียหายต่อจิตใจ” หมายความว่า ความเจ็บปวด ความทุกข์ ทรมานความหวาดกลัว ความวิตกกังวล ความเศร้าโศกเสียใจ ความอับอาย หรือความเสียหายต่อจิตใจอย่างอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน

“สินค้าที่ไม่ปลอดภัย” หมายความว่า สินค้าที่ก่อหรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุจากความบกพร่องในการผลิตหรือการออกแบบ หรือไม่ได้กำหนดวิธีใช้วิธีเก็บรักษา คำเตือน หรือข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า หรือกำหนดไว้แต่ไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดเจนตามสมควร ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงสภาพของสินค้า รวมทั้งลักษณะการใช้งานและการเก็บรักษาตามปกติธรรมดาของสินค้าอันพึงคาดหมายได้

2) ความหมายของคำว่า “ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือกฎหมายอื่น”⁷⁵

กฎหมายไม่ได้ให้คำนิยามไว้ แต่เป็นที่เข้าใจได้ว่าจะต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้บุคคลนั้นมีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคได้โดยตรง ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ 4 ฉบับ คือ มาตรา 19 ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติความรับ

⁷⁵“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 68

ผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ซึ่งโดยสรุปแล้ว ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคมีด้วยกัน 3 องค์การ คือ

(1) คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 19 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 39 พระราชบัญญัติแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 มาตรา 40 วรรคสอง พระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 มาตรา 10

(2) สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 19 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 40 และมาตรา 41 พระราชบัญญัติแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 มาตรา 40 วรรคสอง พระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 มาตรา 10

(3) มูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรอง ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 19

3) ความหมายของคำว่า “ผู้ประกอบการธุรกิจ”⁷⁶

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 ได้กำหนดคำนิยามความหมายของคำว่า “ผู้ประกอบการธุรกิจ” หมายความว่า ผู้ประกอบธุรกิจตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยด้วย

จากบทนิยามดังกล่าว สรุปได้ว่า ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งจะเป็นคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งของคดีผู้บริโภคนั้น หมายถึงผู้ประกอบการตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

(1) ผู้ประกอบธุรกิจตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 3 ได้ให้คำนิยาม “ผู้ประกอบการธุรกิจ” หมายความว่า ผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้าในราชอาณาจักรเพื่อขายหรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้า หรือผู้ให้บริการ และหมายความรวมถึงผู้ประกอบการโฆษณาด้วย ดังนั้น ผู้ประกอบธุรกิจจึงหมายถึงบุคคลดังต่อไปนี้

⁷⁶“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 69 - 71

ก. ผู้ขาย เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “ขาย” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว “ผู้ขาย” หมายถึง ผู้ให้เช่า ผู้ให้เช่าซื้อ หรือผู้จัดหาให้ไม่ว่าด้วยประการใดๆ โดยเรียกค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น ตลอดจนผู้เสนอหรือชักชวนเพื่อการดังกล่าว

ข. ผู้ผลิตเพื่อขาย เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “ผลิต” และ “ขาย” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว “ผู้ผลิตเพื่อขาย” หมายถึง ผู้ทำ ผสม ปรง ประกอบ ประดิษฐ์ หรือแปรรูป และหมายความรวมถึงผู้ทำการเปลี่ยนรูป คัดแปลง คัดเลือก หรือแบ่งบรรจุเพื่อขาย ให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือจัดหาให้ไม่ว่าด้วยประการใด ๆ ซึ่งสินค้า โดยเรียกค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น

ค. ผู้สั่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขาย

ง. ผู้ซื้อเพื่อขายต่อสินค้า เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “ซื้อ” และ “ขาย” ตามกฎหมายดังกล่าว “ผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้า” หมายถึง ผู้ซื้อ เช่าซื้อ หรือได้มาไม่ว่าด้วยประการใด ๆ โดยให้ค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น เพื่อขาย ให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือจัดหาให้ไม่ว่าด้วยประการใด ๆ ซึ่งสินค้า โดยเรียกค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น

จ. ผู้ให้บริการ เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “บริการ” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว หมายถึง ผู้รับจัดทำกรงาน ผู้ให้สิทธิใด ๆ หรือให้ใช้หรือให้ประโยชน์ในทรัพย์สินหรือกิจการใด ๆ โดยเรียกค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น แต่ไม่รวมถึงผู้รับจ้างแรงงานตามกฎหมายแรงงาน

ฉ. ผู้ประกอบกิจการโฆษณา เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “โฆษณา” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว หมายถึงผู้ประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะกระทำการไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ ให้ประชาชนเห็นหรือทราบข้อความ เพื่อประโยชน์ในทางการค้า

(2) ผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

พระราชบัญญัติความรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 มาตรา 4 ได้นิยามความหมายของกลุ่มคำ ซึ่งให้ความหมายเพียงพอที่จะสื่อความหมายของผู้ประกอบการ ตามกฎหมายฉบับดังกล่าวได้ ดังนี้

“ขาย” หมายความว่า จำหน่าย จ่าย แจก หรือแลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ทางการค้าและให้หมายความรวมถึงให้เช่า ให้เช่าซื้อ จัดหา ตลอดจนเสนอ ชักชวน หรือนำออกแสดงเพื่อการดังกล่าว

“นำเข้า” หมายความว่า นำหรือสั่งสินค้าเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขาย

“ผู้ประกอบการ” หมายความว่า

- (1) ผู้ผลิต หรือผู้ว่าจ้างให้ผลิต
- (2) ผู้นำเข้า
- (3) ผู้ขายสินค้าที่ไม่สามารถระบุตัวผู้ผลิต ผู้ว่าจ้างให้ผลิต หรือผู้นำเข้าได้
- (4) ผู้ซึ่งใช้ชื่อ ชื่อทางการค้า เครื่องหมายการค้า เครื่องหมายข้อความหรือแสดงด้วยวิธีใด ๆ อันมีลักษณะที่จะทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่าเป็นผู้ผลิต ผู้ว่าจ้างให้ผลิตหรือผู้นำเข้า

3.1.3 ต้องเป็นคดีที่พิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ

องค์ประกอบสุดท้ายนี้เป็นการตีกรอบเพื่อมิให้มีการนำวิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ไปใช้กับเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับกรบริโภคสินค้าหรือบริการโดยตรง ซึ่งอยู่นอกเหนือเจตนารมณ์ของกฎหมาย ส่วนถ้อยคำที่ว่า “อันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ” อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนไปได้ว่าจะต้องมีการใช้สินค้าหรือบริการแล้วเท่านั้นจึงจะเป็นคดีผู้บริโภค ซึ่งไม่ถูกต้อง ถ้าพ้องแต่ผู้บริโภคกลงซื้อสินค้าหรือบริการเพื่อนำมาบริโภคแม้จะยังไม่ได้ใช้หากเกิดข้อพิพาทขึ้น เช่น ผู้ประกอบธุรกิจส่งมอบสินค้าไม่ครบถ้วน ก็ต้องถือว่าข้อพิพาทนั้นเป็นผลเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ และเป็นคดีผู้บริโภคเช่นกัน⁷⁷

3.2 อำนาจของประธานศาลอุทธรณ์ในการวินิจฉัยความหมายของคดีผู้บริโภค

1) การวินิจฉัยชี้ขาดคดีผู้บริโภคและเขตอำนาจศาล

การวินิจฉัยชี้ขาดคดีผู้บริโภคและเขตอำนาจศาล ซึ่งบางกรณีอาจมีปัญหาคดีที่พิพาทนั้นเป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่ เพราะหากเป็นคดีผู้บริโภคต้องนำวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคมาใช้บังคับ หากเป็นคดีแพ่งทั่วไปต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ ซึ่งอำนาจในการวินิจฉัยว่าคดีใดเป็นคดีผู้บริโภคนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของประธานศาลอุทธรณ์โดยมีรายละเอียดดังนี้⁷⁸

⁷⁷“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 71

⁷⁸เกวลิน ต่อปัญญาชาญ, การคุ้มครองผู้บริโภคและกฎหมายเกี่ยวกับการแข่งขันทางการค้า, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,นนทบุรี, 2560, หน้า 11 - 19

กรณีวินิจฉัยชี้ขาดลักษณะของคดี พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 8 บัญญัติว่า

“ในกรณีมีปัญหาว่าคดีใดเป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่ ให้ประธานศาลอุทธรณ์เป็นผู้วินิจฉัย คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด แต่ทั้งนี้ไม่กระทบถึงกระบวนการพิจารณาใด ๆ ที่ได้กระทำไปก่อนที่จะมีคำวินิจฉัยนั้น

การขอให้ประธานศาลอุทธรณ์วินิจฉัยปัญหาตามวรรคหนึ่งไม่ว่าโดยคู่ความเป็นผู้ขอหรือโดยศาลเห็นสมควร ถ้าเป็นการขอในคดีผู้บริโภคต้องกระทำอย่างช้าในวันนัดพิจารณาแต่ถ้าเป็นการขอในคดีอื่นต้องกระทำอย่างช้าในวันขึ้นสองสัปดาห์หรือวันสิบพยานในกรณีที่ไม่มีกรขึ้นสองสัปดาห์ หากพ้นกำหนดเวลาดังกล่าวแล้วห้ามมิให้มีการขอให้วินิจฉัยปัญหาดังกล่าวอีกและเมื่อได้รับคำขอจากศาลชั้นต้นแล้ว ให้ประธานศาลอุทธรณ์มีคำวินิจฉัยและแจ้งผลไปยังศาลชั้นต้นโดยเร็ว

เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว การดำเนินการใด ๆ ระหว่างศาลชั้นต้นกับศาลอุทธรณ์ตามมาตรา นี้ จะดำเนินการโดยทางโทรสารหรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอื่นใดก็ได้”

การบัญญัติตามมาตราดังกล่าวสืบเนื่องมาจากวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัตินี้มีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างจากวิธีพิจารณาแพ่งทั่วไปหลายประการ จึงอาจเกิดปัญหาหรือข้อโต้แย้งขึ้นว่าคดีที่ศาลจัดเป็นคดีผู้บริโภคนั้นความจริงเป็นคดีแพ่งทั่วไป หรือในทางกลับกันอาจมีการโต้แย้งว่าคดีที่ศาลจัดเป็นคดีแพ่งทั่วไปนั้นความจริงแล้วเป็นคดีผู้บริโภค บทบัญญัติมาตรานี้จึงกำหนดให้ส่งปัญหาดังกล่าวไปให้ประธานศาลอุทธรณ์เป็นผู้วินิจฉัย โดยผู้มีอำนาจวินิจฉัยคดีผู้บริโภคคือประธานศาลอุทธรณ์ ไม่หมายรวมถึงประธานศาลอุทธรณ์ภาค และผลคำวินิจฉัยเป็นที่สุด⁷⁹

โดยตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ดังกล่าว นั้น ได้บัญญัติมาจากแนวการวินิจฉัยคดีประเภทอื่น ๆ ดังนี้⁸⁰

(1) คดีภาษีอากร

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. 2528

⁷⁹ชาญณรงค์ ปราณจิตต์, คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2551, หน้า 43

⁸⁰ประสิทธิ์ รุจิวิชัยกุล, ปัญหาการตรวจวินิจฉัยคำฟ้องคดีผู้บริโภคของผู้พิพากษาศาลชั้นต้น, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555, หน้า 8 - 11

มาตรา 10 วรรคสอง ในกรณีมีปัญหาว่าคดีใดจะอยู่ในอำนาจของศาล ภาษีอากรหรือศาลยุติธรรมอื่น ไม่ว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในศาลภาษีอากรหรือศาลยุติธรรมอื่น ให้ ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย คำวินิจฉัยของประธานศาลฎีกาให้เป็นที่สุด

โดยในคดีภาษีอากร ไม่ว่าจะคดีจะเกิดปัญหาขึ้นในศาลภาษีอากรหรือศาลยุติธรรมอื่นต้องส่งเรื่องให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัยว่าคดีที่พิพาทนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาล ที่มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปหรือศาลชำนาญพิเศษ อันเป็นการวินิจฉัยถึงเขตอำนาจศาล และคำวินิจฉัยเป็นที่สุด

(2) คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539

มาตรา 9 ในกรณีมีปัญหาว่า คดีใดจะอยู่ในอำนาจของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศหรือไม่ ไม่ว่าจะปัญหานั้นจะเกิดขึ้นในศาลทรัพย์สินทางปัญญา และการค้าระหว่างประเทศ หรือศาลยุติธรรมอื่น ให้ศาลนั้นรอการพิจารณาพิพากษาไว้ชั่วคราว แล้วเสนอปัญหานั้นให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย คำวินิจฉัยของประธานศาลฎีกาให้เป็นที่สุด

คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะคดีจะเกิดปัญหาขึ้นในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศหรือศาลยุติธรรมอื่น ต้องส่งเรื่องให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย และคำวินิจฉัยเป็นที่สุด

(3) คดีเยาวชนและครอบครัว

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

มาตรา 11 วรรคหนึ่ง ในกรณีมีปัญหาว่า คดีใดจะอยู่ในอำนาจศาลเยาวชนและครอบครัวหรือศาลยุติธรรมอื่น ไม่ว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในศาลเยาวชนและครอบครัว หรือศาลยุติธรรมอื่น ให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด คำวินิจฉัยของประธานศาลฎีกาให้เป็นที่สุด

คดีเยาวชนและครอบครัว ไม่ว่าจะคดีจะเกิดปัญหาขึ้นในศาลคดีเยาวชนและครอบครัวหรือศาลยุติธรรมอื่น ต้องส่งเรื่องให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัยเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลว่าคดีที่พิพาทนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลที่มีอำนาจพิจารณาแพ่งทั่วไปหรือศาลชำนาญพิเศษ และคำวินิจฉัยเป็นที่สุด

เห็นได้ว่าการวินิจฉัยคดีผู้บริโภคมักมีข้อแตกต่างกับคดีประเภทอื่น เนื่องจากคดีผู้บริโภคจะเกิดปัญหาขึ้นเฉพาะการยื่นฟ้องในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับ

การยื่นฟ้องในศาลชำนาญพิเศษ ผู้ที่มีอำนาจวินิจฉัยปัญหาจึงไม่ใช่ประธานศาลฎีกา แต่เป็นประธานศาลอุทธรณ์ การวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ว่า คดีใดเป็นคดีผู้บริโภคมหรือไม่เพื่อจะได้นำวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคมาใช้บังคับแก่คดีนั้น ๆ โดยการวินิจฉัยถึงลักษณะคดีแพ่งที่ยื่นฟ้องต่อศาลชั้นต้นว่าจัดอยู่ในประเภทคดีผู้บริโภคหรือไม่ จึงไม่ใช่การวินิจฉัยถึงเขตอำนาจศาลเหมือนเช่นที่ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัยว่าคดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมอื่นหรือศาลชำนาญพิเศษ⁸¹ ทั้งนี้ คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์เป็นที่สุดเช่นเดียวกับประธานศาลฎีกา

2) ตัวอย่างคำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์เกี่ยวกับว่าคดีใดเป็นคดีผู้บริโภค
กรณีที่เป็นคดีผู้บริโภค

(1) การให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคล

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 1/2551

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 คดีผู้บริโภค หมายความว่า (1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นกับผู้ประกอบธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ได้ความตามคำฟ้องว่าโจทก์ประกอบธุรกิจให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคล โดยการให้ผู้กู้ยืมเงินแก่ลูกค้าโดยเรียกดอกเบี้ย ค่าบริการและค่าธรรมเนียมเป็นการตอบแทน จึงถือได้ว่าโจทก์เป็นผู้ให้บริการและเป็นผู้ประกอบธุรกิจ ส่วนจำเลยเป็นผู้กู้ยืมเงินจากโจทก์จึงเป็นผู้ใช้บริการและเป็นผู้บริโภค เมื่อโจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงิน จึงเป็นคดีพิพาทระหว่างผู้ประกอบธุรกิจกับผู้บริโภคเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการให้บริการ จึงเป็นคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1)

(2) การบริการบัตรเครดิต

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 3/2551

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 คดีผู้บริโภค หมายความว่า (1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นกับผู้ประกอบธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ได้ความตามคำฟ้องว่า โจทก์ประกอบธุรกิจให้บริการสินเชื่อแก่สมาชิก โดยออกบัตรเครดิตแก่ลูกค้าที่สมัครเป็นสมาชิกสามารถนำไปใช้เบิกถอนเงินสดและใช้ชำระค่าสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ได้ โจทก์เรียกดอกเบี้ย ค่าบริการและ

⁸¹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 12

ค่าธรรมเนียมเป็นการตอบแทน ถือได้ว่าโจทก์เป็นผู้ให้บริการและเป็นผู้ประกอบธุรกิจ ส่วนจำเลย ทั้งสองเป็นสมาชิกบัตรเครดิตของโจทก์ จึงเป็นผู้ใช้บริการและเป็นผู้บริโภค เมื่อโจทก์ฟ้องจำเลย ทั้งสองให้ชำระหนี้อันเกิดจากการใช้บัตร จึงเป็นคดีพิพาทระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภค ซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการใช้บริการ เป็นคดีผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1)

(3) สัญญาค้ำประกัน (เกี่ยวพันกับคดีผู้บริโภค)

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 18/2551

เมื่อโจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยที่ 1 ชำระหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงิน จึงเป็นคดีพิพาทระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภคเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการใช้บริการ จึงเป็นคดีผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) สำหรับจำเลยที่ 2 เมื่อโจทก์ฟ้องให้ร่วมรับผิดชอบกับจำเลยที่ 1 ในฐานะผู้ค้ำประกัน อันมีลักษณะเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับคดีตามมาตรา 3 (1) จึงเป็นคดีผู้บริโภคตามมาตรา 3 (3)

(4) การให้บริการสถานพยาบาล

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 58/2551

โจทก์ไปพบจำเลยที่ 2 ที่โรงพยาบาลจำเลยที่ 1 เพื่อตรวจอาการปวดท้องและจำเลยทั้งสองได้ให้การตรวจรักษาและผ่าตัดแก่โจทก์เพื่อให้อาการปวดท้องของโจทก์กลับคืนเป็นปกติ จึงมีลักษณะเป็นการรับจัดทำกรงานไปอย่างหนึ่ง ทั้งปรากฏตามคำให้การของจำเลยทั้งสองและรายงานกระบวนการพิจารณา ลงวันที่ 26 กันยายน 2551 ว่าจำเลยที่ 1 ประกอบกิจการสถานพยาบาลเอกชน มีจำเลยที่ 2 เป็นผู้อำนวยการและแพทย์ผู้ทำการตรวจรักษาประจำอยู่ที่โรงพยาบาลจำเลยที่ 1 โดยจำเลยทั้งสองเรียกเก็บค่ารักษาพยาบาลจากประกันสังคมที่โจทก์ใช้สิทธิเบิกได้ กรณีถือได้ว่าการเรียกค่าตอบแทน การดำเนินงานของจำเลยทั้งสองจึงเป็นการให้บริการ โดยจำเลยทั้งสองเป็นผู้ให้บริการและเป็นผู้ประกอบธุรกิจ ส่วนโจทก์เป็นผู้เข้ารับการรักษาจากจำเลยทั้งสองจึงเป็นผู้รับบริการและเป็นผู้บริโภค

กรณีไม่เป็นคดีผู้บริโภค

(1) สัญญาซื้อขาย กรณีผู้ขายไม่ใช้บุคคลผู้ประกอบการจึงเป็นการค้าตามปกติ

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 7/2551

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 คดีผู้บริโภค หมายความว่า (1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นกับผู้ประกอบธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตาม

กฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคนสินค้าหรือบริการ ได้ความตามคำฟ้องว่าโจทก์ได้ซื้อนางข้าวจากจำเลยโดยไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่า จำเลยเป็นผู้ประกอบธุรกิจขายนางข้าวเป็นการค้าตามปกติของตน จำเลยจึงมิใช่ผู้ประกอบธุรกิจตามความหมายของมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เมื่อโจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยชำระค่านางข้าวคืนตามบันทึกข้อตกลง จึงมิใช่คดีพิพาทระหว่างผู้ประกอบธุรกิจกับผู้บริโภคเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคนสินค้าหรือบริการ ไม่เป็นคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3

(2) สัญญาซื้อขายเพื่อขายต่อ

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 35/2551

โจทก์เป็นนิติบุคคลประกอบกิจการขายอุปกรณ์ก่อสร้าง ส่วนจำเลยเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการรับเหมาก่อสร้างงานตกแต่งภายใน งานระบบไฟฟ้า ประปา และระบบปรับอากาศ ฯลฯ จำเลยได้สั่งอุปกรณ์ก่อสร้างจากโจทก์เพื่อไปใช้ในกิจการรับจ้างของจำเลย แสดงว่าจำเลยมิได้ซื้อไปใช้เอง หากแต่นำไปขายต่อในลักษณะเป็นงานรับเหมา ถือไม่ได้ว่าจำเลยเป็นผู้บริโภค

(3) การรับเหมาเพื่อนำออกให้เช่า

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 37/2551

จำเลยทำสัญญาว่าจ้างให้โจทก์ก่อสร้างอาคาร ถึงแม้ว่าโจทก์จะเป็นผู้ให้บริการและเป็นผู้ประกอบธุรกิจ แต่ตามหนังสือของจำเลยระบุว่า จำเลยมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการให้เช่าอาคารที่พักอาศัยและสภาพของอาคารที่จำเลยว่าจ้างให้โจทก์ทำการก่อสร้างมีลักษณะแบ่งเป็นห้องเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย (อพาร์ทเมนต์) แสดงว่าเป็นการจ้างก่อสร้างอาคารขึ้นเพื่อนำออกให้เช่าอีกต่อหนึ่ง จำเลยจึงมิใช่ผู้ให้บริการหรือผู้บริโภค

(4) สัญญาซื้อขาย กรณีมิใช่การซื้อมาเพื่อนำไปขายหรือให้บริการต่อไป

โดยได้รับค่าตอบแทนจากตัวสินค้าหรือการให้บริการ

คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 50/2551

วินิจฉัยว่า โจทก์ทำสัญญาซื้อลิฟต์จากจำเลยที่ 1 ไปติดตั้งเพื่อบริการลูกค้าและพนักงานที่โรงแรมของโจทก์ ลิฟต์ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งของที่โจทก์ซื้อมาเพื่อใช้อำนวยความสะดวกแก่บุคคลที่เข้ามาในอาคารโรงแรม การซื้อลิฟต์ดังกล่าวต้องถือว่าเป็นการซื้อมาเพื่อใช้สอยในกิจการของโจทก์ มิใช่การซื้อมาเพื่อนำไปขายหรือให้บริการต่อไปโดยได้รับค่าตอบแทนจากตัวสินค้าหรือการให้บริการนั้น โดยตรง จึงเป็นการซื้อมาเพื่อใช้สอยตามปกติในการประกอบกิจการ ถือได้ว่าโจทก์เป็นผู้ซื้อและผู้บริโภค

โดยสรุป การพิจารณาว่าคดีใดเป็นคดีผู้บริโภคตามมาตรา 3 (1) ให้พิจารณาถึงสถานะของกลุ่มความ และสาเหตุของข้อพิพาทที่เกิดขึ้นว่าเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการหรือไม่เป็นสำคัญ ส่วนมูลหนี้ที่พิพาทไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญญาละเมิด หรือสิทธิที่กฎหมายกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วแต่เป็นคดีผู้บริโภคได้ทั้งสิ้น เมื่อศึกษาถึงภาพรวมของ ความหมายของคดีผู้บริโภคจากคำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ โดยคดีผู้บริโภคที่อยู่ภายใต้ มาตรา 3 (1) นี้ จะเป็นประเภทคดีที่ขึ้นสู่ศาลมากที่สุด เนื่องจากกฎหมายไม่ได้จำกัดว่าคดี ผู้บริโภคนั้นจะต้องจำกัดเฉพาะผู้บริโภคเป็น โจทก์ฟ้องผู้ประกอบการเป็นจำเลยเท่านั้น หากแต่ รวมถึงคดีที่ผู้ประกอบการเป็นโจทก์ฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยด้วยถ้าข้อพิพาทนั้นสืบเนื่องมาจาก การบริโภคสินค้าหรือบริการ ดังนั้นเมื่อพิจารณาภาพรวมของคำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ แล้ว ผู้ศึกษาขอสรุปตัวอย่างของคดีผู้บริโภคได้ดังนี้

1) คดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์

(1) คดีที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หรือสมาคมที่ คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองเป็นโจทก์ เว้นแต่ข้อพิพาทนั้นไม่มีความเกี่ยวข้องกับการ บริโภคสินค้าหรือบริการหรือการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค

(2) คดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการให้รับผิดชอบตามสัญญาซื้อขายหรือสัญญาเช่าซื้อสินค้าต่าง ๆ (ส่วนใหญ่เป็นกรณีที่ผู้ประกอบการไม่ก่อสร้างให้แล้วเสร็จตามสัญญาไม่ โอนกรรมสิทธิ์ ไม่จัดทำสาธารณูปโภค หรือฟ้องเพื่อให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบในความชำรุด บกพร่อง)

(3) คดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการให้รับผิดชอบตามสัญญาซื้อขายหรือสัญญาเช่าซื้อสินค้าต่าง ๆ (ส่วนใหญ่เป็นกรณีที่ผู้ประกอบการไม่โอนชื่อทางทะเบียนให้ ไซ้ทะเบียนปลอม ยึดสินค้ากลับไปโดยมิชอบ หรือฟ้องเพื่อให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบในความ ชำรุดบกพร่อง)

(4) คดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการให้รับผิดชอบตามสัญญา ให้บริการการท่องเที่ยว สัญญาให้บริการด้านการศึกษา หรือสัญญาจ้างทำของอื่น ๆ

(5) คดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการซึ่งเป็นโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานเสริมความงามในเรื่องละเมิดที่เกี่ยวกับการให้บริการสาธารณสุขหรือการเสริม ความงาม

(6) คดีที่ผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้เอาประกันภัยฟ้องผู้รับประกันภัย เกี่ยวกับสัญญาประกันวินาศภัย ประกันชีวิต หรือประกันสุขภาพ

2) คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นโจทก์

- (1) คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจธนาคารฟ้องบังคับลูกค้าให้ชำระหนี้ตามสัญญาืม ค่าประกัน จำนอง จำน่า บัญชีเดินสะพัด ตัวเงิน ทรัพย์สินหรือการให้บริการอื่น ๆ
- (2) คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจโทรคมนาคมฟ้องบังคับลูกค้าให้ชำระหนี้ตามสัญญาให้บริการต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์บอกรับสมาชิก หรือบริการสื่อสารอื่น ๆ เป็นต้น
- (3) คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจสาธารณูปโภคฟ้องบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ตามสัญญาให้บริการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น
- (4) คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจให้เช่าซื้อสินค้าฟ้องบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ตามสัญญาเช่าซื้อ
- (5) คดีที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตหรือให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคล หรือกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาฟ้องบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ตามสัญญาบัตรเครดิต สัญญาให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคล หรือสัญญากู้ยืมเงิน
- (6) คดีที่นิติบุคคลอาคารชุดหรือนิติบุคคลบ้านจัดสรรฟ้องบังคับเจ้าของอาคารชุด หรือบ้านจัดสรรให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนกลาง

4. คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2557

ผู้ศึกษาได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบสำนวนเรื่องพิจารณาที่ 69/2556 โดยในคดีนี้ ศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน สาขาพายส่งคำโต้แย้งของจำเลยในคดีแพ่งหมายเลขคำที่ ผบ.111/2554 หมายเลขแดงที่ ผบ.20/2556 เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 211 ข้อเท็จจริงตามคำร้องและเอกสารประกอบสรุปได้ว่า ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) เป็นโจทก์ ฟ้องบริษัท พายคำ ฮายด์อะเวย์ จำกัด กับพวก รวม 3 คน เป็นจำเลย ต่อศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน สาขาพาย ขอให้พิจารณาคดีบัญชีเดินสะพัดบัญชีเงินเกินบัญชี กู้เงินประจำ สัญญาปรับโครงสร้างหนี้ค้ำประกัน จำนอง จำเลยทั้งสามยื่นคำให้การต่อสู้คดีว่า คดีนี้ไม่เป็นคดีผู้บริโภค โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง และยื่นคำร้องขอให้ประธานศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่าคดีนี้เป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่ ต่อมาประธานศาลอุทธรณ์มีคำวินิจฉัยว่า คดีของโจทก์เป็นคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) และ (3) คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด โดยในระหว่างการพิจารณาคดีจำเลยทั้งสามยื่นคำโต้แย้งในกรณี มาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ว่า มาตรา 3 (1) ให้โจทก์

ในฐานะผู้ประกอบการค้าใช้สิทธิดำเนินคดีกับจำเลยทั้งสามในฐานะผู้บริโภครวม ซึ่งจะเกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลยทั้งสาม เนื่องจากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว เป็นวิธีเฉพาะแตกต่างจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อันเป็นกฎหมายหลักที่เป็นที่ยอมรับและคุ้มครองสิทธิทั่วไป ดังนั้น การให้สิทธิผู้ประกอบการค้าหรือธนาคารโจทก์ ในคดีนี้ดำเนินคดีผู้บริโภครวมกับจำเลยทั้งสาม จึงเป็นการให้สิทธิแก่บุคคลที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการน้อยกว่าผู้ประกอบการค้าหรือธนาคารโจทก์คดีนี้ อันเป็นผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลยทั้งสามและผู้บริโภครวมอื่นทั่วไป จำเลยทั้งสามเห็นว่าถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ต้องเสียสิทธิในความเสมอภาคกันในทางกฎหมายและไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 จึงขอให้ศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน สาขาปาย ส่งคำโต้แย้งให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 211

แม้ต่อมาศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำสั่งไม่รับคำร้องดังกล่าวไว้พิจารณาวินิจฉัย เนื่องจากศาลเห็นว่า มาตรา 3 (1) เป็นเพียงการบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภครวมไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากคดีแพ่งสามัญทั่วไป เพื่อให้วิธีพิจารณาในคดีผู้บริโภครวมเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญอันเป็นความเสมอภาคทางกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในทางชอบธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภครวมอย่างเท่าเทียมกัน มิได้เป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อบุคคลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 ก็ตาม แต่ในกรณีดังกล่าวตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภครวม พ.ศ. 2551 ที่จำเลยโต้แย้งว่าขัดต่อหลักความเสมอภาคนั้น ยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ควรจะได้ศึกษาว่าเหตุใดศาลจึงวินิจฉัยว่ามาตรา 3 (1) ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ โดยผู้ประกอบการสามารถฟ้องผู้บริโภครวมได้ ไม่ใช่แต่เฉพาะผู้บริโภครวมเท่านั้นที่สามารถฟ้องผู้ประกอบการได้ และเป็นไปโดยสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคหรือไม่ ซึ่งผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2557 ในบทที่ 4 ต่อไป

5. คดีผู้บริโภครวมในต่างประเทศ

ในปัจจุบันผู้บริโภครวมส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเรื่องของคุณภาพของสินค้าหรือบริการ ทั้งยังขาดอำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ ทำให้ผู้บริโภครวมเอารัดเอาเปรียบ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภครวมจึงได้มีการพัฒนาการ และมีแนวโน้มที่จะปกป้องคุ้มครองผู้บริโภครวมมากขึ้น โดยเฉพาะมาตรการทางกฎหมายในการดำเนินคดีผู้บริโภครวมที่มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภครวม ซึ่งแต่ละประเทศอาจมีองค์กรและมีหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดี

ผู้บริโภคที่แตกต่างกันไป ในบทนี้ผู้ศึกษาจึงนำมาตรรกะทางกฎหมายในการดำเนินคดีผู้บริโภคของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น มาศึกษาเนื่องจากในประเทศเหล่านี้ได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิของผู้บริโภคโดยได้มีการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภคเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งมีการให้มีหน่วยงานของรัฐที่มีประสิทธิภาพรับผิดชอบ โดยเฉพาะในการคุ้มครองผู้บริโภคในการทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้นำมาวิเคราะห์ถึงแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในคดีผู้บริโภคที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยต่อไป

5.1 ประเทศออสเตรเลีย

ประเทศออสเตรเลียได้มีการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองโดยมีหลักการกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค โดยมีการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งกฎหมายในระดับรัฐบาลกลางและระดับรัฐ มีหน่วยงาน คณะกรรมการ สมาคม เข้ามาดูแลรวมทั้งกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค ดังนี้

1) วรรณนาการในการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศออสเตรเลีย⁸²

วรรณนาการของกฎหมายในการชดใช้เยียวยาความเสียหายของผู้บริโภคของประเทศออสเตรเลียตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักกฎหมาย 2 หลัก คือ หลักกฎหมายสัญญา และหลักกฎหมายละเมิด

(1) หลักกฎหมายสัญญา ได้แก่ หลักการรับผิดชอบในคำรับประกันโดยปริยาย และคำรับประกันโดยชัดแจ้ง

หลักการรับผิดชอบในคำรับประกันโดยปริยาย (Implied Warranty) เป็นความรับผิดชอบเด็ดขาดของผู้ประกอบธุรกิจต่อผู้บริโภคซึ่งได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้า โดยถือว่าผู้ขายสินค้านั้นมีการรับประกันโดยปริยายว่าสินค้านั้นมีความเหมาะสมในคุณภาพและความปลอดภัยตามเจตนาธรรมดาที่ซื้อขาย หรือมีความเหมาะสมตามเจตนาเฉพาะในการซื้อขาย ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับผิดชอบชดใช้เยียวยาความเสียหาย แม้ว่าจะได้ใช้ความระมัดระวังในการตรวจสอบหรือพิจารณาโดยเหมาะสมแล้ว แต่ยังไม่พบเหตุแห่งความเสียหาย ผู้ประกอบธุรกิจหาหลุดพ้นจากความรับผิดไม่ อย่างไรก็ตาม หลักการรับผิดชอบในคำรับประกันโดยปริยายนี้มีข้อจำกัดอยู่ 2 ประการ คือ การตกอยู่ภายใต้หลักความสัมพันธ์ทางสัญญา ดังนั้น การคุ้มครองผู้บริโภค

⁸² ชัชชัย วงศ์พยัคฆ์, วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กรณีศึกษา : ความหมายของคดีผู้บริโภค, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, 2555, หน้า 77 - 79

ตามหลักนี้จึงถูกจำกัดอยู่เฉพาะแต่ผู้บริโภครวม ซึ่งเป็นผู้ซื้อนั้นจากผู้ประกอบธุรกิจคู่สัญญาเท่านั้น ผู้บริโภครวมซึ่งได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้า แต่ไม่ได้เป็นคู่กรณีโดยตรงกับผู้ประกอบธุรกิจ

(2) หลักกฎหมายละเมิด ในการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้บริโภครวมตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีความผิด (Liability Based on หรือ Fault theory) ถือว่าผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ต้องระวังในการผลิตและจำหน่ายสินค้า ตั้งแต่การออกแบบ กรรมวิธีในการผลิต การบรรจุหีบห่อ การให้คำเตือน คำแนะนำในการใช้สินค้าที่เหมาะสมที่จำเป็น เพื่อให้ผู้บริโภครวมระวังในการบริโภคสินค้านั้น ๆ และหน้าที่ความระมัดระวังดังกล่าวครอบคลุมไปถึงผู้ผลิตสินค้าสำเร็จรูป ผู้ผลิตชิ้นส่วนประกอบ ผู้ซ่อมแซมสินค้า ผู้นำเข้าสินค้า ผู้ขายสินค้า ดังนั้น ผู้บริโภครวมที่ได้รับความเสียหายจากการบริโภคสินค้า จะได้รับการชดเชยเยียวยาโดยอาศัยการฟ้องคดีจากฐานหลักละเมิดจะต้องมีภาระการพิสูจน์ (Burden of proof) ถึงหน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังของผู้ประกอบธุรกิจในการผลิต การจำหน่ายสินค้า ขั้นตอนและผู้ประกอบธุรกิจในการผลิตได้ละเลยฝ่าฝืนต่อหน้าที่ จนถึงกับเป็นเหตุให้ผู้บริโภครวมได้รับความเสียหาย

ภาระการพิสูจน์ดังกล่าวสร้างปัญหาและภาระแก่ผู้บริโภครวมอย่างมาก เพราะข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังของผู้ประกอบธุรกิจดังกล่าวอยู่ในความรู้เห็นของผู้ประกอบการฝ่ายเดียวโดยแท้ จึงเป็นการยากลำบากที่จะพิสูจน์ได้และบางครั้งถึงกับไม่สามารถพิสูจน์ได้ ส่งผลให้ผู้บริโภครวมซึ่งได้รับความเสียหายต้องแพ้อคดีไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาได้จากปัญหาดังกล่าวศาลได้นำหลัก Res Ipsa Loquitur (เหตุการณ์หรือวัตถุบอกเรื่องของมันเอง) เพื่อผลักภาระการพิสูจน์มาปรับใช้ในบางคดีซึ่งช่วยผ่อนคลายนภาระการพิสูจน์ของผู้บริโภครวมต่อการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ประกอบธุรกิจลงได้บ้าง หลักกฎหมายของประเทศออสเตรเลียที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคมีทั้งหลักกฎหมายที่ได้มาจาก Case Law และที่กฎหมายบัญญัติ โดยมีทั้งเป็นกฎหมายของรัฐบาลกลาง และกฎหมายของมลรัฐ ซึ่งในแต่ละมลรัฐก็มีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ในหลักการจะมีความคล้ายคลึงกันและจะไม่ขัดแย้งกับกฎหมายของรัฐบาลกลาง โดยในหลักกฎหมายเดิม ๆ ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของหลักกฎหมายอังกฤษ

2) ระบบการคุ้มครองผู้บริโภค

ประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศที่มีระบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ ประกอบด้วยรัฐต่าง ๆ รวม 6 รัฐ และดินแดนอิสระที่ไม่ขึ้นกับรัฐใด ๆ อีก 2 แห่ง ออสเตรเลียเป็นประเทศเอกราชในเครือจักรภพอังกฤษ จัดการปกครองระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบสหพันธรัฐการปกครองของออสเตรเลียเป็นแบบรัฐบาลรวม มีรัฐบาล 2 ระดับ ได้แก่ รัฐบาล

กลาง และรัฐบาลแต่ละรัฐ เนื่องจากแต่ละรัฐมีอำนาจในการออกกฎหมายในการปกครองตนเอง ในแต่ละรัฐในประเทศออสเตรเลียจึงเกิดความแตกต่างของกฎหมายขึ้น และคำพิพากษาของศาล ในรัฐหนึ่งจะไม่ผูกพันศาลของรัฐหนึ่งให้พิพากษตามนั้น⁸³

การคุ้มครองผู้บริโภคในระดับรัฐนั้น แต่ละรัฐต่างมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นกฎหมายภายในของรัฐ ในส่วนของรัฐบาลกลาง แม้รัฐบาลกลางจะมีอำนาจจำกัดในการออกกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลกลางได้ออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคเป็นการเฉพาะคือพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ซึ่งปรากฏอยู่ใน Part V ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว กฎหมายของแต่ละรัฐจะเป็นเสมือนส่วนเสริมของ The Trade Practices Act 1974 Part V ที่แต่ละรัฐจะออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเรื่องต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละรัฐภายใต้กรอบของ The Trade Practices Act 1974 Part V นั่นเอง⁸⁴

3) หน่วยงานที่ให้ความคุ้มครองผู้บริโภค

ในประเทศออสเตรเลียมีการจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเหล่านี้มีทั้งหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นโดยเอกชน และจัดตั้งขึ้นโดยรัฐซึ่งอาศัยอำนาจตามกฎหมาย The Trade Practices Act 1974 ประเทศออสเตรเลียจึงเป็นประเทศที่มีการรวมกลุ่มของผู้บริโภคเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองของผู้บริโภคมาดังนี้

(1) คณะกรรมการว่าด้วยการแข่งขันและผู้บริโภคแห่งออสเตรเลีย (Australian Competition & Consumer Commission - ACCC)

คณะกรรมการว่าด้วยแข่งขันและผู้บริโภคแห่งออสเตรเลียเป็นหน่วยงานอิสระจัดตั้งขึ้นในปี 1995 เพื่อดำเนินการตาม The Trade Practices Act 1974 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ACCC มีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการแข่งขันและการค้าที่เป็นธรรมเพื่อประโยชน์แก่ผู้บริโภค ธุรกิจและสังคม โดยมีหน้าที่หลักในการสร้างความมั่นใจว่าปัจเจกชนและธุรกิจในประเทศจะได้ดำเนินการและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย นอกจากนี้ ACCC ยังมีบทบาทในการนำคดีขึ้นสู่ศาลโดยที่ ACCC สามารถดำเนินคดีแพ่งในศาลรัฐบาลกลางในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการค้าเช่น ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นตัวเงิน ฟ้องคดีเพื่อให้ศาลมีคำสั่งใด ๆ เป็นต้น

⁸³ ศรัณย์ ศรีณยศสุนทร, วิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริโภคทางแพ่งในชั้นศาล, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549, หน้า 113

⁸⁴ “เรื่องเดียวกัน”, หน้า 113

(2) สมาคมผู้บริโภคแห่งออสเตรเลีย (The Australian Consumers' Association - ACA)

สมาคมผู้บริโภคแห่งออสเตรเลียเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการด้านการวิจัย และเผยแพร่ความรู้ในนามของผู้บริโภค โดยเป็นหน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไรในการดำเนินงาน เป็นองค์กรผู้บริโภคที่ใหญ่ที่สุดในออสเตรเลีย สมาคมผู้บริโภคแห่งออสเตรเลียมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการเพื่อที่จะจัดการกับประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญกับผู้บริโภค โดยใช้ข้อมูลข่าวสาร เป็นเครื่องมือในการสร้างตัวเลือกที่มีความน่าเชื่อถือเพิ่มตัวเลือกให้แก่ผู้บริโภค

4) กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

ในปี 1974 สภาได้ผ่านพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ขึ้นมาบังคับใช้เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคใน Part V (Consumer Protection) ของกฎหมายดังกล่าวเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคและเป็นบทบัญญัติฉบับแรกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ โดย Part V (Consumer Protection) มีรายละเอียดโดยสังเขป คือ

พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act Part V Consumer Protection) จะไม่นำมาใช้กับการให้บริการทางการเงิน⁸⁵ โดยมีบทบัญญัติห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจกระทำการซึ่งเป็นการทำให้เข้าใจผิดหรือกระทำการโดยมีเจตนาที่หลอกลวงให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด⁸⁶ และระบุนครุณิที่ห้ามมิให้ผู้ประกอบการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือแสดงข้อความที่จะทำให้เข้าใจผิดเป็นการเฉพาะเรื่อง ได้แก่ มาตรฐานทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณของสินค้า การเป็นสินค้าใหม่ การได้รับการสนับสนุน ได้รับอนุมัติ มีคุณสมบัติ มีอุปกรณ์หรือมีประโยชน์ในการใช้งานใด ๆ ที่สินค้านั้นไม่มี การที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นผู้ประกอบธุรกิจที่ได้รับการสนับสนุน ได้รับอนุญาต หรือมีการร่วมกิจการทั้ง ๆ ที่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก การซ่อมแซมและอะไหล่สินค้า หรือเกี่ยวกับแหล่งผลิตสินค้า ข้อมูลเกี่ยวกับการมีอยู่หรือการยกเว้นของผลของเงื่อนไขใด ๆ การรับรอง การรับประกัน และสิทธิในการเยียวยาความเสียหาย⁸⁷

นอกจากนี้แล้วในเรื่องการแสดงข้อความที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ยังบัญญัติ

⁸⁵The Trade Practices Act 1974 Section 51 AF

⁸⁶The Trade Practices Act 1974 Section 52 (1)

⁸⁷The Trade Practices Act 1974 Section 53

ครอบคลุมไปถึงเรื่องที่คิด⁸⁸ การจ้างงาน⁸⁹ ระเบียบที่นำมาใช้กับการประกอบการ⁹⁰ และกิจกรรมของธุรกิจของผู้ประกอบการ⁹¹ ซึ่งเมื่อผู้ประกอบการฝ่าฝืนบทบัญญัติในพระราชบัญญัติดังกล่าว ผู้บริโภคมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยาความเสียหาย หรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษตามกฎหมาย

5) วิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (*The Trade Practices Act 1974*)

เมื่อผู้ประกอบการธุรกิจฝ่าฝืนบทบัญญัติใน *The Trade Practices Act 1974* ผู้เสียหายอาจยื่นฟ้องคดีต่อศาลของมลรัฐและอาจยื่นฟ้องเป็นคดีในศาลหรือคดีแพ่งสามัญก็ได้ โดยในคดีในศาลนั้นจะต้องมีทุนทรัพย์ไม่เกินตามที่กฎหมายของรัฐนั้นกำหนด ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะกำหนดอยู่ในช่วง 2,000 - 10,000 เหรียญ ส่วนผู้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยาความเสียหาย หรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษตามกฎหมาย ได้แก่ ผู้บริโภค และคณะกรรมการแข่งขันและผู้บริโภคซึ่งมีรายละเอียดดังนี้⁹²

(1) กรณีผู้บริโภคยื่นคำร้องด้วยตนเอง

เมื่อผู้บริโภคได้รับความเดือดร้อน หรืออาจจะได้รับความเดือดร้อน สูญเสีย หรือเสียหายที่เป็นการกระทำผิดตาม *The Trade Practices Act 1974* อันได้แก่

Part IVA Unconscionable Conduct ซึ่งเป็นหมวดที่ว่าด้วยการห้ามไม่ให้มีการเอาเปรียบ ผู้บริโภคโดยอาศัยอำนาจทางการตลาด

Part IVB Industry Codes เป็นหมวดที่ว่าด้วย “กฎหมายอุตสาหกรรม” ซึ่งหมายถึง กฎหมายที่กำกับดูแลการดำเนินการระหว่างผู้ที่เข้าร่วมในอุตสาหกรรมด้วยกันเองและการดำเนินการของผู้ที่เข้าร่วมในอุตสาหกรรมกับผู้บริโภค

Part VC Consumer Protection ซึ่งเป็นหมวดที่ว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค

⁸⁸The Trade Practices Act 1974 Section 53A

⁸⁹The Trade Practices Act 1974 Section 53B

⁹⁰The Trade Practices Act 1974 Section 55

⁹¹The Trade Practices Act 1974 Section 59

⁹²ศรัณย์ ศรีณยสุนทร, “เรื่องเดิม”, หน้า 123

Part VC Offences ซึ่งเป็นหมวดที่ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่เป็นธรรม เช่น การแสดงข้อความอันเป็นเท็จ การกระทำความผิดเกี่ยวกับความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ และข้อมูลผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ผู้บริโภคสามารถยื่นคำร้องได้ตาม Section 87 (1A) (a)⁹³ แห่ง The Trade Practices Act 1974 เพื่อให้ศาลมีคำสั่งบรรเทาความเสียหาย

(2) กรณีคณะกรรมการว่าด้วยการแข่งขันและผู้บริโภคแห่งออสเตรเลียเป็นผู้ยื่นคำร้องแทน

คณะกรรมการว่าด้วยการแข่งขันและผู้บริโภคแห่งออสเตรเลีย (ACCC) มีอำนาจหน้าที่สามารถยื่นคำร้องหรือยื่นฟ้องคดีแทนผู้เสียหาย หรือผู้บริโภคได้ตาม Section 87 (1A) (b)⁹⁴ แห่ง The Trade Practices Act 1974 ต่อ Federal Court เพื่อให้มีการบรรเทาความเสียหายตาม section 87 (2) ได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้คณะกรรมการแข่งขันและผู้บริโภคต้องได้รับความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรของผู้ได้รับความเสียหาย

ในการดำเนินคดีคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศออสเตรเลีย กรณีที่มีผู้บริโภคถูกละเมิดสิทธิหรือผิดสัญญาผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายหรือคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคอาจดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลแยกต่างหากจากกันได้ แต่กรณีในคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมาก และเป็นคดีมีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเป็นอย่างเดียวกัน ผู้บริโภคและคณะกรรมการว่าด้วยการแข่งขันและผู้บริโภคแห่งออสเตรเลีย (ACCC) สามารถขอดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ (Class Action)

6) ความหมายของ “ผู้บริโภค” ความหมายของผู้บริโภคในประเทศออสเตรเลีย ตามคำจำกัดความคำว่า “ผู้บริโภค” ของ The Trade Practices Act แบ่งตามระยะเวลาได้ 2 ช่วง คือ⁹⁵

ก่อนปี ค.ศ. 1977 The Trade Practices Act - Section 4 (3) ผู้บริโภคหมายถึง บุคคลซึ่งได้มาซึ่งสินค้าที่ใช้เพื่อการบริโภคของบุคคลตามปกติ และบุคคลนั้นจะต้องมิใช่ผู้ที่ได้มาซึ่งสินค้าหรือครอบครองสินค้านั้นไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการขายต่อ และหมายความ

⁹³The Trade Practices Act 1974 Section 87 other orders

⁹⁴The Trade Practices Act 1974 Section 87 (1A) (b)

⁹⁵ซัชชัช วงศ์พยัคฆ์, วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กรณีศึกษา : ความหมายของคดีผู้บริโภค, วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555 ,หน้า 80 - 82

รวมถึงบุคคลซึ่งได้รับบริการ หากบริการดังกล่าวเป็นบริการที่มีไว้เพื่อการบริโภคตามปกติและบุคคลนั้นจะต้องไม่ใช่ผู้ที่ได้รับหรือมีบริการไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการประกอบวิชาชีพ ประกอบธุรกิจ การค้า หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ปัจจุบันได้มีการแก้ไขนิยามคำว่า “ผู้บริโภค” ใหม่ เนื่องจากคณะกรรมการตรวจสอบผลของ The Trade Practices Act ของประเทศออสเตรเลียได้สังเกตเห็นถึงปัญหาในกานินยามคำว่า “ผู้บริโภค” ว่าผูกติดกับลักษณะของสัญญาเกินไป จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรดูที่มูลค่าของสัญญาแทน ดังนั้น จึงมีการนิยามความหมายของคำว่า “ผู้บริโภค” ใหม่โดยมุ่งพิจารณาถึงราคาสินค้าหรือบริการเป็นเกณฑ์ โดยมีการเพิ่มมาตรา 4B เข้ามาด้วย ซึ่งมาตราดังกล่าวมิได้นิยามคำว่า “ผู้บริโภค” ไว้ หากแต่เขียนในลักษณะเป็นข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลใดก็ตามที่ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการที่มีมูลค่าเท่ากับ 40,000 เหรียญหรือน้อยกว่านั้นให้ถือเป็น “ผู้บริโภค” ดังนั้น ในกฎหมายที่แก้ไขใหม่ที่เพิ่มมาตรา 4B เข้าไปแล้วทำให้ความหมายของผู้บริโภคชัดเจนขึ้นกล่าวคือ The Trade Practice Act Section 4B⁹⁶ กล่าวคือ “ผู้บริโภค” หมายถึง ผู้ที่ได้มาซึ่ง

⁹⁶ The Trade Practices Act Section 4B : Consumers

(1) For the purposes of this Act, unless the contrary intention appears :

(a) a person shall be taken to have acquired particular goods as a consumer if, and only if:

(i) the price of the goods did not exceed the prescribed amount; or

(ii) where that price exceeded the prescribed amount the goods were of a kind ordinarily acquired for personal, domestic or household use or consumption of the goods consisted of a commercial road vehicle;

and the person did not acquire the goods, or hold himself or herself out as acquiring the goods, for the purpose of re-supply or for the purpose of using them up or transforming them, in trade of commerce, in the course of a process of production or manufacture or of repairing or treating, in the course of a process of production or manufacture or of repairing or or treating other goods or fixtures on land; and

(b) a person shall be taken to have acquired particular services as a consumer if, and only if:

(i) the price of the services did not exceed the prescribed amount; or

(ii) where that price exceeded the prescribed amount the services were of a kind ordinarily acquired for personal, domestic or household use or consumption.

(2) For the purposes of subsection (1) :

(a) the prescribed amount is \$ 40,000 or, if a greater amount is prescribed for the purposes of this paragraph, that greater amount;

(b) subject to paragraph (c), the price of goods or services purchased by a person shall be taken to have been the amount paid or payable by the person for the goods or services;

สินค้าในราคาไม่เกินกว่าที่กำหนดไว้กฎหมายนี้ หรือมากกว่านั้นถ้าหากเป็นการได้มาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนและมีไว้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขายต่อไป

7) การกำหนดประเภทคดีผู้บริโภค กรณีศึกษาศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษสำหรับผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และการถือครองอสังหาริมทรัพย์ (CTTT) รัฐนิวเซาท์เวลส์ได้แบ่งคดีผู้บริโภคออกเป็น 9 แผนก โดยในแต่ละแผนกมีการกำหนดประเภทของคดีผู้บริโภคและลักษณะของข้อพิพาทที่จะนำมาสู่ศาลไว้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้บริโภคนำคดีมาฟ้องต่อศาลได้ง่ายขึ้น ดังนี้⁹⁷

- (1) การเช่าอสังหาริมทรัพย์ (Tenancy)
- (2) สถานที่พักอาศัยสังคมสงเคราะห์ (Social Housing)
- (3) การก่อสร้างที่อยู่อาศัย (Home Building)
- (4) อาคารชุดและโครงการชุมชนจัดสรร (Strate & Community Schemes)
- (5) หมู่บ้านของผู้สูงอายุ (Retirement Villages)
- (6) เรสซิเดนเชียล พาร์ค (Residential Parks)
- (7) ยานยนต์ (Motor Vehicles)
- (8) โดยทั่วไป (General)
- (9) พาณิชยกรรม (Commercial)

เห็นได้ว่ารัฐนิวเซาท์เวลส์ ได้แบ่งคดีผู้บริโภคออกเป็น 9 แผนก โดยในแต่ละแผนกมีการกำหนดประเภทของคดีผู้บริโภคไว้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้บริโภคนำคดีมาฟ้องต่อศาลได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุป ประเทศออสเตรเลียมีกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ซึ่งเมื่อผู้ประกอบการฝ่าฝืนบทบัญญัติใน The Trade Practices Act 1974 ผู้เสียหายอาจยื่นฟ้องคดีต่อศาลของมลรัฐและอาจยื่นฟ้องเป็นคดีโมเสเรหรือคดีแพ่งสามัญก็ได้ โดยในคดีโมเสเรนั้นจะต้องมีทุนทรัพย์ไม่เกินตามที่กฎหมายของรัฐนั้นกำหนด โดยผู้ที่มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยาความเสียหาย หรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษตามกฎหมายได้แก่ ผู้บริโภค และคณะกรรมการแข่งขันและผู้บริโภค เท่านั้น

⁹⁷พรประภัทร์ แฝงพิบูลย์, ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้บริโภคในศาลชั้นต้น ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551, วิทยานพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยพายัพ, 2553, หน้า 51

5.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองโดยมีหลักการกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค โดยมีการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งกฎหมายในระดับสหพันธรัฐ และในระดับมลรัฐ มีหน่วยงาน คณะกรรมการ องค์กร เข้ามาดูแลในส่วนของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ดังนี้

1) ระบบการคุ้มครองผู้บริโภค⁹⁸

ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการปกครองแบบสหพันธรัฐ มีรัฐบาลกลางทำหน้าที่ในการปกครองประเทศและแต่ละมลรัฐก็จะมีรัฐบาลแห่งมลรัฐทำหน้าที่ปกครองในระดับรัฐ ดังนั้น การคุ้มครองผู้บริโภคจึงมีทั้งในระดับมลรัฐและระดับสหพันธรัฐ

(1) ในระดับสหพันธรัฐ

การคุ้มครองผู้บริโภคในสหรัฐอเมริกาควบคุมโดยองค์กรอิสระที่เรียกว่า คณะกรรมาธิการว่าด้วยการค้าแห่งสหพันธรัฐ หรือ Federal Trade Commission (FTC) ซึ่งคณะกรรมาธิการชุดนี้มาจากการแต่งตั้งของประธานาธิบดี จะต้องได้รับการรับรองจากสภาสูง อยู่ในวาระการดำรงตำแหน่งได้ 7 ปี และต้องมาจากสมาชิกพรรคการเมืองต่างพรรคกัน ไม่มีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจและการรับจ้างใด ๆ ประธานาธิบดีมีหน้าที่เลือกประธาน คณะกรรมาธิการ และมีอำนาจถอดถอนกรรมาธิการออกจากตำแหน่งได้⁹⁹

ในระบบการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศสหรัฐอเมริกา FTC มีบทบาทสำคัญอย่างมากในระดับชาติ ทั้ง FTC มีอำนาจครอบคลุมกว้างขวางในการคุ้มครองมา เนื่องจากกฎหมายได้ให้อำนาจไว้ กล่าวคือ ใน Federal Trade Commission Act 1914 Sections 5 กำหนดไว้ว่า การกระทำการค้าใดที่ไม่เป็นธรรมและมีผลต่อการประกอบธุรกิจเป็นการต้องห้าม ดังนั้น FTC จึงมีอำนาจเสนอกฎหมายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการกระทำการค้าที่เห็นว่าไม่เป็นธรรมได้

(2) ในระดับมลรัฐ

กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในระดับมลรัฐ ย่อมมีรายละเอียดในเรื่องที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในมลรัฐนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจแก่องค์กรของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกันไปแล้วแต่โครงสร้าง และมาตรการทางกฎหมายแต่ละมลรัฐที่จะนำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยจะต้องคำนึงถึงลักษณะและการ

⁹⁸ ศรีชัย ศรีณยศสุนทร, “เรื่องเดิม”, หน้า 58

⁹⁹ Federal Trade Commission Act 1914

จัดรูปแบบขององค์กรว่า รูปแบบใดจะเหมาะสมกับกฎหมายที่บัญญัติไว้ และการใช้กฎหมาย รวมทั้งโครงสร้างกฎหมายในการบังคับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในสหรัฐอเมริกาถึง 43 มลรัฐ ที่ให้อำนาจแก่ State Attorney General แต่เพียงผู้เดียวในการบังคับใช้กฎหมาย บางมลรัฐให้ State Attorney General ใช้กฎหมายเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค ร่วมกับหน่วยงานอื่นที่ทำหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภค บางมลรัฐก็ตั้งหน่วยงานขึ้นมาเฉพาะเพื่อให้มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคต่างหาก อย่างไรก็ตาม หลักการสำคัญของการมอบอำนาจให้องค์กรของรัฐในการบังคับใช้กฎหมาย คือ จะต้องให้องค์กรนั้นมีอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนทั่วไป และมีอำนาจในการออกหมายเรียกต่าง ๆ ได้

การให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภค มีความจำเป็นมากเนื่องจากเป็นที่เห็นได้ชัดว่า ผู้บริโภคไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบการธุรกิจได้ตลอดเวลา กฎหมายในแต่ละมลรัฐจึงให้อำนาจแก่รัฐ หรือหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งในสหรัฐอเมริกามีคำร้องเรียน กล่าวโทษ ร้องทุกข์และฟ้องคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิผู้บริโภคเป็นอย่างมากในแต่ละมลรัฐ จึงทำให้หน่วยงานของรัฐพยายามบรรเทาภาระในการดำเนินคดีในการคุ้มครองผู้บริโภคที่มีบทบาท วิธีการหนึ่ง คือ การใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พร้อมกับเสนอมาตรการแก้ไขเพื่อให้ผู้ประกอบการปฏิบัติตามโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการชดเชยเยียวยาหรือชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้บริโภค หากผู้ประกอบการยินยอมปฏิบัติตามหนังสือและข้อเรียกร้องซึ่งเป็นที่พอใจแก่ผู้บริโภคแล้ว ข้อร้องเรียนก็จะป็นอันระงับไปในรูปแบบของการตกลงยอมความนอกศาล

หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายมีอำนาจออกข้อกำหนด กฎระเบียบ หรือมาตรฐานเกี่ยวกับการประกอบการค้าในลักษณะกฎหมายลำดับรอง อำนาจในการออกกฎระเบียบนี้มีใช้การแก้ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคแต่เป็นการสร้างกฎระเบียบให้มีความแน่ชัดในมาตรฐานของพฤติกรรมกรรมการประกอบการค้าของผู้ประกอบการรวมทั้งให้ประชาชนได้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ

โดยภาพรวมแล้ว ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น กฎหมายของสหพันธรัฐ Federal Law มีบทบาทมากในการควบคุมสภาพตลาดให้มีการแข่งขันที่แท้จริงและเป็นธรรม ตลาดของสหรัฐอเมริกาคือตลาดใหญ่คู่แข่งในตลาดมีมากมาย การดูแลให้สภาวะตลาดเป็นปกติเป็นไปตามกลไกของตลาดตามธรรมชาติ ทำให้ผู้บริโภคได้รับการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ องค์กรของรัฐทำหน้าที่กำกับดูแล ติดตาม และออกกฎเกณฑ์ บังคับใช้ และเป็นโจทก์และจำเลยในศาล หากมีการโต้แย้งมติหรือคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทำที่กระทบถึงตลาดการแข่งขัน และผู้บริโภค

2) กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกามีการปกครองแบบสหพันธรัฐ มีรัฐบาลแห่งมลรัฐเป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองในระดับรัฐและมีรัฐบาลกลางทำหน้าที่ปกครองประเทศ ดังนั้น จึงมีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ กฎหมายในระดับสหพันธรัฐจะเป็นกฎหมายที่รัฐกำหนดเป็นกรอบหรือหลักเกณฑ์สำคัญที่จะใช้คุ้มครองผู้บริโภคทุกคนในประเทศ เช่น The Federal Trade Commission Act 1994, The Consumer product Safety Act 1972 เป็นต้น ซึ่งแต่ละมลรัฐจะบัญญัติกฎหมายไปในแนวทางเดียวกับกฎหมายระดับสหพันธรัฐ แต่จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด¹⁰⁰

3) องค์กรที่มีบทบาทในด้านการคุ้มครองผู้บริโภค

สำหรับองค์กรที่มีบทบาทในด้านการคุ้มครองผู้บริโภค คือ องค์กรภาคเอกชนและประชาชน ส่วนหน่วยงานภาครัฐจะทำหน้าที่เพียงควบคุม ตรวจสอบการดำเนินการของผู้ประกอบธุรกิจ กำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแข่งขันในการประกอบธุรกิจที่เป็นธรรมและให้ความรู้และข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้บริโภคเพื่อให้ผู้บริโภคเข้าใจถึงสิทธิของตน หน่วยงานของรัฐจึงเป็นองค์กรหลักที่มีบทบาทในการควบคุมสภาพตลาดให้มีการแข่งขันที่แท้จริงและเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภคได้รับการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ องค์กรที่มีบทบาทอย่างมากในการควบคุมตลาดการค้า คือ Federal Trade Commission (FTC) ซึ่งจัดตั้งตาม The Federal Trade Commission Act 1994 โดยมีหน้าที่สำคัญ คือ การกำกับดูแลกิจการพาณิชย์ของประเทศ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในตลาดการค้า FTC ประกอบไปด้วยคณะกรรมการที่มาจากการแต่งตั้งของประธานาธิบดีและรับรองโดยสภาสูงจำนวน 5 คน มีวาระ 7 ปี กรรมการไม่เกิน 3 คน ต้องมาจากสมาชิกพรรคการเมืองต่างพรรคกันและต้องไม่มีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจ การประกอบอาชีพและการรับจ้างใด ๆ โดยประธานาธิบดีแต่งตั้งกรรมการ 1 ใน 5 คน ทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการ และประธานาธิบดีมีอำนาจถอดถอนกรรมการออกจากตำแหน่งได้¹⁰¹ FTC มีอำนาจเสนอกฎหมายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการกระทำทางการค้าที่เห็นว่าไม่เป็นธรรม

¹⁰⁰คะเนิงนิจ บุญบานเย็น , ปัญหาการค้าในคดีแพ่งตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 39 กับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549, หน้า 30

¹⁰¹สุขุม สกนิตย์, เอกสารเพื่อประกอบการพิจารณากฎหมายของสมาชิกรัฐสภา, เล่มที่ 7, เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. กรณีศึกษากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักรอังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร : เดือนตุลา, 2545), หน้า 69

ได้ ดังนั้น กฎหมายในระดับสหพันธรัฐที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคส่วนใหญ่จึงเป็นกฎหมายที่ FCT เป็นผู้บังคับและกำกับทำให้เป็นไปตามกฎหมาย นอกจากนี้ภาครัฐจะทำหน้าที่กำกับดูแล ติดตาม และออกกฎเกณฑ์บังคับใช้แล้ว ยังสามารถเป็นโจทก์และจำเลยในศาล หากมีการโต้แย้ง มติหรือคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทำที่กระทบถึงตลาดการ แข่งขันและผู้บริโภคสำหรับการดำเนินคดีที่เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคนั้น เนื่องจาก แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาพัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิของ ประชาชนเป็นพื้นฐาน การแสดงออกเพื่อเรียกร้องให้ผู้มีส่วนรับผิดชอบต่อความเสียหายแก่ปัญหา นั้นจึงเกิดขึ้นโดยการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง ด้วยเหตุนี้ ผู้บริโภคจึงดำเนินการฟ้องร้องคดีเอง ส่วนหน่วยงานของรัฐจะทำหน้าที่คอยให้คำช่วยเหลือหรือคำปรึกษาทางด้านกฎหมายเท่านั้น แต่ก็มีบางมลรัฐที่หน่วยงานของรัฐสามารถดำเนินคดีเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคได้

4) วิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริโภค

จากการศึกษาพบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีการจัดตั้งศาลคดีผู้บริโภคไว้ เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการฟ้องคดีและการดำเนินคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาจึง กระทำที่ศาลตามปกติเหมือนคดีแพ่งทั่วไป นอกจากนี้ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคใน ประเทศสหรัฐอเมริกาก็ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะเช่นกัน กล่าวคือ ไม่มี การบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะ วิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความแพ่ง ซึ่งผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้ ทั้งตามกฎหมายของสหพันธรัฐหรือกฎหมายของมลรัฐ การพิจารณาคดีส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคดี คุ้มครองผู้บริโภคในศาลมลรัฐมักจะเป็นคดีมโนสำเนา ซึ่งหากผู้บริโภคตัดสินในที่จะดำเนินคดีกับ ผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคสามารถยื่นฟ้องคดีต่อศาลแขวงเพื่อให้มีการดำเนินคดีมโนสำเนาได้ ซึ่งนอกจากการดำเนินคดีมโนสำเนาของผู้บริโภคแต่ละรายแล้ว คดีคุ้มครองผู้บริโภคยังเป็นคดีที่ ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก และลักษณะของการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคจะมีลักษณะ ที่ผู้บริโภคจะมีข้อเรียกร้องต่อผู้ประกอบการในลักษณะเดียวกัน ตลอดจนข้อกฎหมายและ ข้อเท็จจริงในการดำเนินคดีมักจะเป็นข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเดียวกัน ดังนั้น ผู้บริโภคจึง สามารถเลือกดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้นำ

หลักเกณฑ์การดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้กับการดำเนินคดีผู้บริโภคตาม Federal Rule of Civil Procedure ซึ่งใน Rule 23 ได้กำหนดเงื่อนไขในการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้¹⁰²

5) ความหมายของ “ผู้บริโภค”¹⁰³

โดยภาพรวมแล้ว บุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองหรือ “ผู้บริโภค” ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ คือ บุคคลที่ทำธุรกรรมว่าด้วยการบริโภค อันได้แก่ บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ ซึ่งนิยามดังกล่าวจะแตกต่างกันไปตามกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในมลรัฐใดมลรัฐหนึ่ง กฎหมายบางฉบับกำหนดว่า บุคคลธรรมดาเท่านั้นที่เป็นผู้บริโภคได้ บางฉบับกำหนดให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย แต่ส่วนใหญ่กฎหมายจะกำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน เช่น Section 3 (a) ของ The Consumer Product Safety 1972 ที่กำหนดว่าผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภค หมายถึง สิ่งของหรือส่วนประกอบที่ผลิตหรือจำหน่ายแจกเพื่อขายแก่ผู้บริโภคสำหรับใช้ในบริเวณบ้าน ที่อยู่อาศัย โรงเรียน หรือเพื่อการใช้ส่วนบุคคล เพื่อบริโภคหรือความบันเทิงในหรือบริเวณดังกล่าว เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคจึงเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้

5.3 ประเทศญี่ปุ่น¹⁰⁴

ประเทศญี่ปุ่นได้มีการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองโดยมีหลักการกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค โดยมีหลักในการกำหนดแผนการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งของรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น มีหน่วยงาน คณะกรรมการ องค์กร เข้ามาดูแลในส่วนของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ดังนี้

¹⁰²สมชาย อติกรจุฑาศิริ, ปัญหาในการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542, หน้า 50

¹⁰³“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 103

¹⁰⁴ชัยชัย วงศ์พยัคฆ์, วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กรณีศึกษา : ความหมายของคดีผู้บริโภค, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554, หน้า 96 - 103

1) วัฒนาการการคุ้มครองผู้บริโภคของญี่ปุ่น

กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของญี่ปุ่นที่มีลักษณะเป็นกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคกลางฉบับแรกมีการประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1968 โดยมีชื่อว่า พระราชบัญญัติพื้นฐานการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ค.ศ. 1968 (The Consumer Protection Fundamental Law Act (Law No. 78) ในกฎหมายฉบับดังกล่าวมีการกำหนดว่า เป็นหน้าที่หลักของรัฐในการคุ้มครองผู้บริโภค แต่ไม่มีการกำหนดในกฎหมายดังกล่าวถึงสิทธิของผู้บริโภคแต่อย่างใด และในกฎหมายฉบับดังกล่าวได้กำหนดวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าเพื่อคงไว้ซึ่งเสถียรภาพและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้บริโภค โดยวิธีการให้ความคุ้มครองและการสร้างผลประโยชน์ของผู้บริโภคภายใต้การควบคุมและความรับผิดชอบของรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และผู้ประกอบการ กฎหมายดังกล่าวได้เน้นถึงการมีหน้าที่ร่วมกันในการคุ้มครองผู้บริโภค และเน้นการใช้มาตรการด้านกฎหมายมหาชนเป็นหลัก ถือได้ว่า The Consumer Protection Fundamental Law Act เป็นกฎหมายพื้นฐานที่สำคัญด้านการคุ้มครองผู้บริโภคของญี่ปุ่นในการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

2) ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคของญี่ปุ่น

จากการที่แนวคิดและนโยบายด้านการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศญี่ปุ่นกำหนดให้รัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทในการคุ้มครองผู้บริโภค ตามที่กำหนดไว้ใน The Consumer Protection Fundamental Law อันเป็นกฎหมายพื้นฐานด้านการคุ้มครองผู้บริโภคของญี่ปุ่น ทำให้ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นระบบที่ต้องดำเนินไปตามกรอบของกฎหมายฉบับดังกล่าว ซึ่งในญี่ปุ่นนั้นถือได้ว่าบทบาทภาครัฐมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งทำให้ประชาชนมีความคิดที่ว่าเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงจะต้องดูแลและคุ้มครองประชาชนในฐานะผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้อ่อนแอและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ในบางครั้งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจากการบริโภคผู้บริโภคมักโทษว่าเป็นความผิดของตนที่ไม่ระมัดระวัง เช่นเดียวกับผู้บริโภคของไทย

ประเทศญี่ปุ่นได้มีการจัดตั้งองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคในลักษณะเดียวกับ The Federal Trade Commission ของสหรัฐอเมริกา แต่เรียกว่า The Japan Fair Trade Commission (JFTC) ขึ้นในปี ค.ศ. 1970 โดยเป็นองค์กรของรัฐในฝ่ายบริหารที่มีการทำงานขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วยประธานกรรมการ และกรรมการอีก 4 คน ซึ่งแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรีและต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือ สภาไดเอต (The Diet) มีหลักประกันการทำงานที่เป็นอิสระ มีบุคลากรของตนเองภายใต้การบริหารงานของเลขาธิการ โดยการทำงานจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ ทั้งนี้ประธานกรรมการ กรรมการและบุคลากรใน Fair Trade

Commission จะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง หรือประกอบพาณิชย์กรรมหรือธุรกิจการค้าใด ๆ

อำนาจหน้าที่ของ JFTC ที่สำคัญ

(1) ออกกฎหมายระเบียบหรือประกาศตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อต่อต้านการค้าที่มีลักษณะเป็นการผูกขาด

(2) สืบสวนสอบสวนการกระทำของผู้ประกอบธุรกิจว่าขัดต่อกฎหมายหรือไม่ ทั้งนี้ การสืบสวนสอบสวนเป็นไปเพื่อแสวงหาหลักฐานต่าง ๆ สามารถเรียกผู้ต้องสงสัยหรือพยานบุคคลผู้เชี่ยวชาญ เพื่อแสดงความเห็นเกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้น รวมทั้งยึดหรือเรียกให้บุคคลใด ๆ ส่งเอกสาร หรือเข้าไปในสถานที่ประกอบธุรกิจของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน

(3) นั่งพิจารณาคล้ายศาล เพื่อสอบสวนและหาหลักฐานว่าผู้ประกอบธุรกิจได้กระทำผิดตามกฎหมายจริง

นอกจากจะมี The Japan Fair Trade Commission (JFTC) แล้วในญี่ปุ่นยังมีองค์กรภาครัฐที่ทำงานด้านการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นอีกในชื่อว่า National Center for Consumer Affairs (NCCA) ทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยผ่านเครือข่ายที่เรียกว่า Practical living information online network (Pio-net) ซึ่งเครือข่ายดังกล่าวทำให้การคุ้มครองผู้บริโภคประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีเพราะทำให้ประชาชนที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายด้านการคุ้มครองผู้บริโภคมีข้อมูลที่จะใช้ในการเผยแพร่ออกไปสู่ชุมชนหรือกลุ่มของตน และยังมี Consumer Affairs Agency (CAA) ที่ทำหน้าที่ให้คำแนะนำผู้บริโภค คือการแจ้งเตือนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงและข้อดีของผลิตภัณฑ์และบริการบางประเภท โดยจะเป็นผู้เผยแพร่การแจ้งเตือนซึ่งช่วยปกป้องผลประโยชน์ของผู้บริโภค ในญี่ปุ่นนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติพื้นฐานการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ค.ศ. 1698 (The Consumer Protection Fundamental Law Act (Law No.78) เป็นแกนหลักในการกำหนดแผนการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งของรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่นและผู้ประกอบการให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยที่พระราชบัญญัติ ฯ ได้บัญญัติให้หน่วยงานตั้งแต่ระดับรัฐบาล รัฐบาลท้องถิ่น นคร เมืองเทศบาลนครโตเกียว และรวมถึงผู้ประกอบธุรกิจที่ต้องจัดให้มีระบบร้องเรียนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคไว้ด้วย ซึ่งในกรณีของผู้ประกอบธุรกิจนั้นมีการรวมตัวกันของผู้ประกอบธุรกิจด้านการโฆษณา ได้จัดตั้งองค์กรนิติบุคคลขึ้นองค์กรหนึ่งชื่อว่า องค์กรตรวจสอบการโฆษณาแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น (Japan Advertising Review Organization) หรือชื่อย่อว่า JARO ภายใต้การอนุมัติจากคณะกรรมการการค้าที่ไม่เป็นธรรมและกระทรวงเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมขึ้น เมื่อ ค.ศ. 1974 ซึ่งองค์กรดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการให้

คำปรึกษาผู้บริโภคเกี่ยวกับการโฆษณา และรับเรื่องร้องเรียนด้านการโฆษณา แต่ทั้งนี้อำนาจของ JARO เกี่ยวกับการรับเรื่องร้องเรียนด้านการโฆษณานั้นจะเน้นการใช้มาตรการด้านสังคมเป็นหลัก ถ้าผู้ประกอบการไม่ดำเนินการในเรื่องที่ผู้บริโภคร้องเรียน JARO จะใช้วิธีประชาสัมพันธ์ไปทางสื่อต่าง ๆ เพื่อให้สังคมรับรู้ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็น การส่งเสริมให้ภาคเอกชนควบคุมตรวจสอบกันเอง ทำให้บทบาทของภาครัฐลดลงด้วย และตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 รัฐบาลกลางรวมถึงรัฐบาลท้องถิ่นพยายามที่จะลดบทบาทภาครัฐลง และส่งเสริมให้ประชาชนมีการรวมตัวกันเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของตนในฐานะผู้บริโภค โดยใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ประชาชนให้มากขึ้น จนทำให้ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคของญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งขึ้นมาก ประกอบกับรัฐได้แก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับการที่ผู้บริโภคจะใช้สิทธิในการฟ้องผู้ละเมิดสิทธิของตนได้ง่ายขึ้น เช่น บังคับให้ผู้ประกอบการต้องระบุข้อความที่เกี่ยวกับธุรกิจของตนให้มากขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภคเพื่อที่ผู้บริโภคอาจจำเป็นต้องการฟ้องคดี รวมถึงการที่มีการประกาศใช้กฎหมายความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ในปี ค.ศ. 1994 ทำให้การดำเนินคดีในศาลของผู้บริโภคเป็นไปได้ง่ายมากขึ้นและทำให้รัฐสามารถลดบทบาทของตนลงได้ในที่สุด

3) ความหมายของ “ผู้บริโภค” ในญี่ปุ่น

ความหมายของ “ผู้บริโภค” ของประเทศญี่ปุ่น หมายถึง บุคคลทั่วไป ภายใต้บังคับของกฎหมายฉบับนี้กระทำการเพื่อวัตถุประสงค์นอกเหนือทางการค้าขาย ธุรกิจ ความชำนาญ วิชาชีพของตน ถือว่าเป็นผู้บริโภค จากนิยามนี้นิติบุคคลไม่รวมอยู่ในความหมายของผู้บริโภคเสมอ ยกเว้นนิติบุคคลกระทำการเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ นอกเหนือจากธุรกิจการค้าของเขา นอกจากนี้ใน The Consumer Contract Act ได้ให้ความหมายของผู้บริโภคว่า หมายถึงปัจเจกบุคคล (อย่างไรก็ตามความหมายเดียวกันนี้ไม่นำมาใช้ในกรณีที่ กล่าวถึงปัจเจกบุคคลที่กลายเป็นคู่สัญญาในสัญญาทางธุรกิจ หรือเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ) และในความหมายของคำว่า “สัญญาผู้บริโภค” ซึ่งใช้ในพระราชบัญญัตินี้ หมายถึงสัญญาระหว่างผู้บริโภคฝ่ายหนึ่งกับ ผู้ประกอบการธุรกิจอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าคู่สัญญาเป็นนิติบุคคลแล้วเขาไม่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าสัญญาที่เกิดขึ้นจะอยู่นอกเหนือทางการค้าของเขาก็ตาม อย่างไรก็ตาม ถ้าคู่สัญญาเป็นบุคคลธรรมดา พระราชบัญญัตินี้จะให้ความคุ้มครองตราบเท่าที่สัญญานั้นเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์หลักที่นอกเหนือทางการค้า แสดงให้เห็นว่าตีกรอบความหมายของผู้บริโภคในขอบเขตที่แคบหรือต้องเป็นผู้บริโภคที่แท้จริงเท่านั้น

4) วิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริโภค

ก่อนบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคกฎหมายที่นำมาปรับใช้กับคดีจะใช้ประมวลกฎหมายแพ่งตามลักษณะและประเภทของสัญญานั้น ๆ เช่น สัญญาซื้อขาย สัญญาเช่า สัญญาใช้แรงงาน หรือสัญญาอื่นใดเป็นต้น หรือในบางกรณีสัญญาดังกล่าวก็จะตกอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายพาณิชย์เนื่องจากเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้สัญญานั้นเป็นสัญญาในทางพาณิชย์ แต่เนื่องจากการผลักดันของสังคมในการต้องการกฎหมายที่จะเข้ามาบังคับแก่กรณีสัญญาที่กระทำต่อผู้บริโภคเริ่มมีมากขึ้น ในที่สุดกฎหมายสัญญาที่เกี่ยวกับผู้บริโภคก็ผ่านสภาและมีผลบังคับใช้เมื่อปี ค.ศ. 2001 เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากการทำสัญญาในญี่ปุ่น

เมื่อประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคแล้วคดีผู้บริโภคขึ้นสู่ศาลก็ยังน้อยอยู่หลายครั้งที่ผู้บริโภคไม่เคยคิดที่จะฟ้องคดีต่อผู้ประกอบการธุรกิจตามสิทธิของตนเนื่องจากผู้บริโภคยังคงคิดว่าการมาศาลเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและสิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่าย แม้จะได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในปี ค.ศ.1996 แล้วก็ตาม¹⁰⁵ ซึ่งในการแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในครั้งนั้น ได้นำวิธีการพิจารณาคดีโดยรวบรัด (Summary Procedure) มาใช้ในคดีที่มีการเรียกร้องค่าเสียหายกันเพียงเล็กน้อยไม่เกิน 300,000 เยน ในแต่ละท้องถิ่นจึงได้มีการจัดตั้งศูนย์ผู้บริโภค (Consumer Center) เพื่อให้ข้อมูลและให้คำแนะนำแก่ผู้บริโภค โดยบางครั้งสามารถระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้โดยการไกล่เกลี่ย โดยหลักแล้วกระบวนการพิจารณาในศาลมีความยุ่งยากและสิ้นเปลืองเวลา นอกจากนี้ในการฟ้องคดียังต้องอาศัยความรู้ของทนายความเมื่อผู้บริโภคได้รับความเสียหายเป็นจำนวนน้อย กระบวนการพิจารณาแบบธรรมดาอาจจะไม่เหมาะสมในการเยียวยาและอาจไม่คุ้มค่าต่อเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป ดังนั้น ในประเทศญี่ปุ่นจึงมีการกำหนดวิธีพิจารณาคดีมิโนสಾರೆไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่เพิ่งแก้ไขในปี ค.ศ. 1996 ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

กระบวนการพิจารณาคดีมิโนสಾರೆ ครอบคลุมถึงการดำเนินคดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 300,000 เยน โดยที่โจทก์ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริโภค หรือจะเป็นนิติบุคคลก็สามารถดำเนินคดีในรูปแบบนี้ได้ อย่างไรก็ตามบุคคลเดียวกันไม่อาจฟ้องคดีมิโนสಾರೆต่อศาลเดียวกันเกิน 10 คดี ภายใน 1 ปี ได้

ในการพิจารณาศาลจะพิจารณาและพิพากษาให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียว ดังนั้นการเตรียมพร้อมก่อนวันพิจารณาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก นิติกรศาลรายงานกระบวนการวิธี

¹⁰⁵ ศรัณย์ ศรีณยสุนทร, วิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริโภคทางแพ่งในชั้นศาล, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549, หน้า 105 - 110

พิจารณาและเริ่มต้นกระบวนการวิธีพิจารณาในวันนั้น ศาลจะอธิบายลักษณะของกระบวนการวิธีพิจารณา และให้คู่กรณียื่นชั้นรายงานกระบวนการพิจารณา ในการพิจารณาพยานหลักฐานจะต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว โดยที่ต้องมีการเตรียมพยานมาก่อนล่วงหน้า ในการพิจารณาจะต้องเป็นการพิจารณาอย่างเป็นมิตร และเรียบง่ายสำหรับบุคคลธรรมดา ด้วยเหตุนี้จึงมีการนำห้องพิจารณาแบบใหม่มาใช้ ซึ่งจะใช้โต๊ะกลมแทนบัลลังก์พิจารณาอย่างเช่นคดีทั่วไป ส่วนคำพิพากษาในวิธีพิจารณาคดีมโนสำเนาโดยหลักแล้วจะกระทำทันทีหลังจากมีการโต้เถียงโดยวาจาแล้ว คำพิพากษาอาจพิพากษาตามฟ้องหรือยกฟ้อง และอาจจะกำหนดให้มีการชำระเงินภายหลัง หรือสามารถผ่อนชำระได้ หลังจากมีคำพิพากษาแล้วคู่กรณีจะต้องห้ามมิให้มีการอุทธรณ์คำพิพากษา แต่อย่างไรก็ตามคู่กรณีสามารถคัดค้านต่อศาลชั้นเดียวกันเพื่อให้ศาลพิจารณาคดีตามรูปแบบปกติต่อไปได้

นอกจากการดำเนินคดีของผู้บริโภคในแต่ละรายแล้ว การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีคุ้มครองผู้บริโภคนับเป็นวิธีการที่จะแก้ปัญหาเรื่องความไม่คุ้มค่าในการดำเนินคดีเนื่องจากความเสียหายมีจำนวนไม่มากพอ การดำเนินคดีแบบกลุ่มสามารถให้ความหมายโดยทั่วไปได้คือเป็นการใช้สิทธิฟ้องคดีโดยกลุ่มบุคคลใดกลุ่มคนหนึ่งเพื่อเรียกร้องสิทธิและการเยียวยาความเสียหายของแต่ละบุคคล หรือตามผลประโยชน์ร่วมกันผ่านการดำเนินคดี

บทที่ 4

บทวิเคราะห์ความหมายของคดีผู้บริโภคกับหลักความเสมอภาค

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) บัญญัติให้ “คดีผู้บริโภค” หมายความว่า คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค ตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่นกับผู้ประกอบธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า บทบัญญัติดังกล่าวมิได้ระบุไว้โดยเฉพาะเจาะจงว่าคดีผู้บริโภคต้องเป็นคดีที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้อง เท่านั้น แต่บทบัญญัติดังกล่าวใช้ถ้อยคำโดยรวมเพียงว่า คดีผู้บริโภคหมายความรวมถึงคดีแพ่ง ที่พิพาทกันระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจ ในกรณีนี้ประธานศาลอุทธรณ์¹⁰⁶ ได้มีคำวินิจฉัยว่า คดีผู้บริโภคหมายความรวมถึงการที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็นโจทก์ฟ้องผู้บริโภคได้ด้วย¹⁰⁶ ซึ่งในกรณีนี้เป็นประเด็นปัญหาสำคัญ เนื่องจากพระราชบัญญัติดังกล่าวมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองผู้บริโภค อย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัดและมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค ดังนั้น ผู้ศึกษาจะได้ ทำการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นปัญหาดังกล่าวเกี่ยวกับมาตรา 3 (1) โดยเนื้อหาในบทที่ 4 นี้ จะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของ “ผู้บริโภค” และ “คดีผู้บริโภค” ของ ประเทศไทยกับประเทศออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น วิเคราะห์ ความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) กับหลักความเสมอภาค รวมถึงวิเคราะห์ตามคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2557 ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและจะได้นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่อไป ในอนาคต

¹⁰⁶ คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 1/2551, 40/2551 และ 52/2551

1. วิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของคำว่า “ผู้บริโภคร” และ “คดีผู้บริโภคร” ของประเทศไทยกับต่างประเทศ

การศึกษาในหัวข้อนี้จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสามประเทศนี้ได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิของผู้บริโภครเป็นอย่างมาก มีการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภครที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภครเป็นอย่างมาก รวมทั้งมีการให้หน่วยงานของรัฐที่มีประสิทธิภาพรับผิดชอบ โดยเฉพาะในการคุ้มครองบริโภครในการทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายในส่วนนี้แม้ว่ากฎหมายที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบอาจจะไม่ใช่กฎหมายวิธีสบัญญัติก็ตาม เนื่องจากการบัญญัติกฎหมายของแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทสภาพแวดล้อมของประเทศนั้น ๆ แต่โดยเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายในประเทศดังกล่าวนี้ได้บัญญัติไว้ครอบคลุมถึงประเด็นที่ได้นำมาศึกษา โดยจะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของคำว่า “ผู้บริโภคร” และ “คดีผู้บริโภคร” ของประเทศไทยกับประเทศออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น ดังนี้

1.1 ความหมายของ “ผู้บริโภคร”

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 มาตรา 3 ได้นิยามความหมายของคำว่า “ผู้บริโภคร” หมายความว่า ผู้บริโภครตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคร ซึ่งการจะพิจารณาว่าผู้ใดคือ “ผู้บริโภคร” จำต้องพิจารณาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคร พ.ศ. 2522

เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคร พ.ศ. 2522 มาตรา 3 ได้ให้คำนิยาม “ผู้บริโภคร” ไว้โดยหมายความว่า ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อซื้อสินค้าหรือรับบริการและหมายความรวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม ดังนั้น จึงสามารถแยกบุคคลที่เป็นผู้บริโภครตามบทนิยามความหมายนี้ออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1) ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ

“ผู้ซื้อ” เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “ซื้อ” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว หมายความว่ารวมถึง ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ หรือผู้ได้มาไม่ว่าด้วยประการใด ๆ โดยให้ค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่น และ “ผู้ได้รับบริการ” เมื่อพิจารณาประกอบกับนิยามคำว่า “บริการ” ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว หมายความว่า ผู้ได้รับการจัดทำกรงานให้ ผู้ได้รับสิทธิใด ๆ หรือได้

ใช้หรือได้ประโยชน์ในทรัพย์สินหรือกิจการใด ๆ โดยเสียค่าตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่น แต่ไม่รวมถึงการจ้างแรงงานตามกฎหมายแรงงาน

2) ผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการ

3) ผู้ใช้สินค้าหรือผู้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม ผู้บริโภคที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริโภคที่ได้มาซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจเท่านั้น หากแต่กฎหมายยังขยายขอบเขตให้ความคุ้มครองไปถึงผู้ใช้สินค้าหรือบริการโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม เป็นการขยายความผู้บริโภคให้รวมถึงบุคคลที่ไม่ได้มีความผูกพันทางสัญญากับผู้ประกอบธุรกิจ แต่บุคคลเหล่านั้นก็ใช้สินค้าหรือบริการของผู้ประกอบธุรกิจนั้นโดยชอบ ถือว่าเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคตามความเป็นจริง

ประกอบกับเมื่อพิจารณาจากแนวคำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ ซึ่งได้มีการวางหลักไว้ว่า กรณีที่เป็นผู้บริโภคจะต้องเป็น “ผู้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อนำมาใช้สอยด้วยตนเองหรือใช้ในกิจการของตนเองตามปกติ มิใช่ได้มาเพื่อนำไปขายต่อหรือนำไปใช้ผลิตสินค้าของตนเองโดยตรงหรือให้บริการต่อ โดยได้รับค่าตอบแทนจากตัวสินค้าหรือการให้บริการนั้นโดยตรง ย่อมเป็นผู้บริโภค”¹⁰⁷ จากหลักที่ได้จากแนวคำวินิจฉัยนี้ผู้บริโภคยังรวมถึงผู้ประกอบธุรกิจด้วย หากการซื้อสินค้าหรือบริการนั้นเป็นการใช้สอยในกิจการของตนเองตามปกติหรือเป็นการใช้สอยส่วนตัว ซึ่งเป็นการขยายความคำจำกัดความคำว่า “ผู้บริโภค” ให้กว้างขึ้น เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจรายย่อยที่ซื้อสินค้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ แต่ไม่ได้นำสินค้านั้นไปขายหรือให้บริการต่อโดยตรงก็ได้รับความคุ้มครองในฐานะ “ผู้บริโภค” ด้วย

ด้วยความเคารพผู้ศึกษามีความเห็นว่าการตีความในลักษณะดังกล่าวจะเป็นการขยายความคำจำกัดความคำว่า “ผู้บริโภค” เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจรายย่อยที่ซื้อสินค้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ แต่ไม่ได้นำสินค้านั้นไปขายหรือให้บริการต่อโดยตรงก็ได้รับความคุ้มครองในฐานะ “ผู้บริโภค” ก็ตาม แต่ปัจจุบันกลับพบว่ารวมไปถึงผู้ประกอบธุรกิจรายใหญ่ที่ซื้อสินค้าหรือบริการมาใช้ในวัตถุประสงค์ทางธุรกิจก็สามารถเป็นผู้บริโภคได้ ทั้งที่ผู้ประกอบธุรกิจรายใหญ่มีอำนาจต่อรองสูง สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในสินค้า และมีความสามารถในการจัดการความเสี่ยงทางการเงินหรือด้านอื่น ๆ ก็สามารถเป็นผู้บริโภคได้ ซึ่งเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่มุ่งให้ความคุ้มครองกับผู้บริโภคที่ยังขาด

¹⁰⁷ คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ที่ 50/2551, 59/2551, 56/2551 และ 57/2551

ความรู้ในเรื่องคุณภาพสินค้าหรือบริการ หรือผู้บริโภคที่ขาดอำนาจต่อรองในการทำสัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศออสเตรเลียตามที่พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) Section 4B¹⁰⁸ ให้คำนิยามของคำว่า “ผู้บริโภค” ไว้นั้น จะเห็นได้ว่า ประเทศออสเตรเลียไม่ได้ผูกติดกับลักษณะของสัญญาเป็นหลักในการพิจารณาว่าบุคคลใดเป็น “ผู้บริโภค” เพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้หลักเกณฑ์มูลค่าของสัญญาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาร่วมด้วย กล่าวคือ ผู้ที่ได้มาซึ่งสินค้าในราคาไม่เกินกว่า 40,000 เหรียญ ให้ถือว่าเป็นผู้บริโภค แต่ถ้าหากการได้มานั้นมากกว่า 40,000 เหรียญ จะต้องเป็นสินค้าประเภทเครื่องใช้ในบ้านเรือน อุปกรณ์บริโภคในครัวเรือน หรือบริโภคสินค้าที่เป็นยานพาหนะ จะเห็นได้ว่านิยามความหมาย “ผู้บริโภค” ของประเทศออสเตรเลียนั้นสามารถคุ้มครองผู้บริโภคและผู้ประกอบการรายย่อยได้ ในขณะที่ผู้ประกอบการรายใหญ่ที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูงก็ไม่ได้อยู่ในความหมายของผู้บริโภคตามบทนิยามนี้ ซึ่งนิยามของผู้บริโภค

¹⁰⁸The Trade Practices Act Section 4B : Consumers

- (1) For the purposes of this Act, unless the contrary intention appears :
- (a) a person shall be taken to have acquired particular goods as a consumer if, and only if:
- (i) the price of the goods did not exceed the prescribed amount; or
- (ii) where that price exceeded the prescribed amount the goods were of a kind ordinarily acquired for personal, domestic or household use or consumption of the goods consisted of a commercial road vehicle; and the person did not acquire the goods, or hold himself or herself out as acquiring the goods, for the purpose of re-supply or for the purpose of using them up or transforming them, in trade of commerce, in the course of a process of production or manufacture or of repairing or treating, in the course of a process of production or manufacture or of repairing or or treating other goods or fixtures on land; and
- (b) a person shall be taken to have acquired particular services as a consumer if, and only if:
- (i) the price of the services did not exceed the prescribed amount; or
- (ii) where that price exceeded the prescribed amount the services were of a kind ordinarily acquired for personal, domestic or household use or consumption.
- (2) For the purposes of subsection (1) :
- (a) the prescribed amount is \$ 40,000 or, if a greater amount is prescribed for the purposes of this paragraph, that greater amount;
- (b) subject to paragraph (c), the price of goods or services purchased by a person shall be taken to have been the amount paid or payable by the person for the goods or services;

ในประเทศออสเตรเลียมีความเหมือนกับของไทยในความหมายที่ว่าผู้บริโภคนั้นจะเป็นบุคคลหรือนิติบุคคลก็ได้ และผู้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อนำมาใช้สอยด้วยตนเองหรือใช้ในกิจการของตนเองตามปกติ มิใช่ได้มาเพื่อนำไปขายต่อหรือนำไปใช้ผลิตสินค้าของตนเองโดยตรง หรือให้บริการต่อโดยได้รับค่าตอบแทนจากตัวสินค้าหรือการให้บริการนั้นโดยตรง และยังรวมถึงผู้ประกอบธุรกิจด้วยหากการซื้อสินค้าหรือบริการนั้นเป็นการใช้สอยในกิจการของตนเองตามปกติ หรือเป็นการใช้สอยส่วนตัว แต่ไม่ได้้นำสินค้านั้นไปขายหรือให้บริการต่อโดยตรง ส่วนในประเด็นที่แตกต่างกันที่เห็นว่าประเทศไทยควรบัญญัติไว้เหมือนประเทศออสเตรเลีย คือ คำนิยามความหมายของผู้บริโภคในประเทศไทยนั้น ซึ่งไม่ได้กำหนดเกณฑ์จำนวนเงินหรือมูลค่าของสินค้าหรือบริการอันจะทำให้ผู้ประกอบการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่คิดว่ามีอำนาจต่อรองมากกว่าอาจเกิดการเอาเปรียบผู้บริโภครายย่อยในการดำเนินคดี รวมถึงการพิจารณาคดีผู้บริโภคในประเทศไทยนั้นยังคงขึ้นอยู่กับศาลยุติธรรมแผนกคดีผู้บริโภค มิใช่ศาลชำนาญพิเศษอย่างเช่นประเทศออสเตรเลีย ซึ่งผู้บริโภคอาจยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้บริโภคในเรื่องของขอบเขตของคดีผู้บริโภคว่าจะหมายถึงคดีประเภทใดบ้าง ดังนั้น หากต้องการให้ผู้บริโภคสามารถเข้าใจได้โดยง่าย เห็นว่าควรแยกประเภทคดีผู้บริโภคให้มีความชัดเจน หรือควรขยายความนิยามของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ให้มีชัดเจนเข้าใจได้โดยง่ายเหมือนเช่นในรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย ทั้งนี้ เพื่อให้บรรล่วัตถุประสงค์ตรงตามเจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภค

ส่วนความหมายของผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น โดยภาพรวมแล้วบุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองคือ “ผู้บริโภค” ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ คือ บุคคลที่ทำธุรกรรมว่าด้วยการบริโภค อันได้แก่ บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ ซึ่งจะมีนิยามที่แตกต่างกันไปตามกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง กฎหมายบางฉบับกำหนดว่าบุคคลธรรมดาเท่านั้นที่เป็นผู้บริโภคได้ บางฉบับกำหนดให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย แต่ส่วนใหญ่กฎหมายจะกำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน ซึ่งคล้ายคลึงกับของประเทศไทยที่นิยามความหมายของผู้บริโภคไว้ให้หมายความรวมถึงทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล รวมถึงจะกำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน ที่ผลิตหรือจำหน่ายแจกเพื่อขายแก่ผู้บริโภคสำหรับใช้ในบริเวณบ้าน ที่อยู่อาศัย โรงเรียน หรือเพื่อการใช้ส่วนบุคคลเพื่อบริโภคหรือความบันเทิงในหรือบริเวณดังกล่าว

สำหรับความหมายของผู้บริโภคในประเทศญี่ปุ่น เห็นได้ว่าในประเทศญี่ปุ่นนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติพื้นฐานการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ค.ศ. 1968 (The Consumer Protection Fundamental Law Act) เป็นแกนหลักในการกำหนดแผนการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งของรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และผู้ประกอบการให้ไปในทิศทางเดียวกัน การกำหนดหลักเกณฑ์ของผู้บริโภค คือ ต้องเป็นการบริโภคส่วนบุคคลหรือในครัวเรือน ซึ่งคล้ายคลึงกับของประเทศไทยที่กำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน

1.2 ความหมายของ “คดีผู้บริโภค”

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ของประเทศไทย ถูกออกแบบมาเพื่อจัดระบบวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเสียใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ให้ผู้บริโภคมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น 2) จัดกระบวนการค้นหาความจริงให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม 3) ปรับปรุงระบบวิธีพิจารณาคดีให้รวดเร็วและเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ที่เอื้อต่อการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภค และ 4) เสริมสร้างมาตรฐานทางจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ และป้องปรามผู้ประกอบการที่ไม่สุจริต โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ ได้บัญญัตินิยามความหมายของคดีผู้บริโภคไว้ในมาตรา 3 (1) ว่า “คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 หรือตามกฎหมายอื่น กับผู้ประกอบการธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ” กล่าวคือ คู่ความฝ่ายหนึ่งต้องเป็นผู้บริโภคหรือเป็นผู้ฟ้องคดีแทนผู้บริโภค ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ประกอบการธุรกิจ ซึ่งจากการศึกษาในเรื่องก่อนหน้านี้นี้ทำให้ทราบว่าตามมาตรา 3 (1) นั้น คดีผู้บริโภคหมายความรวมถึงคดีที่ผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภคได้ด้วย ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นอาจทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะเสียหายได้

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคดีผู้บริโภคของประเทศออสเตรเลียนั้น เห็นได้ว่าประเทศออสเตรเลียบัญญัติไว้แตกต่างจากของประเทศไทย โดยกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ออสเตรเลียตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ที่บังคับใช้เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคนั้น มีบทบัญญัติที่ห้ามมิให้ผู้ประกอบการกระทำการซึ่งเป็นการทำให้เข้าใจผิดหรือกระทำการโดยมีเจตนาที่หลอกลวงให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด¹⁰⁹ และระบุนครมิตที่ห้ามมิให้ผู้ประกอบการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือแสดงข้อความที่จะทำให้เข้าใจผิดเป็นการเฉพาะเรื่อง ได้แก่ มาตรฐานทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณของสินค้า การเป็นสินค้าใหม่ การได้รับการสนับสนุน ได้รับอนุมัติ มีคุณสมบัติ มีอุปกรณ์หรือมีประโยชน์ในการใช้งานใด ๆ ที่

¹⁰⁹The Trade Practices Act 1974 Section 52 (1)

สินค้านั้น ไม่มี การที่ผู้ประกอบการเป็นผู้ประกอบการที่ได้รับการสนับสนุน ได้รับอนุญาต หรือมีการร่วมกิจการทั้ง ๆ ที่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก การซ่อมแซมและอะไหล่ สินค้า หรือเกี่ยวกับแหล่งผลิตสินค้า ข้อมูลเกี่ยวกับการมีอยู่หรือการยกเว้นของผลของเงื่อนไขใด ๆ การรับรอง การรับประกัน และสิทธิในการเยียวยาความเสียหาย¹¹⁰ นอกจากนี้แล้วในเรื่องการแสดง ข้อความที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ยังบัญญัติครอบคลุมไปถึงเรื่องที่คิด¹¹¹ การจ้างงาน¹¹² ระเบียบที่นำมาใช้กับการประกอบการ¹¹³ และกิจกรรมของธุรกิจของผู้ประกอบการ¹¹⁴ ซึ่งเมื่อผู้ประกอบการฝ่าฝืน บทบัญญัติในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ผู้บริโภคมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยาความเสียหาย หรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษตามกฎหมาย ผู้เสียหายอาจยื่นฟ้องคดีต่อศาลของมลรัฐ และอาจยื่นฟ้องเป็นคดีในศาลหรือคดีแพ่งสามัญก็ได้ ส่วนผู้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยา ความเสียหาย หรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษตามกฎหมาย ได้แก่ ผู้บริโภค หรือ คณะกรรมการแข่งขันและผู้บริโภคเป็นผู้ยื่นคำร้องแทน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายคุ้มครอง ผู้บริโภคของออสเตรเลียเป็นกฎหมายที่ดีที่คุ้มครองสิทธิผู้บริโภคได้อย่างครอบคลุม ซึ่งบัญญัติไว้ อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการห้ามมิให้ผู้ประกอบการกระทำการซึ่งเป็นการทำให้เข้าใจผิดหรือกระทำโดย มิเจตนาที่หลอกลวงผู้บริโภค หรือแม้แต่การแสดงข้อความต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิดเป็น การเฉพาะเรื่องซึ่งครอบคลุมไปถึงเรื่องที่คิด การจ้างงาน และกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้ประกอบการ หากผู้ประกอบการฝ่าฝืน กฎหมายก็ให้สิทธิแก่ ผู้บริโภค หรือคณะกรรมการแข่งขันและ ผู้บริโภคเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยาความเสียหายหรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษ ตามกฎหมาย ซึ่งในส่วนประเด็นที่แตกต่างกันที่เห็นว่าประเทศไทยควรนำมาแก้ไขให้สอดคล้อง กับประเทศออสเตรเลีย คือ การตีความคำว่า “คดีผู้บริโภค” ไม่ควรให้หมายความรวมถึง ผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภคได้ด้วย ควรจะมีการแก้ไขกำหนดนิยามดังกล่าวเพื่อให้เกิดความชัดเจน ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมกัน

ส่วนความหมายของคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น โดยประเทศ สหรัฐอเมริกาไม่มีการจัดตั้งศาลคดีผู้บริโภคไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการฟ้องคดีและการ

¹¹⁰The Trade Practices Act, 1974 Section 53

¹¹¹The Trade Practices Act, 1974 Section 53A

¹¹²The Trade Practices Act, 1974 Section 53B

¹¹³The Trade Practices Act, 1974 Section 55

¹¹⁴The Trade Practices Act, 1974 Section 59

ดำเนินคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงกระทำที่ศาลตามปกติเหมือนคดีแพ่งทั่วไป เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาก็ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะเช่นกัน กล่าวคือ ไม่มีการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะ วิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้ ทั้งตามกฎหมายของสหพันธรัฐหรือกฎหมายของมลรัฐ การพิจารณาคดีส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคดีคุ้มครองผู้บริโภคในศาลมลรัฐมักจะเป็นคดีมโนสำเนา ซึ่งหากผู้บริโภคตัดสินใจที่จะดำเนินคดีกับผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคสามารถยื่นฟ้องคดีต่อศาลแขวงเพื่อให้มีการดำเนินคดีมโนสำเนาได้ ซึ่งนอกจากการดำเนินคดีมโนสำเนาของผู้บริโภคแต่ละรายแล้ว คดีคุ้มครองผู้บริโภคยังเป็นคดีที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก ผู้บริโภคสามารถเลือกดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ได้อีกทางหนึ่ง ดังนั้น เห็นได้ว่า แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาจะไม่มีการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะ แต่โดยภาพรวมแล้วบุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง คือ ผู้บริโภค ผู้ที่ทำธุรกรรมว่าด้วยการบริโภค อันได้แก่ บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ กฎหมายก็คุ้มครองผู้บริโภคโดยกำหนดให้วิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งก็คล้ายคลึงกับของประเทศไทย แต่แตกต่างตรงที่ของประเทศไทยให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภคได้ด้วย

สำหรับประเทศญี่ปุ่นนั้น ในการฟ้องคดีและการดำเนินคดีผู้บริโภคในประเทศ กระทำที่ศาลตามปกติเหมือนคดีแพ่งทั่วไป การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคก็ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ วิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้ ซึ่งในประเทศญี่ปุ่นได้มีการกำหนดวิธีพิจารณาคดีมโนสำเนาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งครอบคลุมถึงการดำเนินคดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 300,000 เยน โดยที่โจทก์ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริโภค หรือจะเป็นนิติบุคคลก็สามารถดำเนินคดีในรูปแบบนี้ได้ อย่างไรก็ตาม การดำเนินคดีมโนสำเนาในคดีคุ้มครองผู้บริโภคยังไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก คดีส่วนใหญ่ที่ใช้วิธีพิจารณาคดีมโนสำเนานี้มักจะเป็นคดีจราจรและคดีผู้ขับขี่เป็นส่วนใหญ่ จึงมีการตั้งคำถามในญี่ปุ่นว่าการดำเนินคดีคุ้มครองผู้บริโภคในรูปแบบนี้จะมีความเหมาะสมหรือไม่ การฟ้องคดีคุ้มครองผู้บริโภคที่เกิดจากสัญญาซื้อขายสินค้าโดยความชำรุดบกพร่องของสินค้าไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อร่างกายผู้บริโภค หรือกรณีการบริการไม่ได้รับความพึงพอใจของผู้บริโภค กรณีดังกล่าวจำเป็นต้องมีการพิจารณาหลักฐานโดยละเอียด และการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่ได้มีแต่เฉพาะการเยียวยาความเสียหายที่เป็นตัวเงินเท่านั้น ในการเยียวยาความเสียหายอาจจะใช้

วิธีการเปลี่ยนหรือซ่อมแซมสินค้าก็ได้ ในที่สุดแล้วควรจะมีการเปลี่ยนแปลงระบบเพื่อให้สามารถ
 เยียวหาความเสียหายที่เป็นความเสียหายจำนวนเล็กน้อยให้แก่ผู้บริโภคได้ด้วย

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบความหมายของผู้บริโภค และคดีผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา
 คดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กับความหมายของผู้บริโภคตามกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย
 ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น

ข้อพิจารณา	ประเทศไทย	ประเทศออสเตรเลีย	ประเทศสหรัฐอเมริกา	ประเทศญี่ปุ่น
ผู้บริโภค	1) ผู้ซื้อหรือ ผู้ได้รับบริการจากผู้ ประกอบธุรกิจ 2) ผู้ซึ่งได้รับการเสนอ หรือการชักชวนจาก ผู้ประกอบการเพื่อให้ ซื้อสินค้า 3) ผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับ บริการ จากผู้ประกอบการ ธุรกิจ	บุคคลใดก็ตามที่ ได้มาซึ่งสินค้าหรือ บริการที่มีมูลค่า เท่ากับ 40,000 เหรียญ หรือน้อย กว่านั้น ให้ถือเป็น “ผู้บริโภค” หรือ มากกว่านั้นก็ได้ หากเป็นการบริโภค ในครัวเรือน	ผู้ที่ทำธุรกรรมว่าด้วย การ บริโภค อันได้แก่ บุคคลที่ ซื้อหรือใช้สินค้าหรือ บริการ	บุคคลทั่วไปที่ กระทำการเพื่อ วัตถุประสงค์ นอกเหนือ ทางการค้าขาย ธุรกิจ ความ ชำนาญ วิชาชีพ ของตน ถือว่า เป็นผู้บริโภค
การฟ้องคดี ผู้บริโภค	ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจ ฟ้องคดีแทนผู้บริโภค หรือตามกฎหมายอื่น กับ ผู้ประกอบการซึ่ง พิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิ หรือหน้าที่ตามกฎหมาย อันเนื่องมาจากการ บริโภคสินค้าหรือบริการ ตามพระราชบัญญัติวิธี พิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551	ผู้บริโภค หรือคณะ กรรมการว่าด้วยการ แข่งขันและ ผู้บริโภคเป็นผู้ยื่นคำ ร้องต่อศาลเพื่อ เยียวยาความ เสียหาย ตาม พระราชบัญญัติวิธี ปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974	ไม่มีการจัดตั้งศาลคดี ผู้บริโภคไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการฟ้องคดีและ การดำเนินคดีผู้บริโภคจึง กระทำที่ศาลตามปกติ เหมือนคดีแพ่งทั่วไป และ ไม่มีการบัญญัติกฎหมายวิธี พิจารณาเป็นการเฉพาะ วิธีพิจารณาเป็นไปตาม ประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความแพ่ง	ในการฟ้องคดี และการดำเนิน คดีผู้บริโภค กระทำที่ศาล ตามปกติเหมือน คดีแพ่งทั่วไป และวิธีพิจารณา เป็นไปตาม ประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณา ความแพ่ง

จากตารางดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ในส่วนของความหมายของผู้บริโภค ประเทศไทยได้ให้นิยามความหมายไว้โดยหมายถึง 1) ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ 2) ผู้
 ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้า 3) ผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับ

บริการ จากผู้ประกอบการ ส่วนประเทศออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น ผู้บริโภคจะหมายถึง บุคคล หรือผู้ที่ทำธุรกรรมเพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภค อันได้แก่บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ และในประเทศออสเตรเลียได้มีการกำหนดมูลค่าตามสัญญาไว้ด้วย คือ การได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการต้องมีมูลค่าเท่ากับ 40,000 เหรียญหรือน้อยกว่านั้นให้ถือเป็น ผู้บริโภค หรือมากกว่านั้นก็ได้หากเป็นการบริโภคในครัวเรือน ทำให้ผู้ประกอบการรายย่อย ได้รับความคุ้มครองด้วย

ส่วนการฟ้องคดีผู้บริโภค ในประเทศไทยนั้นผู้มีสิทธิฟ้องคดีผู้บริโภค ได้แก่ ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค หรือตามกฎหมายอื่น กับผู้ประกอบการซึ่งพิพาทกัน เกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ส่วนประเทศออสเตรเลียผู้ฟ้องคดีได้แก่ ผู้บริโภค หรือคณะ กรรมการว่าด้วยการแข่งขันและผู้บริโภคเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยา ความเสียหายตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่นการฟ้องคดีผู้บริโภคเป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เนื่องจากไม่มีการ บัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะ

2. วิเคราะห์ความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดี ผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) กับหลักความเสมอภาค

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 23 สิงหาคม 2551 เป็นต้นมา โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้เนื่องมาจากโดยที่ปัจจุบันระบบ เศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีการนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ ในการผลิตสินค้าและบริการมากขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเรื่องของคุณภาพ สินค้าหรือบริการตลอดจนเทคนิคการตลาดของผู้ประกอบการ ทั้งยังขาดอำนาจต่อรองในการเข้า ทำสัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ ทำให้ผู้บริโภคถูกเอาเปรียบอยู่เสมอ นอกจากนี้ เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นกระบวนการในการเรียกร้องค่าเสียหายต้องใช้เวลาและสร้างความยุ่งยาก ให้แก่ผู้บริโภคที่จะต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งไม่อยู่ในความรู้เห็นของตนเอง อีกทั้งต้อง เสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสูง ผู้บริโภคจึงตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบจนบางครั้งนำไปสู่การใช้ วิธีการที่รุนแรงและก่อให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างผู้ประกอบการกับกลุ่มผู้บริโภคที่ไม่ได้รับความ เป็นธรรม อันส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ สมควรให้มีระบบ วิธีพิจารณาคดีที่เอื้อต่อการใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหาย

ได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัดและมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค ขณะเดียวกันเป็นการส่งเสริมให้ผู้ประกอบธุรกิจหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการให้ดียิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น

แม้พระราชบัญญัติฉบับนี้ จะมีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการอำนวยความสะดวกให้ผู้บริโภคมากขึ้นกว่าเดิมหลายประการ เช่น ผู้บริโภคสามารถฟ้องคดีได้ด้วยวาจา ผู้บริโภคไม่ต้องเสียค่าขึ้นศาลในการฟ้องคดี เป็นต้น ทำให้ผู้บริโภคสามารถอาศัยกฎหมายดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความเป็นธรรมจากผู้ประกอบธุรกิจจึงมีความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมมากขึ้นกว่าเดิมมาก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำพระราชบัญญัติฉบับนี้มาใช้ก็คือ นอกจากพระราชบัญญัตินี้จะถูกลำนำไปใช้บังคับกับคดีที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องผู้ประกอบธุรกิจแล้ว พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังถูกลำนำไปใช้บังคับกับคดีที่ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยด้วย กล่าวคือ การที่ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเกี่ยวกับข้อพิพาทอันเกิดจากการบริโภคสินค้าหรือบริการจึงเป็นคดีผู้บริโภคตามความหมายของบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ด้วย อันเป็นปัญหาสืบสนว่ากรณีที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) บังคับใช้ในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยด้วยนั้นจะเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่

ประเด็นศึกษา

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ที่บัญญัติให้ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยได้ด้วยนั้น จะเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน หรือไม่

ใน ส่วนแรกผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์เกี่ยวกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ก่อน ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้ จากเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 วัตถุประสงค์ที่สำคัญของพระราชบัญญัตินี้มี 4 ประการ คือ

- 1) ให้ผู้บริโภคมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น
- 2) จัดกระบวนการค้นหาความจริงให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม
- 3) ปรับปรุงระบบวิธีพิจารณาคดีให้รวดเร็วและเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ที่เอื้อต่อการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภค
- 4) เสริมสร้างมาตรฐานตามจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจและป้องปรามผู้ประกอบการธุรกิจที่ไม่สุจริต

เห็นว่า วัตถุประสงค์ของการประกาศใช้พระราชบัญญัติดังกล่าวที่สำคัญ คือ ต้องการคุ้มครองผู้บริโภคนเป็นหลัก เนื่องจากผู้บริโภคถือว่ามีศักดิ์ฐานะที่ด้อยกว่าผู้ประกอบการธุรกิจในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ ความรู้ด้านการตลาด หรืออำนาจต่อรองต่าง ๆ ทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่ตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบผู้ประกอบการ หลักการที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายมีความเท่าเทียมกัน จึงไม่อาจสนองเจตนารมณ์ในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคได้ จึงนำมาสู่การประกาศใช้กฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค ที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภคให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ดี หลังจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีผลบังคับใช้ ปรากฏว่ามีผู้นำคดีมาฟ้องต่อศาลยุติธรรมทั้งผู้บริโภคและผู้ประกอบการ ทำให้ปริมาณคดีผู้บริโภคเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากกว่าคดีแพ่งทั่วไป และส่วนใหญ่โจทก์เป็นผู้ประกอบการที่เป็นสถาบันการเงิน ให้สินเชื่อส่วนบุคคล กู้ยืม สินเชื่อบัตรเครดิต และเช่าซื้อ เป็นผู้ฟ้องคดี ซึ่งล้วนแต่เป็นบริษัทหรือสถาบันการเงินขนาดใหญ่ที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูง ซึ่งไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อให้ผู้บริโภคได้ใช้สิทธิเพื่อเยียวยาความเสียหายของตนเอง ดังเช่นมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว¹¹⁵ เป็นกรณีให้สิทธิผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภคเท่ากับให้นำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคมาใช้บังคับแก่ผู้บริโภคเสียเอง ซึ่งขัดกับเจตนารมณ์และหลักกฎหมายการใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติ หรือกรณีการมีบทบัญญัติที่ให้โอกาสผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้โดยง่าย กล่าวคือ มาตรา 24¹¹⁶ ที่ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว และออกหมายเรียกจำเลยให้มาศาลตามกำหนดนัดเพื่อการไต่ถาม ให้การ และสืบพยานในวันเดียวกันนั้น เมื่อปัจจุบันคดีผู้บริโภคส่วนมากคือคดีที่ผู้บริโภคถูกฟ้องเป็นจำเลยเสียเอง ผู้บริโภคก็จะถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยรวดเร็วและเคร่งครัดเช่นเดียวกัน กรณีดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคที่อาจจะไม่พร้อมในการเข้ามาต่อสู้คดีในระยะเวลาอันรวดเร็ว นั้นอาจต้องเสียโอกาสในการต่อสู้คดี ขณะเดียวกันผู้ประกอบการซึ่งแต่เดิมต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและขั้นตอนต่างๆ มากกว่า กลับได้รับประโยชน์อย่างมาก

¹¹⁵พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 17 “ในกรณีที่ผู้ประกอบการจะฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคและผู้ประกอบการมีสิทธิเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลหรือต่อศาลอื่นได้ด้วย ให้ผู้ประกอบการเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลได้เพียงแห่งเดียว”

¹¹⁶พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 24 วรรคหนึ่ง “เมื่อศาลตั้งรับคำฟ้องแล้ว ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว และออกหมายเรียกจำเลยให้มาศาลตามกำหนดนัดเพื่อการไต่ถาม ให้การ และสืบพยานในวันเดียวกัน ทั้งนี้ ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องหรือสำเนานับที่คำฟ้องให้จำเลย และสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วย”

จากพระราชบัญญัติฉบับนี้ กรณีจึงไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการตรากฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร

ดังนั้น การที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) บัญญัติว่า “คดีผู้บริโภค” หมายความว่า “คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 กับผู้ประกอบการซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าและบริการ” ทำให้คดีผู้บริโภคตามคำนิยามนี้จึงหมายถึง คดีที่พิพาทกันระหว่างผู้ประกอบการกับผู้บริโภค โดยไม่คำนึงถึงว่าฝ่ายใดจะเป็นโจทก์หรือเป็นจำเลย แต่ยึดเอาสถานะระหว่างคู่ความเป็นหลักว่าจะต้องเป็นผู้ประกอบการฝ่ายหนึ่งกับผู้บริโภคอีกฝ่ายหนึ่ง และไม่คำนึงว่าเนื้อหาของคดีจะเป็นคดีที่เกิดจากปัญหาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการหรือไม่ จึงทำให้คดีแพ่งทั่วไปที่ไม่ใช่คดีผู้บริโภคโดยแท้ เช่น คดีที่สถาบันการเงินฟ้องเรียกหนี้เงินกู้จากลูกค้า คดีกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา หรือคดีที่สถาบันการเงินต่าง ๆ ฟ้องเรียกให้ลูกค้าชำระหนี้บัตรเครดิต กลายเป็นคดีผู้บริโภค จึงเป็นการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการตรากฎหมาย ทำให้ผู้บริโภคที่ฟ้องคดีภายใต้กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควรเสมือนเป็นการซ้ำเติมผู้บริโภคมากกว่าเป็นการคุ้มครองผู้บริโภค ฉะนั้น เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภคอย่างแท้จริง จึงควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าว

ประเด็นต่อไป คือ การนำพระราชบัญญัติฉบับนี้มาใช้บังคับเพื่อคุ้มครองผู้ประกอบการ จะเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ นั้น

เห็นว่า หลักความเสมอภาคหรือที่เรียกว่าหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายหรืออีกนัยหนึ่งสิทธิของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันนี้ กล่าวได้ว่ามีบัญญัติรับรองอยู่ในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยแทบทุกรัฐ หลักความเสมอภาคนี้หมายความว่าองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญให้แตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญให้แตกต่างกันก็ตีการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญให้เหมือนกันก็ดี ย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค¹¹⁷

¹¹⁷วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครอง*, กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2538, หน้า 34 - 35

หลักความเสมอภาคจึงมิได้หมายถึงความเท่าเทียมกันในทุกกรณี สาระสำคัญก็คือ เป็นหลักการที่เรียกร้องให้ “ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของ เรื่องนั้น ๆ”¹¹⁸ และหากจะมีการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกัน หรือปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกัน ซึ่งถือเป็นการเลือกปฏิบัติ นั้น จะกระทำได้ต่อเมื่อเป็นเหตุผลอันสืบเนื่องมาจากธรรมชาติของเรื่องนั่นเอง หรือเป็นกรณีที่ได้ว่าการปฏิบัติให้แตกต่างกันนั้นมีเหตุผลอันหนักแน่นสมควรรับฟังได้ต่อการปฏิบัติในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง นอกจากนี้ การปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันนั้นจะต้องมุ่งหมายเพื่อวัตถุประสงค์ในทางที่ ชอบธรรม และจะต้องเป็นไปตามหลักความได้สัดส่วนด้วย นั่นคือการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกัน นั้นจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย โดยวิธีการที่เป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ของกฎหมาย และต้องเป็นวิธีที่มีความเหมาะสมและมีความจำเป็น ดังนั้น หากปรากฏว่า การปฏิบัติให้แตกต่างกันดังกล่าวนี้ได้ตั้งอยู่บนเหตุผลอันสมควร กรณีจึงอาจถือได้ว่าเป็นการ เลือกปฏิบัติที่ไม่ขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคดังกล่าวข้างต้นปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 ที่บัญญัติรับรองให้บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ไม่ว่าชายหรือหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายภาพหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้จากบทบัญญัติดังกล่าวรัฐจึงต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกัน ในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกันก็ดี หรือการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็ย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค ด้วยเหตุนี้ หลักความเสมอภาคจึงไม่ได้บังคับให้องค์กรต่าง ๆ ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลทุกคน อย่างเดียวกัน ตรงกันข้ามกลับบังคับให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน เฉพาะแต่บุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญเท่านั้น ที่องค์กรต่าง ๆ ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างเดียวกัน

¹¹⁸บรรเจิด สิงคะเนติ, *โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค*, กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา, 2543, หน้า 3

เมื่อพิจารณานิยามคำว่า “คดีผู้บริโภคร” ตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 ที่ให้หมายความรวมถึงคดีที่ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภครได้ด้วยนั้น เห็นว่า เจตนารมณ์สำคัญของพระราชบัญญัติดังกล่าวก็เพื่อที่จะคุ้มครองสิทธิของ ผู้บริโภครที่มีความแตกต่างในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจให้ได้รับการคุ้มครองจากการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจเป็นสำคัญ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 ได้บัญญัติรับรองให้บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน และห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ดังนั้น รัฐจึงต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกันก็ดี หรือการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็ย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค ในกรณีนิยามคำว่า “คดีผู้บริโภคร” ตามมาตรา 3 (1) นี้ ผู้ประกอบธุรกิจกับผู้บริโภครซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกันอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ในเรื่องหลักการตลาด หรืออำนาจต่อรอง อันถือการแตกต่างกันในสาระสำคัญ ดังนั้น การที่ มาตรา 3 (1) ได้บัญญัติให้ใช้บังคับโดยให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภครได้ เช่นเดียวกับที่ผู้บริโภครฟ้องผู้ประกอบธุรกิจได้ด้วยนั้น เท่ากับให้ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับความรู้ รวมถึงอำนาจต่อรองที่ดีกว่าใช้มาตราดังกล่าวเป็นช่องทางในการบังคับคดีกับผู้บริโภคร ทำให้ผู้บริโภครต้องตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบผู้ประกอบธุรกิจ ประกอบกับการนำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภครที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภครมาใช้บังคับแก่ผู้บริโภครเสียเองนั้น ย่อมเป็นการไม่สอดคล้องกับกฎหมายสารบัญญัติที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคร เนื่องจากวิธีพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 ต้องพิจารณาด้วยความรวดเร็ว ประหยัด มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมการนำพระราชบัญญัติฉบับนี้มาใช้บังคับกับคดีประเภทนี้ จึงมิใช่การคุ้มครองผู้บริโภคร แต่เป็นการคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจ ผลที่ตามมาคือผู้บริโภครยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบในความไม่เท่าเทียมกันเช่นเดิมก่อนที่พระราชบัญญัติดังกล่าวจะใช้บังคับ ส่วนการที่พระราชบัญญัติฉบับนี้มีบทบัญญัติที่เป็นการเอื้อประโยชน์หรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภครมากกว่าผู้ประกอบธุรกิจนั้น ก็เป็นเพียงวิธีการที่เป็นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายและเป็นวิธีที่มีความเหมาะสมและมีความจำเป็น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภครที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภครเป็นสำคัญเท่านั้น หากใช่เป็นการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมอันจะถือเป็นการเลือกปฏิบัติแต่อย่างใดไม่ เพราะผู้บริโภครกับผู้ประกอบธุรกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างกันในสาระสำคัญ จึงต้องปฏิบัติให้แตกต่างกันตามหลักความเสมอภาค

ดังนั้น การที่มาตรา 3 (1) บัญญัติโดยให้สิทธิผู้ประกอบการสามารถฟ้องผู้บริโภคดีเช่นเดียวกับที่ผู้บริโภคนำผู้ประกอบการฟ้องได้ ถือเป็นกรปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน ย่อมไม่เป็นธรรม ไม่สอดคล้องตามหลักความเสมอภาค ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

3. วิเคราะห์คำตั้งศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2557

3.1 ข้อเท็จจริงตามคำร้องและคำขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย

ข้อเท็จจริงในคดีนี้คือ ศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน สาขาปาย ส่งคำโต้แย้งของจำเลยทั้งสาม บริษัท ปายคำ ฮายค้อเวย์ จำกัด ที่ 1 นางโมนาลิสา ศิริสกุลชัย ที่ 2 และนายชินโชติ ศิริสกุลชัย ที่ 3 ในคดีแพ่งหมายเลขดำที่ ผบ.111/2554 หมายเลขแดงที่ ผบ.20/2556 เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 211 โดยมีข้อเท็จจริงตามคำร้องและเอกสารประกอบสรุปได้ว่า ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) เป็นโจทก์ ยื่นฟ้องจำเลยทั้งสามตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ต่อศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน สาขาปาย ในคดีหมายเลขดำที่ ผบ.111/2554 ขอให้พิทักษ์สัญญาบัญชีเดินสะพัด กู้เบิกเงินเกินบัญชี กู้เงินประจำ สัญญาปรับโครงสร้างหนี้ ค้ำประกัน จำนอง จำเลยทั้งสามยื่นคำให้การต่อสู้คดีว่า คดีนี้โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องตามพระราชบัญญัติดังกล่าว จึงขอให้ประธานศาลอุทธรณ์มีคำวินิจฉัยตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 8 ซึ่งประธานศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่า คดีของโจทก์เป็นคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) และ (3) คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด จำเลยทั้งสามโต้แย้งว่า พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) มาตรา 16 มาตรา 20 วรรคสอง มาตรา 31 มาตรา 34 มาตรา 51 มาตรา 61 และมาตรา 64 ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 มาตรา 30 และมาตรา 40 (3)

โดยตามประเด็นปัญหาที่ได้ศึกษาในเรื่องนี้ เป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ที่จำเลยโต้แย้งว่า มาตรา 3 (1) เปิดโอกาสให้โจทก์ในฐานะผู้ประกอบการเข้ามาใช้สิทธิดำเนินคดีกับจำเลยทั้งสามในฐานะผู้บริโภคเป็นการขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 มาตรา 30 และมาตรา 40 ซึ่งยังไม่เคยมีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับบทบัญญัติมาตราดังกล่าว และหากปล่อยให้โจทก์ใช้สิทธิดำเนินคดีต่อไป ก็จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลยทั้งสามตลอดกระบวนการดำเนินคดีนี้ เนื่องจากบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติดังกล่าวแตกต่างจากประมวลกฎหมาย

วิธีพิจารณาความแพ่ง อันเป็นกฎหมายหลักที่เป็นที่ยอมรับและคุ้มครองสิทธิทั่วไป เท่ากับพระราชบัญญัตินี้ให้สิทธิผู้ประกอบการค้าหรือธนาคารโจทก์ในคดีนี้ ดำเนินคดีผู้บริโภคร่วมกับจำเลยทั้งสามมากกว่าการดำเนินคดีกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้บริโภคร่วม และเป็นการให้สิทธิบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการก็มีสิทธิดำเนินคดีน้อยกว่าผู้ประกอบการค้าหรือธนาคารโจทก์คดีนี้ อันเป็นผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลยทั้งสามและผู้บริโภคร่วมอื่นทั่วไป จำเลยทั้งสามเห็นว่าถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 ต้องเสียสิทธิในความเสมอภาคกันในทางกฎหมายและไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 และเสียสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาที่ถูกต้อง และเป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (3) จึงขอให้ส่งคำโต้แย้งของจำเลยทั้งสามเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย

3.2 การพิจารณาในชั้นศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลได้พิจารณาความเห็นของตุลาการประจำคดีที่มีคำสั่งไม่รับคำร้องดังกล่าวไว้พิจารณาวินิจฉัยแล้ว เห็นพ้องด้วยกับความเห็นของตุลาการประจำคดีในประเด็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ว่า

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 นั้น เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดวิธีพิจารณาไว้เป็นพิเศษสำหรับคดีผู้บริโภค มีเจตนารมณ์มุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคเพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และมีประสิทธิภาพ ให้ผู้บริโภคมีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น เป็นการจัดกระบวนการค้นหาความจริงให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เป็นการส่งเสริมให้ผู้ประกอบการเห็นถึงความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ช้าอยู่ก่อนที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับตกอยู่ในบังคับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งถูกออกแบบมาสำหรับการดำเนินคดีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายมีสถานะที่เท่าเทียมกัน โดยมีได้คำนึงถึงความแตกต่างของคู่ความทั้งในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา หรืออำนาจต่อรองที่เหนือกว่า ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบการจึงอยู่บนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกัน หลักการที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงไม่อาจทำให้เจตนารมณ์ในการอำนวยความยุติธรรมในคดีผู้บริโภคบรรลุเป้าประสงค์ได้ โดยมาตรา 3 (1) เป็นบทนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” โดยไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องผู้ประกอบการเป็นจำเลยเท่านั้น หากแต่รวมถึงคดีที่ผู้ประกอบการเป็นโจทก์ฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยด้วยถ้าข้อพิพาทนั้นสืบเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ดังที่ปรากฏตามมาตรา 17 ซึ่งได้

บัญญัติไว้ โดยกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคนั้นคดีผู้บริโภคนั้นได้ด้วย ซึ่งหากจะมุ่งคุ้มครองผู้บริโภคโดยการจะออกกฎหมายให้ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการได้แต่เพียงฝ่ายเดียวย่อมขัดต่อหลักความเป็นธรรมอันเป็นหลักสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความ ดังนั้นจึงไม่สามารถกำหนดห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องคดีผู้บริโภคนั้นคดีผู้บริโภคนั้นได้ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) มาตรา 16 มาตรา 20 วรรคสอง มาตรา 31 มาตรา 34 มาตรา 51 และมาตรา 64 จึงเป็นเพียงการบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากคดีแพ่งสามัญทั่วไป เพื่อให้วิธีพิจารณาในคดีผู้บริโภคเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญ อันเป็นความเสมอภาคทางกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในทางชอบธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคอย่างเท่าเทียมกัน มิได้เป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อบุคคลตามรัฐธรรมนุญ มาตรา 30 โดยกฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป มิได้มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง อีกทั้งไม่ได้กระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนุญรับรองไว้ ตามรัฐธรรมนุญ มาตรา 29 และมีใช้บทบัญญัติที่ตัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรมตามรัฐธรรมนุญ มาตรา 40 (3) คำโต้แย้งดังกล่าวจึงไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัยตามรัฐธรรมนุญ มาตรา 211 วรรคสอง จึงมีคำสั่งไม่รับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัย

3.3 ปัญหาเกี่ยวกับประเด็นแห่งคดีตามคำร้อง

จากคำสั่งศาลรัฐธรรมนุญที่ 3/2557 วันที่ 8 มกราคม 2557 ผู้ศึกษามีความเห็นสอดคล้องกับคำสั่งศาลรัฐธรรมนุญที่วินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 16 มาตรา 20 วรรคสอง มาตรา 31 มาตรา 34 มาตรา 51 และมาตรา 64 เป็นเพียงการบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากคดีแพ่งสามัญทั่วไป เพื่อให้วิธีพิจารณาในคดีผู้บริโภคเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญ อันเป็นความเสมอภาคทางกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในทางชอบธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคอย่างเท่าเทียมกัน มิได้เป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อบุคคลตามรัฐธรรมนุญ มาตรา 30 โดยกฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป มิได้มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง อีกทั้งไม่ได้กระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนุญรับรองไว้ ตามรัฐธรรมนุญ มาตรา 29 และมีใช้บทบัญญัติที่ตัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมตามรัฐธรรมนุญมาตรา 40 (3) คำโต้แย้งดังกล่าวมาทุกกรณีจึงไม่

เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 211 วรรคสอง จึงมีคำสั่งไม่รับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัย

แต่สำหรับประเด็นที่ว่าพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 หรือไม่นั้น โดยในประเด็นนี้ตามคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยโดยให้เหตุผลว่า มาตรา 3 (1) เป็นบทนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” โดยไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจเป็นจำเลยเท่านั้น หากแต่รวมถึงคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์ฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยด้วย ถ้าข้อพิพาทนั้นสืบเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ดังที่ปรากฏตามมาตรา 17 ซึ่งได้บัญญัติไว้โดยกำหนดให้ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้ด้วย ซึ่งหากจะมุ่งคุ้มครองผู้บริโภคโดยการจะออกกฎหมายให้ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการได้แต่เพียงฝ่ายเดียว ย่อมขัดต่อหลักความเป็นธรรมอันเป็นหลักสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความ ดังนั้นจึงไม่สามารถกำหนดห้ามมิให้ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องคดีผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้

อีกทั้ง ท่านชาญณรงค์ ปราณิจิตต์ เคยชี้แจงว่าหากตีความคำว่า “คดีผู้บริโภค” หมายถึงเฉพาะกรณีที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจเท่านั้น จะทำให้คดีผู้บริโภคมีจำนวนน้อยมาก จึงตีความว่า “คดีผู้บริโภค” หมายรวมถึง คดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์ฟ้องด้วย¹¹⁹ และในชั้นการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะพิเศษ) ก็ได้มีการพิจารณาถึงประเด็นปัญหานี้โดยละเอียด และในที่สุดคณะกรรมการกฤษฎีกาก็ได้มีมติว่า หากจะมุ่งคุ้มครองผู้บริโภคโดยจะออกกฎหมายให้ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการได้แต่เพียงประการเดียว ย่อมขัดต่อหลักความเป็นธรรมอันเป็นหลักสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความ ดังนั้น จึงไม่สามารถห้ามมิให้ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภคได้¹²⁰

ด้วยความเคารพในประเด็นนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่า กฎหมายวิธีสบัญญัติเป็นเพียงกฎหมายที่วางระเบียบวิธีในการดำเนินการเพื่อให้เกิดผลบังคับตามกฎหมายสารบัญญัติ ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติต้องสอดคล้องกับกฎหมายสารบัญญัติซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิและหน้าที่เป็นหลัก กล่าวคือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติที่ตราขึ้นเป็นการเฉพาะสืบเนื่องจากกฎหมายสารบัญญัติที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภค เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ที่ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์

¹¹⁹“เรื่องเดียวกัน”, หน้า 162

¹²⁰เรวดี ขวัญทองยิ้ม, บทความวิชาการประกอบการพิจารณาแต่งตั้งนักกฎหมายกฤษฎีกา ชั้นที่ 1, พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 : กฎหมายเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคหรือเครื่องมือทวงหนี้ใหม่ของนายทุน, สำนักงานกฤษฎีกา, หน้า 5

ในการคุ้มครองผู้บริโภคได้เท่าที่ควร เนื่องจากไม่มีวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะ ยังคงต้องอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกันระหว่างคู่ความมาใช้บังคับกับคู่ความ ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมเพราะผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ หรืออำนาจต่อรอง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การคุ้มครองผู้บริโภคบรรลุวัตถุประสงค์ประสงค์ของกฎหมายสารบัญญัติจึงมีการตรากฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นเป็นการเฉพาะที่มีลักษณะโน้มเอียงไปทางระบบไต่สวนและมุ่งคุ้มครองผู้บริโภคเป็นสำคัญ ปรากฏดังเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ดังนั้นการที่มาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 หมายความว่ารวมถึงการให้ผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้ด้วยนั้น ย่อมเป็นการขัดต่อหลักการบังคับใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติที่ต้องสอดคล้องกับกฎหมายสารบัญญัติ และยังเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติดังกล่าวที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภคเป็นสำคัญอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาขอยกความเห็นของท่านวรวิทย์ ฤทธิพิศ และท่านประจักษ์ พุทธิสมบัติ เพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับประเด็นนี้ ดังนี้

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติที่วางหลักเกณฑ์ ขั้นตอนของการนำกฎหมายสารบัญญัติมาใช้บังคับให้เป็นผลโดยทางศาล เพื่อให้สิทธิของตนได้รับความรับรอง คุ้มครอง บังคับตามสิทธิเหล่านั้นที่มีอยู่ในกฎหมายสารบัญญัติ และกฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้บริโภคไว้ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 กำหนดสิทธิของผู้บริโภคที่จะได้รับการพิจารณา และชดเชยความเสียหาย ดังนั้น กฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายสารบัญญัติจะต้องใช้ควบคู่กันตลอด การใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายสารบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจึงต้องมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างครบถ้วนกระบวนการ¹²¹ นอกจากนี้ การตีความกฎหมายวิธีสบัญญัติก็ต้องคำนึงถึงเป้าหมายหรือเจตนารมณ์ที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองผู้บริโภคด้วย คือต้องตีความกฎหมายวิธีสบัญญัติโดยคู่กฎหมายสารบัญญัติเป็นหลัก และนำเอากฎหมายวิธีสบัญญัติไปใช้ให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายสารบัญญัติ มิฉะนั้นแล้ว อาจไปเปลี่ยนหลักในกฎหมายสารบัญญัติซึ่งคงจะไม่ถูกต้อง เพราะกฎหมายวิธีสบัญญัติมิใช่กฎหมายที่กำหนดสิทธิหรือหน้าที่¹²²

¹²¹วรวิทย์ ฤทธิพิศ, “ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค”, ดุลพาห, เล่ม 2, ปีที่ 56, (พฤษภาคม - สิงหาคม 2552), หน้า 97 - 100

¹²²ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, คำบรรยายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคบังคับคดี, กรุงเทพมหานคร: บริษัท มีสมบัติ จำกัด, 2551, หน้า 1 - 4

ส่วนประเด็นที่ว่า การกำหนดให้ผู้บริโภครักษาสิทธิของตนเองเป็นคดี ผู้บริโภคได้เพียงฝ่ายเดียวนั้น จะเป็นการขัดต่อหลักความเป็นธรรมอันเป็นหลักสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาหรือไม่นั้น

เห็นว่า เมื่อพิจารณาจากหลักการสำคัญของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 แล้ว จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติฉบับนี้มีสาระสำคัญเป็นการกำหนดกระบวนการพิจารณาที่สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม เพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่พระราชบัญญัตินี้ก็ยังคงหลักการของวิธีพิจารณาความในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมไว้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นหลักการพิจารณาโดยเปิดเผย หลักการโดยการฟังความทั้งสองฝ่าย หลักการพื้นฐานว่าด้วยกฎหมายพยานหลักฐาน เป็นต้น อันเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้ปกป้องสิทธิและประโยชน์อันชอบธรรมของตนอย่างเต็มที่ อีกทั้งพระราชบัญญัตินี้ก็ไม่ได้ตัดขาดจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแต่อย่างใด ดังปรากฏความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ที่ได้กำหนดว่า กระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตามมาตรา 6 ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติและข้อกำหนดดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ โดยอนุโลม การตรากฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคขึ้นมาบังคับใช้ก็เพื่อต้องการเพิ่มวิธีพิจารณาคดีที่เป็นการเฉพาะ และมีความโน้มเอียงไปในทางระบบไต่สวนที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้บริโภคตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกันกับผู้ประกอบธุรกิจอย่างสิ้นเชิง ไม่จะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ อำนาจเจรจาต่อรองต่าง ๆ ในทางเศรษฐกิจ เป็นต้น รวมถึงเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคตามกฎหมายสารบัญญัติเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นการขจัดความเหลื่อมล้ำในสังคมให้ลดน้อยลงด้วย ดังนั้น การแก้ไขบทนิยามคำว่า “คดีผู้บริโภค” ให้หมายความเฉพาะคดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบธุรกิจ จึงมีความเหมาะสม เป็นธรรม และสามารถคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคได้อย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว ส่วนกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจจะฟ้องบังคับผู้บริโภคก็ยังคงสามารถฟ้องเป็นคดีแพ่งสามัญและดำเนินการตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั่วไป เพราะผู้ประกอบธุรกิจย่อมอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจที่จะสามารถเผชิญกับอุปสรรคหรือความยุ่งยากที่เกิดขึ้นตามกระบวนการพิจารณาคดีดังกล่าวได้มากกว่าผู้บริโภค

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นภายใต้แนวความคิดที่ต้องการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการดำเนินคดีที่ผู้บริโภครมีข้อพิพาทกับผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการบริโภครสินค้าหรือบริการ ซึ่งผู้บริโภครมีสถานะทางเศรษฐกิจและอำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกับผู้ประกอบธุรกิจ พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงได้กำหนดวิธีพิจารณาคดีขึ้นใหม่ซึ่งแตกต่างจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้กฎหมาย คือ เพื่อให้มีระบบวิธีพิจารณาคดีที่เอื้อต่อการใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภคร ให้ผู้บริโภครที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมอย่างแท้จริง อีกทั้งให้อำนาจศาลในการพิจารณาคดีและแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีได้อย่างกว้างขวางมากกว่ากระบวนการวิธีพิจารณาแพ่งทั่วไป นอกจากนี้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภครยังมุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภครและสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภคร ไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจ และเพื่อให้ผู้บริโภครได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เสียค่าใช้จ่ายน้อย รวดเร็ว มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมด้วย ประกอบกับจะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการอำนวยความสะดวกธรรมให้แก่ผู้บริโภครมากขึ้นกว่าเดิมหลายประการ เช่น ผู้บริโภครสามารถฟ้องคดีได้ด้วยวาจา ผู้บริโภครไม่ต้องเสียค่าขึ้นศาลในการฟ้องคดี เป็นต้น การที่ผู้บริโภครสามารถอาศัยพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 ในการเรียกร้องความเป็นธรรมจากผู้ประกอบธุรกิจจึงทำให้มีความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมมากขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตามจากการศึกษา พบว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำพระราชบัญญัติฉบับนี้มาบังคับใช้เนื่องจากมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัตินี้กล่าวนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภคร” หมายรวมถึงการให้ผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภครเป็นคดีผู้บริโภครได้ด้วยมิใช่เฉพาะผู้บริโภครเท่านั้นที่จะสามารถฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดีผู้บริโภครได้ ซึ่งผู้ศึกษาได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้ในบทที่ 4 โดยแยกเป็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของคำว่า “ผู้บริโภคร” และ “คดีผู้บริโภคร” ของประเทศไทยกับต่างประเทศ

1) ความหมายของ “ผู้บริโภคร”

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศออสเตรเลียนั้น เห็นได้ว่าประเทศออสเตรเลียบัญญัติไว้แตกต่างจากของประเทศไทย โดยที่ประเทศออสเตรเลียไม่ได้ผูกติดกับลักษณะของสัญญาเป็นหลักในการพิจารณาว่าบุคคลใดเป็น “ผู้บริโภคร” เพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้หลักเกณฑ์มูลค่าของสัญญาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาร่วมด้วย การกำหนดราคาสินค้าหรือบริการของประเทศออสเตรเลีย คือ ไม่ว่าผู้ประกอบการหรือผู้บริโภคร หากซื้อสินค้าหรือบริการมีราคาต่ำกว่า 40,000 เหรียญออสเตรเลีย ไม่ว่าจะอยู่ในรูปนิติบุคคลหรือไม่ยอมเป็นผู้บริโภครทั้งสิ้น หากเป็นการซื้อสินค้าหรือบริการมีราคาสูงกว่า 40,000 เหรียญออสเตรเลียขึ้นไป สินค้านั้นต้องเป็นสินค้าประเภทที่เป็นเครื่องใช้ในบ้านเรือนเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือนใช้หรือบริโภค หรือสินค้าที่เป็นยานพาหนะ ซึ่งเป็นประเด็นที่แตกต่างกับของไทย รวมถึงการพิจารณาคดีผู้บริโภครในประเทศไทยนั้นยังคงขึ้นอยู่กับศาลยุติธรรมแผนกคดีผู้บริโภคร มิใช่ศาลชำนาญพิเศษดังเช่นประเทศออสเตรเลีย ซึ่งผู้บริโภครอาจยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้บริโภครในเรื่องของขอบเขตของคดีผู้บริโภครว่าจะหมายถึงคดีประเภทใดบ้าง โดยหากต้องการให้ผู้บริโภครสามารถเข้าใจได้โดยง่าย เห็นว่าควรแยกประเภทคดีผู้บริโภครให้มีความชัดเจน หรือควรขยายความนิยามของคำว่า “คดีผู้บริโภคร” ให้มีชัดเจนเข้าใจได้โดยง่ายเหมือนเช่นในรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย รวมถึงการนำมูลค่าของสัญญาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของนิยามคำว่าผู้บริโภคร ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตรงตามเจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคร

ส่วนความหมายของผู้บริโภครในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น โดยภาพรวมแล้วบุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองคือ “ผู้บริโภคร” ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ คือ บุคคลที่ทำธุรกรรมว่าด้วยการบริโภค อันได้แก่ บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ ซึ่งจะมีนิยามที่แตกต่างกันไปตามกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภครในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง กฎหมายบางฉบับกำหนดว่าบุคคลธรรมดาเท่านั้นที่เป็นผู้บริโภครได้ บางฉบับกำหนดให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วยแต่ส่วนใหญ่กฎหมายจะกำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน ซึ่งคล้ายคลึงกับของประเทศไทยที่นิยามความหมายของผู้บริโภครไว้ให้หมายความรวมถึงทั้งบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล รวมถึงจะกำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน ที่ผลิตหรือ

จำหน่ายจ่ายแจกเพื่อขายแก่ผู้บริโภคสำหรับใช้ในบริเวณบ้าน ที่อยู่อาศัย โรงเรียน หรือเพื่อการใช้ส่วนบุคคล เพื่อบริโภคหรือความบันเทิงในหรือบริเวณดังกล่าว

สำหรับความหมายของผู้บริโภคในประเทศญี่ปุ่น เห็นได้ว่าในประเทศญี่ปุ่นนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติพื้นฐานการให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ค.ศ. 1968 (The Consumer Protection Fundamental Law Act) เป็นแกนหลักในการกำหนดแผนการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งของรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และผู้ประกอบการให้ไปในทิศทางเดียวกัน การกำหนดหลักเกณฑ์ของผู้บริโภค คือ ต้องเป็นการบริโภคส่วนบุคคลหรือในครัวเรือน ซึ่งคล้ายคลึงกับของประเทศไทยที่กำหนดให้คุ้มครองบุคคลที่ใช้สินค้าหรือบริการในเชิงส่วนบุคคลหรือใช้ในครัวเรือน

2) ความหมายของ “คดีผู้บริโภค”

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับความหมายของคดีผู้บริโภคของประเทศออสเตรเลียนั้น เห็นได้ว่าประเทศออสเตรเลียบัญญัติไว้แตกต่างจากของประเทศไทย โดยกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคออสเตรเลียตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติทางการค้า ค.ศ. 1974 (The Trade Practices Act 1974) ที่บังคับใช้เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคนั้น เป็นกฎหมายที่ดีที่คุ้มครองสิทธิผู้บริโภคได้อย่างครอบคลุมซึ่งบัญญัติไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจกระทำการซึ่งเป็นการทำให้เข้าใจผิดหรือกระทำโดยมีเจตนาที่หลอกลวงผู้บริโภค หรือแม้แต่การแสดงข้อความต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิดเป็นการเฉพาะเรื่อง ซึ่งครอบคลุมไปถึงเรื่องที่ดำเนินการจ้างงาน และกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้ประกอบการ หากผู้ประกอบการฝ่าฝืน กฎหมายก็ให้สิทธิแก่ ผู้บริโภค หรือคณะกรรมการแข่งขันและผู้บริโภคเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อเยียวยาความเสียหายหรือเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับโทษตามกฎหมาย

ความหมายของคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น โดยประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีการจัดตั้งศาลคดีผู้บริโภคไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการฟ้องคดีและการดำเนินคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงกระทำที่ศาลตามปกติเหมือนคดีแพ่งทั่วไป นอกจากนี้ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคในประเทศสหรัฐอเมริกาก็ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะเช่นกัน กล่าวคือ ไม่มีการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะวิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้ ทั้งตามกฎหมายของสหพันธรัฐหรือกฎหมายของมลรัฐการพิจารณาคดีส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคดีคุ้มครองผู้บริโภคในศาลมลรัฐมักจะเป็นคดีมโนสารซึ่งหากผู้บริโภคตัดสินใจที่จะดำเนินคดีกับผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคสามารถยื่นฟ้องคดีต่อศาลแขวงเพื่อให้มีการดำเนินคดีมโนสารได้ ดังนั้น แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาก็จะไม่มีการ

บัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเป็นการเฉพาะ แต่โดยภาพรวมแล้วบุคคลที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง คือ ผู้บริโภค ผู้ที่ทำธุรกรรมว่าด้วยการบริโภค อันได้แก่ บุคคลที่ซื้อหรือใช้สินค้าหรือบริการ กฎหมายก็คุ้มครองผู้บริโภคโดยกำหนดให้วิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งก็เป็นการคุ้มครองผู้บริโภคให้ผู้บริโภคสามารถยื่นฟ้องคดีต่อศาลตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้ นอกจากนี้ หากผู้บริโภคหลายๆ คน ถูกละเมิดสิทธิ โดยมีข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเดียวกัน ผู้บริโภคสามารถเรียกร้องต่อผู้ประกอบการโดยการเลือกดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) ได้อีกทางหนึ่ง

สำหรับประเทศญี่ปุ่นนั้น ในการฟ้องคดีและการดำเนินคดีผู้บริโภคในประเทศกระทำที่ศาลตามปกติเหมือนคดีแพ่งทั่วไป การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคก็ไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ วิธีพิจารณาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคได้

1.2 วิเคราะห์ความหมายของคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค

พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) กับหลักความเสมอภาค

ในประเด็นแรก พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) บัญญัติไว้โดยสอดคล้องกับเจตนารมณ์ หรือไม่ เห็นว่า การให้นิยามความหมายของผู้บริโภคที่ให้หมายรวมถึงผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภคได้ด้วยนั้น ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ เนื่องจากเมื่อพิจารณานิยามคำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 โดยให้นิยามความหมายไว้ว่า “คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 กับผู้ประกอบการธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าและบริการ” และมาตรา 17 ที่เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้ เท่ากับให้นำกฎหมายประมวลวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคมาใช้บังคับแก่ผู้บริโภคเสียเอง ซึ่งไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคและการใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติที่ต้องสอดคล้องและไม่ขัดกับกฎหมายสารบัญญัติ นอกจากนี้ผู้ประกอบการก็ยังอาศัยประโยชน์จากความรวดเร็วคล่องตัวของกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวในการฟ้องร้องและดำเนินคดีต่อผู้บริโภค ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ผู้ประกอบการไม่อาจได้รับจากการดำเนินคดีแพ่งตามกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ประเด็นที่สอง มาตรา 3 (1) ได้บัญญัติไว้โดยสอดคล้องกับความเสมอภาคหรือไม่นั้นเห็นว่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 บัญญัติรับรองให้บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ไม่

ว่าชายหรือหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายภาพหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ จากบทบัญญัติดังกล่าว รัฐจึงต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกันก็ดี หรือการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็ดีย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค ด้วยเหตุนี้ หลักความเสมอภาคจึงไม่ได้บังคับให้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลทุกคนอย่างเดียวกัน ตรงกันข้ามกลับบังคับให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน เฉพาะแต่บุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญเท่านั้นที่องค์กรต่าง ๆ ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างเดียวกัน ในกรณีตามมาตรา 3 (1) นี้ผู้ประกอบธุรกิจกับผู้บริโภคซึ่งมีสถานะไม่เท่าเทียมกัน มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับความรู้หรืออำนาจต่อรอง ซึ่งถือเป็นสาระสำคัญที่แตกต่างกัน ดังนั้น การที่มาตรา 3 (1) ได้บัญญัติให้ใช้บังคับโดยให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคได้เช่นเดียวกับที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบธุรกิจได้ด้วยนั้น เท่ากับให้ผู้ประกอบกิจการซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา รวมถึงอำนาจต่อรองที่ดีกว่าใช้มาตราดังกล่าวเป็นช่องทางในการบังคับคดีกับผู้บริโภคทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบผู้ประกอบธุรกิจ เพราะผู้บริโภคอยู่ในฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันกับผู้ประกอบธุรกิจแทบจะทุก ๆ ด้าน การนำพระราชบัญญัติฉบับนี้มาใช้บังคับกับคดีประเภทนี้จึงมิใช่การคุ้มครองผู้บริโภค แต่เป็นการคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจ ผลที่ตามมาคือผู้บริโภคยังคงถูกเอาเปรียบในความไม่เท่าเทียมกันเช่นเดิมดังก่อนที่พระราชบัญญัตินี้จะใช้บังคับ ดังนั้น การที่มาตรา 3 (1) บัญญัติโดยให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจสามารถฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้เช่นเดียวกับที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดีผู้บริโภคได้นั้น ถือเป็น การปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน ย่อมไม่เป็นธรรม และไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค

1.3 วิเคราะห์คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 3/2557

สำหรับประเด็นที่ว่าพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3 (1) ขัดหรือแย้งกับมาตรา 30⁵⁷ หรือไม่นั้น โดยในประเด็นนี้ตามคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยโดยให้เหตุผลว่า มาตรา 3 (1) เป็นบทนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” โดยไม่ได้จำกัดว่า

⁵⁷ ปัจจุบันคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27

จะต้องเป็นคดีที่ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็น โจทก์ฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็น จำเลยเท่านั้น หากแต่รวมถึงคดีที่ผู้ประกอบธุรกิจเป็น โจทก์ฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยด้วย ถ้าข้อพิพาทนั้นสืบเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ ดังที่ปรากฏตามมาตรา 17 ซึ่งได้ บัญญัติไว้โดยกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้ด้วย ซึ่งหากจะมุ่ง คุ่มครองผู้บริโภค โดยการจะออกกฎหมายให้ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการได้แต่เพียงฝ่ายเดียว ย่อมขัดต่อหลักความเป็นธรรมอันเป็นหลักสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความ ดังนั้น จึงไม่ สามารถกำหนดห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจฟ้องคดีผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคได้

ด้วยความเคารพในประเด็นนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดี ผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติที่วางหลักเกณฑ์ ขั้นตอนของการนำกฎหมาย สารบัญญัติมาใช้บังคับให้เป็นผลโดยทางศาล เพื่อให้สิทธิของตนได้รับความรับรอง คุ่มครอง บังคับตามสิทธิเหล่านั้นที่มีอยู่ในกฎหมายสารบัญญัติ และกฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดสิทธิและ หน้าที่ของผู้บริโภคไว้ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลัก ในการคุ้มครองผู้บริโภคและเป็นฐานที่มาของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคฉบับดังกล่าว การ บังคับใช้หรือการแปลความกฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายสารบัญญัติจะต้องสอดคล้องควบคู่ กันตลอด และกฎหมายวิธีสบัญญัติก็ไม่อาจที่จะหักล้างหรือขัดแย้งกับกฎหมายสารบัญญัติได้

ส่วนประเด็นที่ว่าหากกำหนดให้ผู้บริโภคสามารถฟ้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นคดี ผู้บริโภคได้เพียงฝ่ายเดียวนั้นจะมีความเหมาะสมและเป็นธรรมหรือไม่ เห็นได้ว่า พระราชบัญญัติ ฉบับนี้มีสาระสำคัญเป็นการกำหนดกระบวนการพิจารณาที่สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม เพื่อให้ สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวก็ ยังคงหลักการของวิธีพิจารณาความในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมไว้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็น หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย หลักการโดยการฟังความทั้งสองฝ่าย หลักการพื้นฐานว่าด้วย กฎหมายพยานหลักฐาน เป็นต้น ดังนั้น การแก้ไขบทนิยามคำว่า “คดีผู้บริโภค” ให้หมายความ เฉพาะคดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบธุรกิจ จึงมีความเหมาะสม เป็นธรรม และสามารถคุ้มครอง สิทธิของผู้บริโภคได้อย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการตรากฎหมาย ดังกล่าว และสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคที่เรียกร้องให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญ เหมือนกันอย่างเท่าเทียมกันและจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกัน ไปตามลักษณะเฉพาะของเรื่องนั้น ๆ ส่วนกรณีผู้ประกอบธุรกิจจะฟ้องบังคับผู้บริโภคก็ยังคง สามารถฟ้องเป็นคดีแพ่งสามัญและดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั่วไปได้

2. ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาเห็นว่าเพื่อให้การใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างแท้จริงตรงตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา คดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และสอดคล้องตามหลักความเสมอภาคในการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค จึงเห็นควรแก้ไขกฎหมายดังนี้

(1) เห็นควรแก้ไขนิยามความหมายของคำว่า “คดีผู้บริโภค” ตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 โดยกำหนดให้เฉพาะแต่ผู้บริโภคเท่านั้นที่สามารถฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจเป็นคดีผู้บริโภคได้ ซึ่งการแก้ไขในเรื่องดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่เหมาะสม สามารถกระทำได้โดยไม่กระทบต่อภาพรวมของโครงสร้างตามพระราชบัญญัตินี้ แต่จะส่งผลกระทบต่อเพียงบทบัญญัติมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติเดียวกันที่กำหนดให้ “ในกรณีที่ผู้ประกอบการจะฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภคและผู้ประกอบการมีสิทธิเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลหรือต่อศาลอื่นได้ด้วย ให้ผู้ประกอบการเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลได้เพียงแห่งเดียว” จึงเห็นควรให้ยกเลิกบทบัญญัติมาตรา 17 ดังกล่าว เนื่องจากเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวเนื่องกับมาตรา 3 (1) ในเรื่องเขตอำนาจศาลในการฟ้อง คดีของผู้ประกอบการ ทั้งนี้ การแก้ไขทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้การใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภคเป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องตามหลักความเสมอภาค และมีผลในการอำนวยความสะดวกได้ อย่างแท้จริงตรงตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้

(2) เพื่อให้ผู้บริโภคที่เข้ามาใช้สิทธิในการฟ้องคดีหรือเข้ามาดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้รับการคุ้มครอง และทำให้ผู้บริโภคสามารถใช้สิทธิในการดำเนินคดีได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว ได้รับประโยชน์สูงสุดตามพระราชบัญญัติฉบับนี้มากยิ่งขึ้น เห็นควรกำหนดประเภทคดี ผู้บริโภคให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างเช่นในรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งอาจจะ กำหนดไว้เพิ่มเติมในส่วนของนิยามความหมายของ “คดีผู้บริโภค” ตามมาตรา 3 (1) ทั้งนี้ เพื่อที่ ผู้บริโภคจะได้มีความเข้าใจได้โดยง่าย และเป็นการอำนวยความสะดวกได้อย่างแท้จริงตรงตาม เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้

(3) ในส่วนของความหมายของนิยามคำว่า “ผู้บริโภค” เห็นควรกำหนดคำนิยามคำว่า “ผู้บริโภค” โดยให้นำมูลค่าของสัญญาหรือจำนวนเงินมาใช้เป็นเกณฑ์ประกอบการพิจารณาด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะแยกความหมายของผู้บริโภคกับผู้ประกอบการออกจากกันได้โดยง่าย และยังเป็น การคุ้มครองผู้ประกอบการรายย่อยได้อีกด้วยดังเช่นเดียวกันกับในประเทศออสเตรเลีย อันเป็น การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเศรษฐกิจให้ลดน้อยลง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- เกวลิน ต่อปัญญาชาญ.(2560).การคุ้มครองผู้บริโภคและกฎหมายเกี่ยวกับการแข่งขันทางการค้า. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์.(2545).หลักความเสมอภาคตามกฎหมายฝรั่งเศส.รวมบทความกฎหมายมหาชน.
- จรัส ดิษฐากิษฐ์.(2549).บนหนทางสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิคอนราด อเดนาวร์.
- จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย.(2545). พิมพ์ครั้งที่ 6. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ภาค 1 ถึงภาค 3). กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม.
- ชนาธิป บุญเขต.(2559).หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.นนทบุรี.
- ชาญณรงค์ ปราณจิตต์. คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551. สำนักงานศาลยุติธรรม.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์ศาสตร์ .(2543) .กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ธานีศ เกศวพิทักษ์ .(2551) . พิมพ์ครั้งที่ 2. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ ฯ: บริษัท ยูเนี่ยน อุดตราไวโอเร็ด จำกัด.
- นพนธิ สุริยะ.(2537). สิทธิมนุษยชน . กรุงเทพฯ ฯ: วิญญูชน.
- บุบผา อัครพิมาน.(2548).หลักกฎหมายทั่วไป. ในรวมบทความทางวิชาการ เล่ม 1: กฎหมายปกครอง. ภาคสารบัญญัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง.
- บรรเจิด สิงคะเนติ.(2543).โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา.
- _____ . (2543). หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- _____ . (2543).โครงการเฉลิมพระเกียรติสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา.
- _____ . (2547).หลักพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- _____ . (2558). หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ.(2538). กฎหมายมหาชนเล่ม 3 . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม.

- _____ . (2546). *กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- _____ . (2547). *ภาพรวมของรัฐธรรมนุญ และรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร: คลังวิชา.
- ประสิทธิ์ รุจิวิชัยกุล.(2555).*ปัญหาการตรวจคำวินิจฉัยคำฟ้องคดีผู้บริโภคของผู้พิพากษาศาลชั้นต้น*.สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม.สำนักงานศาลยุติธรรม.
- โกคิน พลกุล.(2525).*เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาหลักกฎหมายมหาชน*.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มานิตย์ จุมปา.(2553).*ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550)*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.กรุงเทพฯ.
- วิญญู เครื่องงาม.(2530).*กฎหมายรัฐธรรมนูญ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- วরণัน วิสฤตพิชญ์. (2538).*หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครอง*. กรุงเทพมหานคร:บริษัทธรรมสาร จำกัด.
- _____ . (2543).*สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. กรุงเทพมหานคร:วิญญูชน.
- สมยศ เชื้อไทย.(2535).*คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป*.กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุขุม ศุภนิธย์.(2544).*องค์กรเอกชนเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค*. กรุงเทพมหานคร:วิญญูชน.
- _____ . (2552).*คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค*.พิมพ์ครั้งที่ 7.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริรัตน์ ประจันปัจจนิก.(2554).*กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองชั้นสูง*.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.นนทบุรี.
- หยุด แสงอุทัย. (2518).*ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป*.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อมร จันทรสุมบูรณ์.(2545).*กฎหมายปกครอง*.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์.(2555).*สิทธิมนุษยชน*.กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- อุดม รัฐอมฤต นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ.(2544).*การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*.กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์สานต์.“การควบคุมโฆษณาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค” . *วารสารนิติศาสตร์* . 2(10): 245.

- นนทวัชร์ นวตระกูลพิสุทธิ์. “พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551: กฎหมาย “วิธีสบัญญัติ” ที่บัญญัติ “เกินกรอบ” ของหลักกฎหมาย “สารบัญญัติ”. *วารสารกฎหมายใหม่ (Law Digest)* . 6(99), (กันยายน) : 44 – 61.
- มานิตย์ สุธาพร. “ลักษณะเฉพาะบางประการของกฎหมายคุ้มครองผู้บริ โภค” . *นิตยสารคุณพยาบาล* . 5(32), (กันยายน - ตุลาคม) : 49.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์.(2542).“หลักความเสมอภาค”.*วารสารนิติศาสตร์*.30(2): 161 – 162.
- สุรพล นิติไกรพจน์. “ข้อความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจ”. *วารสารนิติศาสตร์*. 3(21) : 372.
- ซัชชัย วงศ์พยัคฆ์.(2554).*วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551 กรณีศึกษา : ความหมายของคดีผู้บริ โภค*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) . มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะนิติศาสตร์.
- ปณิธาน ช่อผูก .(2549). *อำนาจของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริ โภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริ โภค พ.ศ. 2522 : ศึกษากรณีการดำเนินคดีแทนผู้บริ โภค*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ
- ไพัพัญญู หนูแท้.(2552).*บทบาทของศาลตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริ โภค พ.ศ. 2551*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). คณะนิติศาสตร์ . มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ
- ภาชนะ ขวัญยืน.(2555).*หลักความเสมอภาคและหลักแห่งความได้สัดส่วน ศึกษากรณีกฎกระทรวง ว่าด้วยการกำหนดลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ. 2546 ออกตามความในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภาคภูมิ โภกะอินทร์.(2549).*หลักความเสมอภาคในระบบกฎหมายไทย* . (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.กรุงเทพฯ
- วิษซ์ จิระแพทย์.(2523).*กฎหมายคุ้มครองผู้บริ โภคด้านการโฆษณา* . (วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). คณะนิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.กรุงเทพฯ.
- ศรัณย์ ศรัณยสุนทร.(2549).*วิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริ โภคทางแพ่งในชั้นศาล*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมชาย อติกรจุฑาศิริ.(2542).ปัญหาในการดำเนินคดีที่เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคตาม
พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 .(วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร
มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).มหาวิทยาลัยรามคำแหง.กรุงเทพฯ

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657&Page=2>

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1236>

http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd_1/2556/thaigov_Plan3/2plan3.pdf

http://www.baanjomut.com/library/2552/scope_of_human_rights.html

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657>

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

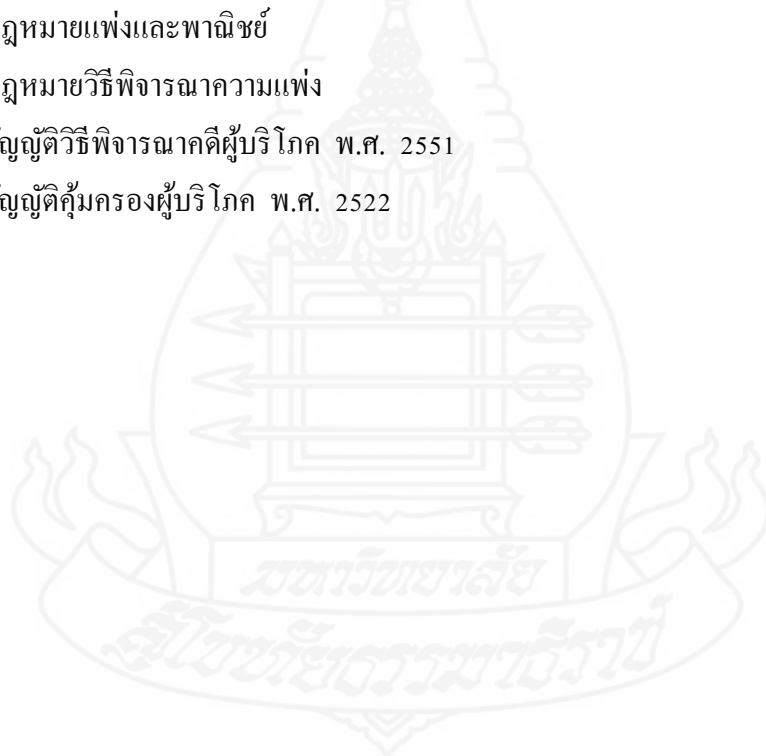
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	นายศรชัย อำนวย
วัน เดือน ปีเกิด	6 กุมภาพันธ์ 2524
สถานที่เกิด	อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
ประวัติการศึกษา	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2547
สถานที่ทำงาน	สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ กรุงเทพมหานคร 10210
ตำแหน่ง	นักวิชาการคดีรัฐธรรมนูญ

